

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

V. HAÇLI SEFERİ
(1217-1221)

Yüksek Lisans Tezi

Sema TATAR

Çorum 2020

V. HAÇLI SEFERİ
(1217-1221)

Sema TATAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Hacı Ahmet SEZİKLİ

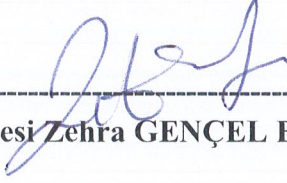
ÇORUM-2020

KABUL VE ONAY

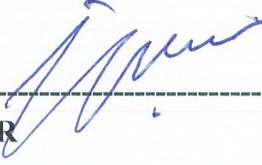
Sema TATAR tarafından hazırlanan *V. Haçlı Seferi* başlıklı bu çalışma, 04/05/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile başarılı bulunarak yüksek lisans / ~~doktora~~ / ~~sanatta yeterlilik~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hacı Ahmet SEZİKLİ (Başkan/Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Zehra GENÇEL EFE (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi İlyas UÇAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

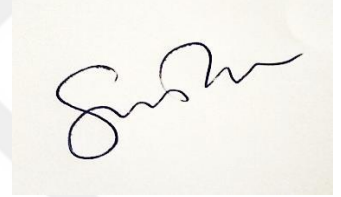
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim. (04 / 05 / 2020)

Sema TATAR

ÖZET

TATAR, Sema. *V. Haçlı Seferi (1217-1221) (Yüksek Lisans Tezi)*, Çorum, 2020.

Hristiyanların sözde Doğulu dindaşlarını kurtarmak için giriştiği 1095-1291 yılları arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri, Avrupa ile İslâm Dünyası üzerinde derin etkiler bırakmış tarihi olaylar zinciridir. Tezimize Konu olan V. Haçlı Seferi, Selâhaddîn Eyyûbî'nin Mısır'da hâkimiyetini sağlamlaştırmasının ardından, Haçlıların bölgeye yaptıkları en geniş kapsamlı askerî hareket olmuştur. Bundan sonra yapılan Haçlı Seferlerine bir de Moğol sorunu eklenince, İslam Dünyası oldukça çetin bir mücadele ile karşı karşıya kalmıştır. Müslümanlar, mevcut her iki tehlike karşısında hâkimiyetlerini korumayı başardıkları gibi, bölgedeki Latin Krallıklarına da son verebilmişlerdir. V. Haçlı Seferi 1221 yılında Haçlıların yenilgisi ile son bulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Haçlılar, V. Haçlı Seferi, Eyyûbîler

ABSTRACT

TATAR, Sema. *Fifth Crusade (1217-1221)* (Master Thesis) Çorum, 2020.

The Crusades which took place between 1095-1291 when Christians embarked to save their supposed Eastern fellows, is a chain of historical events that had a profound impact on Europe and the Islamic World The 5th Crusade, which was the subject of our thesis, was the most comprehensive military movement of the Crusaders to the region, after Selahaddin Eyyûbî consolidate his rule in Egypt. When the Mongolian problem was added to the Crusades, which were made after that, the Islamic world remained in a very difficult situation As well as Muslims managed to maintain their dominance in the face of both existing dangers, they were able to end the Latin Kingdoms in the region. V. Crusade ended in 1221 with the defeat of the Crusaders.

Keywords: Fifth Crusade, Christian, Muslim, Egypt, Damietta

TEŞEKKÜR

Tez alıŐmamı hazırlarken bilgileri ile bana yol gösteren değerli danıŐmanım Dr. ğr. Üyesi Hacı Ahmet Sezikli hocama, Öneri, katkı ve bilgilerini paylaşan değerli Prof. Dr. Mehmet Azimli hocama, Araştırmanın her aşamasında katkı ve değerli bilgileri ile tezime ışık tutan kıymetli Dr. Öğr. Üyesi Zehra Gençel Efe hocama ve değerli Doç. Dr. Nadir Karakuş hocama, sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

SEMA TATAR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1
A-ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ	1
B-ARAŞTIRMADA İZLENEN YÖNTEM	1
KAYNAKLAR	1
TEMEL KAYNAKLAR	1
ÇAĞDAŞ KAYNAKLAR	5

BİRİNCİ BÖLÜM

V. HAÇLI SEFERİ ÖNCESİ İSLAM VE BATI DÜNYASI

1.1. İSLAM DÜNYASI	7
1.2. BATI DÜNYASI	21

İKİNCİ BÖLÜM

V. HAÇLI SEFERİ

2.1. HEDEF BELİRLENMESİ	27
2.1.1. Mısır'ın Sefer Üzerindeki Etkisi	28
2.1.2. Sefer Hazırlıklarının Hızlanması	31
2.2. DALMAÇYA LİMANINDA TOPLANMA	33
2.3. AKKÂ'YA GELİŞ VE İLK FAALİYETLER	35
2.3.1. Beysan'ın Zaptı ve Yağma Kavgası	36
2.3.2. Banyas'ın Zaptı ve Akkâ'ya Dönüş	39
2.3.3. Sayda ve Şefik'in Yağmalanması	39
2.3.4. Tur Kalesine Hareket	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EYYÛBÎLERİN HAÇLILARLA MÜCADELESİ

3.1. DİMYAT İÇİN KONSİL TOPLANTISI	44
3.1.1. Sultan Âdil'in Dimyat Muharasasına Tedbir Alması	45
3.2. SİLSİLAH BURCU'NA YÖNELİŞ	46
3.2.1. Silsilah Burcu'nu Haçlıların Zaptı	47
3.2.2. Sultan Âdil'in Ölümü	49
3.3. HAÇLILARIN LİDERLİK MÜCADELESİ	51
3.3.1. Âdiliye'ye Saldırı	53
3.3.2. Eyyûbî Sultanı Kâmil'e Suikast Girişimi	56
3.4. HAÇLILARIN DİMYAT KUŞATMASI	57
3.4.1. Kâmil'in Sulh Teklifi	59
3.4.2. Eyyûbîlerin Aldığı Tedbirler	60
3.4.3. Dimyat'ta Yaşanan Çatışmalar	60
3.5. HAÇLILARIN FARİSKAR'A HAREKETİ	61
3.5.1. Eyyûbîlerin Sulh Teklifi	62
3.5.2. Dimyat'ın Zaptı	63
3.5.3. Dimyat'ın Zaptı Sonrası Haçlıların Durumu	64
3.5.4. Dimyat'ın Zaptı Sonrası Müslüman Dünyasında Yaşananlar	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAÇLILARIN HEZİMETİ VE MISIR'DAN ATILMALARI

4.1. EYYÛBÎLERİN LİMASOL BASKINI	67
4.2. KAMİL'İN EŞREF'TEN YARDIM TALEBİ	69
4.3. LUDWİG'İN DİMYATA GELİŞİ	70
4.3.1. Fariskar'a Yürüyüş	72
4.3.2. Pelagius'un Kaçması	73
4.3.3. Barış Müzakereleri	74
4.4. MÜSLÜMANLARIN DİMYAT'A HÂKİM OLMASI	76
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	82
EKLER	93
EK-1. HARİTALAR	93

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

a.g.e.	: Adı Geçen Eser.
a.g.m.	: Adı Geçen Makale.
a.g.t	: Adı Geçen Tez.
Bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi.
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı.
Sy.	: Sayı.
Trans .	: Translator
Yay.	:Yayınları.

ÖN SÖZ

Mısır, dünya tarihinin her döneminde doğu ve batı arasındaki kültürel, sosyal, ticari ve politik ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Stratejik konumu itibariyle Ortadoğu'nun kilit noktasında, geçiş güzergâhı üzerinde bulunması bu şehrin farklı zaman aralıklarında istilalara uğramasına neden olmuştur. Özellikle Mısır'ın anahtarı ve en gözde liman şehirlerinden biri olarak kabul edilen Dimyat, 1000'li yıllardan sonra Haçlı-Müslüman mücadelesinin yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. Dinî ve siyasi rekabet sahası olarak çeşitli millet ve toplulukların kuşatmalarına şahitlik etmiş olan Dimyat'ın Üçüncü Haçlı Seferinden sonra önemi daha çok artmıştır.

Hazırlamış olduğumuz Beşinci Haçlı Seferi başlıklı tez çalışmamız, tarih kronolojisi esas alınarak yazılmış ve ilk kaynaklar ışığında bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Yakın dönem tarihçi ve araştırmacı yazarların eserlerinden yararlanılmış, makaleler incelenmiş, bilgiler oldukça objektif açıdan sunulmaya çalışılmıştır.

Dört bölümden oluşan tezimizin birinci bölümünde Batı ve İslam Dünyası'nın Beşinci Haçlı Seferi'ne bakış açıları, Yakın Doğu'da Hristiyan-Müslüman ilişkileri ve Anadolu'da Selçuklu-Bizans münasebetleri ele alınmıştır. Bu süreçte Ortadoğu'da yaşanan Abbâsî-Fâtımî mücadelesi hakkında bilgiler verilmiş, Zengîler ve Eyyübî Devleti'nin Suriye ve Mısır topraklarında Haçlılara karşı yürüttüğü siyasi ve askeri faaliyetler ile tamamlanmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde Hristiyanların Mısır üzerine sefer hazırlıkları bu sırada Eyyübî Devletinde yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Üçüncü bölümünde Hristiyanların Filistin, Mısır, Dimyat topraklarındaki faaliyetlerine yer verilmiş, Eyyübîlerin bu süreçte izledikleri askeri politikalar üzerinde durulmuş, Haçlı ve Müslümanların yaşadıkları iç ve dış mücadeleler aktarılmaya çalışılmıştır. Dördüncü ve son bölümde Haçlıların Müslüman ordusu karşısında Mısır ve Dimyat üzerinde yaşadıkları hezimet ve Eyyübîlerin barış müzakereleri ile tez çalışmamız tamamlanmıştır.

04 / 05 / 2020

Sema TATAR

GİRİŞ

A- ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ

V. Haçlı Seferi ile ilgili olarak kronolojik ve detaylı anlatım açısından ele alınacak bir araştırmanın faydalı olacağı düşüncesi ile bu tez çalışması hazırlanmıştır. Mısır ve Dimyat'ta 1218-1221 yılları arasında yaşanan Müslüman-Haçlı münasebetlerine genel olarak ışık tutmak ve çalışmamıza konu olan bilgiler ile bir nebze de olsa İslam Tarihi'ne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

B- ARAŞTIRMADA İZLENEN YÖNTEM

Araştırmamızı yaparken Doğu ve Batı tarihinde konu ile ilgili önemli yer tutan temel kaynakları esas aldık. Klasik İslam Tarihi kaynaklarından ve Batılı kaynaklardan konumuza en yakın zaman diliminde yer alan eserleri incelemeye gayret edindik. Sürekli olarak okumalar yapıp, doğru bilgiyi objektif bir şekilde aktarmaya özen gösterdik. Konumuza ilişkin bilgi dağınıklığı olamaması için kronolojik sıralamayı esas alarak, bilginin açık ve anlaşılır olması için çaba gösterdik.

Tez çalışmamız boyunca Hristiyanları, Haçlı kelimesi ile ifade ettik ve bazı sayfalarda Haçlılar için Frank kelimesini kullandık. Konumuz ile ilgili Sultan, Emir, Hükümdar, Halife gibi şahısların isimlerinin geçtiği ilk sayfada söz konusu şahısların hükümlerini vermeye çalıştık.

C- KAYNAKLAR

TEMEL KAYNAKLAR

El-Kâmil-fi't-Târîh: Çalışmamıza başlarken öncelikle başlıca kaynaklar incelenmeye gayret edilmiştir. Bu alanda çok önemli kaynaklar ve bu kaynaklarda döneme ışık tutan bilgiler tespit ettik. Konu ile ilgili olarak, ele aldığımız başlıca eser, asıl adı Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el- Cezerî (ö. 630/ 1233) olan ve İbnü'l-Esîr adıyla meşhur olan yazarın *el-Kâmil fi't-Târîh* adlı eseridir.¹ Müellife, 4

¹ İbnü'l-Esîr, Ebü'l- Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk: Halil Me'mun Şihâ, X-XI-XIII, (Beyrut: Dâru'l- Mârife, 2002).

Cemâziyelevvel 555'de (12 Mayıs 1260) Cizre'de doğmasından dolayı Cezerî nisbesi; babasının Esîrüddîn lakabını taşıması sebebiyle İbnü'l-Esîr künyesi verilmiştir. İslam Tarihinin kendi dönemine kadarki kısmına ışık tutan yazarın, Kudüs fethedildikten sonra Dımaşk'ta Selâhaddîn Eyyûbî ile görüştüğü bilinmektedir. Hittîn Muharebesi'nin cereyan ettiği sahada incelemelerde bulunmuş, Sultan'ın Antakya Prinkepliği'ne düzenlediği seferde, Musul askerlerinin yanında tarihçi sıfatıyla yer almıştır. Yazar, hadis ilminde hafızlık derecesine sahip olmakla birlikte Ensâb ve Eyyâmu'l-Arab dalında da ileri gelen bir şahsiyettir. Eserin, X, XI ve XII. ciltlerinde Haçlılar ile ilgili bilgilere oldukça geniş yer veren yazar, Ortaçağ tarihinin en güvenilir ve meşhur müellifleri arasında yer almaktadır.

Çalışmamızda bahsi geçen eserin X. cildinden, Haçlılar hakkında verilen bilgilerden yararlandık. XI. cilde geldiğimizde Büyük Selçuklu Devleti'nin Haleb Atabegi Nûreddîn Mahmud Zengî ve Hristiyanlar arasında cereyan eden hadiseleri tezimizin birinci bölümünde aktarmaya çalıştık. Eserin XII. Cildinde ise III. Haçlı Seferi ve Selâhaddîn Eyyûbî'nin izlediği yöntemleri inceleme fırsatı bulduk. IV. Haçlı Seferinde İstanbul'da yapılan yağma faaliyetleri ve kurulan Latin İmparatorluğu'na ise tezimizin birinci bölümde yer verdik. Bu olayları müteakip, V. Haçlı Seferi hazırlıkları, Çocuk ve Alman Haçlılar, Mısır toprakları'na gitmek için hazırlanan Haçlı donanması hakkında geniş bilgiler edindik. Eyyûbî Sultanı Âdil ve Eyyûbîler'in iç mücadelelerinin ardından, Sultan Kâmil'in Dimyat'ta Haçlılar ile yaptığı mücadeleleri aktarmaya çalıştık. Özellikle Haçlılarla münasebetlerde Eyyûbîlerin rolü konusunda bu eserden çokça faydalandık.

Mir'at'üz- zamân fî vefayâtü'l-ayân: Bu eser, asıl adı Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî olan ve Sıbt İbnü'l-Cevzî adıyla meşhur olan müellifin kaleminden çıkmıştır.² Tez çalışmamızda kullandığımız önemli bir kaynak eserdir. Bağdat'ta 582/1186 tarihinde doğan müellif, hayatının büyük bir kısmını Dımaşk'ta geçirmiştir (ö.654/1256). Dımaşk Eyyûbî Meliki Muazzam tarafından büyük saygı ve hürmet görmüş, yazdığı eser özellikle Eyyûbî tarihinin en önemli kaynakları arasında yer almıştır. Biz Haçlılarla mücadelede Eyyûbîlerin rolü konusunda bu eserden faydalandık.

Azîmî Târîhi: İslam Tarihi kaynakları arasında önemli yer tutan bir diğer temel kaynak da, Azîmî Tarihi'dir. Azîmî, 483 (1090-91)'de Halep'te dünyaya gelmiş, bu coğrafyada

---

² Sıbt İbnü'l-Cevzî, Şemsüddîn Ebü'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî, *Mir'atü'z-zamân fî târihi'l-âyân* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Mâ'ârifî'l-Osmâniyye, 1371/1951)

yaşamış, eğitim görmüş, iyi bir müderris, şair ve müellifdir.³ Asıl adı Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Nizâr'dır. Günümüze ulaşan eserleri arasında “Tarih” ve “Târîhu'l- Azîmî” bulunmaktadır. Târîhu'l-Azîmî, kronolojik tarih anlayışı benimsenerek kaleme alınmıştır. Aynı zamanda Türklerin İslam Tarihi'ndeki rolleri ve kurdukları devlet yapısı hakkında bilgiler ihtiva ederken, döneme tanıklık eden bu bilgiler günümüze kadar ulaşmıştır. Ali Sevim, “Azîmî Tarihî Selçuklular ile İlgili Bölümler 1038-1143” adlı çalışmasıyla bu eseri Türkçeye çevirerek büyük katkı sunmuştur. Azîmî Tarihi, çalışmamızda özellikle Haçlı-Selçuklu mücadelesi konularında başvurduğumuz temel kaynaklar arasındadır.

Kitâbü'r-ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn: Tam adı ve künyesi Ebu'l Kâsım Ebû Muhammed Şihâbüddîn Abdurrahman b. İsmail el-Makdisî olan ve Ebû Şâme künyesiyle tanınan müellif, Dımaşk'ta dünyaya gelmiş ve 1203-1267 yılları arasında yaşamıştır. Hac ibadeti için Mekke'ye, ilim çalışmaları için de Kudüs'e giden müellif, dönemin bilginleriyle ilmi faaliyetlerde bulunmuştur. Ebû Şâme kıraat, hadis, tefsir ve fıkıh alanlarında ileri düzeyde tahsil görmüş, 1267'de Dımaşk'ta vefat etmiştir. II. ve III. Haçlı Seferleriyle ilgili olarak verdiği orijinal bilgiler, çalışmamız için bize yol gösterici olmuştur.⁴

Abu'l-Farac Tarihi: Çalışmamızı yaparken kullandığımız bir diğer ana kaynak, Abû'l Farac'ın kroniğidir. 1225-1226/1286 yılları arasında yaşayan Malatyalı Gregory Abû'l Farac (Bar Hebraeus) tarafından kaleme alınmıştır. Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçeye çevirisi yapılan eser, 2 ciltten oluşmaktadır. I. cildinde Hz. Ömer'in Kudüs'ü alması ve doğu topraklarında yaşayan Hristiyanlar hakkında bilgi verilirken, II. cildinde ilk dört Haçlı seferi ve bizim konumuz olan V. Haçlı Seferi hakkında değerli bilgiler verilmektedir. Bu bağlamda V. Haçlı Seferi hazırlık aşamasında Haçlıların Beysan, Banyas'a yağma akınları ile Tûr Kalesi muhasarası hakkındaki bölümümüz için birinci el temel kaynak niteliğinde bir eserdir. Daha sonra eser, Eyyübî-Haçlı mücadelesi sırasında Eyyübî Devleti'nin durumu ve savunma tedbirleri, Dimyat önündeki burcun Haçlılar tarafından ele geçirilmesi, Âdiliye ve Dimyat muhasaraları ve zaptı, Haçlıların Dimyat topraklarında Eyyübî Sultanı Kâmil karşısında yenilgiye uğrayarak bölgeyi tahliye etmeleri hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Eser, İbnü'l-Esîr'in İslam Tarihi eserinin yapısına benzer

³ Ali Sevim, *Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemi ile İlgili Bölümler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006); Ali Sevim, “Azîmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 330-33.

⁴ Ebû Şâme, Şihabüddîn Abdurrahman İsmail b. İbrahim el-Makdisî ed-Dımaşkî, *Kitâbü'r-ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn en-Nüriyye ve's-Salâhiyye*, thk: İbrahim ez-Zîbek (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997)

özelliğindedir ve benzer bilgiler vermesi bu eserle tutarlılık göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Nitekim bu şekilde verilen bilgilerin İbnü'l-Esîr'in eseriyle teyit etme imkânı sunmaktadır.⁵

Ahsenü't-Tekâsîm: Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Bennâ el-Makdisî eş-Şâmî el-Beşşâri (ö.390/1000) 'nin coğrafi bölgeler ve özellikler hakkında bilgi veren eserini çalışmamızdaki ana kaynaklar arasında yer verdik. 335 (946-947)'de Kudüs'de doğan müellifin nisbesi kaynaklarda Makdisî veya Mukaddesî olarak geçmektedir. Bu eserin çevirisini yapan D. Ahsen Batur'un çalışmasından faydalanmış olduk.⁶

Haçlı Mektupları: Çalışmamızı yaparken V. Haçlı Seferi ile münasebeti bulunan dönemin Haçlı ileri gelenlerinin, birbirlerine yazdıkları mektuplardan tespit edebildiklerimizi kullanmaya çalıştık. İngilizcesi mevcut olan bu mektupların bir kısmı Akkâ Piskoposu James of Vitry'e ait olup, bir tanesi de Montaigu Manastırı görevlisi Peter'a aittir. Bu mektupların içerikleri şöyle sıralanabilir:

- 1. Akkâ Piskoposu James of Vitry'den Paris'in önde gelenlerinden olan, Ligorde of St Trond'a ve Aywieres Manastırına (1216 - 1217 yılı) yazılan 1. mektup:** Akkâ Piskoposu James of Vitry tarafından gönderilen bu mektup,⁷ Haçlılar için yardım çağrısıyla başlarken, öncelikle Doğulu Hristiyanların, Müslümanlar ile münasebeti hakkında bilgi vermektedir. Daha sonra Latinlerin, Batılı Hristiyanlara göre ahlaksızca bir yaşam sürdüğüne dair bilgilerle devam eder. Mektup, Batılı Hristiyanların, doğulu dindaşlarına bakış açısını yansıtmaya açısından oldukça dikkat çekicidir.
- 2. Akkâ Piskoposu James of Vitry 'nin, Papa Honorius III'e Ağustos 1218 tarihli 2. mektubu;** Aynı eserde yer alan Haçlı ordularının Akkâ'da toparlanmaları, yağma akınları, Dimyat kalesi kuşatması ve kalenin ele geçirilmesi hakkında bilgiler vermektedir.
- 3. Akkâ Piskoposu James of Vitry'den Papa III. Honorius'a Eylül, 1218 tarihli Dimyat hakkındaki 3. Mektubu;** Papa'yı Mısır'a yapılacak sefere ikna edebilmek açısından, seferin Mısır'a yapılmasının gerekçeleri, Eyyübî Sultanı

⁵ Abu'l- Farac, G. (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*, çev: Ömer Rıza Doğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999)

⁶ Mukaddesî, M.B. A, *İslâm Coğrafyası (Ahsenü't-Tekâsim)*, çev: D. Ahsen Batur (İstanbul: Selenge Yayınları, 2015)

⁷ Barber M. ve Bate, K. *Letters from the East, Crusaders Pilgrims and Settlers in the 12th13th Centuries* (Farnham and Burlington, Ashgate: 2010)

Kâmil'in Haçlılar karşısında durumu, Haçlıların kale tahkimatı ve sefer hazırlıkları hakkında değerli bilgiler sunmaktadır.

4. **Akkâ piskoposu James of Vitry'den, III. Papa Honorius'a Mart 1220 tarihli 4. Mektup;** Bu mektupta Kâmil'in barış teklifi ile Haçlıların anlaşmayı reddedmesinin gerekçeleri sıralanırken, Dimyat'ın zapt edilmesi ve Dimyat'taki salgının boyutu hakkında bilgiler verilmektedir.
5. **Montaigu Manastırı görevlisi Peter'dan, İngiltere'de Tapınak Sorumlusu Alan Martel'a 1221 yılı Eylül ayı ortalarında yazılan 5. Mektup;** Haçlıların Dimyat yenilgisi ve bölgenin tahliyesi anlatılmaktadır.

ÇAĞDAŞ KAYNAKLAR

Steven Runciman: Batılı yazarlardan en çok faydalandıklarımızdan birisi Steven Runciman isimli müelliftir. Onun eseri üç ciltten oluşmaktadır ve son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Fikret Işıltan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş "Haçlı Seferleri Tarihi" adıyla kaleme alınmış ve Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmış olan eserin üç cildi tez çalışmamızda kullandığımız en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.⁸

Jean of Brienne: Çalışmamızı yaparken Guy Perry'nin Jean of Brienne⁹ adlı eserinden geniş bir şekilde yararlandık. Bu eserde diğer çalışmalardan farklı olarak; Haçlı liderleri arasındaki anlaşmazlıklar, Haçlı komuta zincirindeki olumsuzluklar, liderlerin birbirlerine ve sefere bakış açısı ile Kudüs kralı Jean de Brienne'nin ve Papa'nın elçisi Pelagius'un sefer sırasındaki rollerini hakkında açıklayıcı ve geniş perspektiften sunan bilgiler aldık. Bu bilgilerle Haçlıların kendi aralarındaki ilişkileri açıklamak için, eserin İngilizce metninden faydalandık.

The Fifth Crusade: Thomas C. Van Cleve'nin, "The Fifth Crusade"¹⁰ adlı çalışmadan ise; sefer kararı, Hristiyanların özellikle Papa III. Innocentius dönemindeki sefer hazırlıkları, Avrupa'nın içinde bulunduğu durum, Dimyat burcu ve Dimyat şehrinin fiziki yapısı ile İslam topraklarında meydana gelen Haçlı-Müslüman mücadelesindeki detayları vermek açısından araştırmanın İngilizce metninden faydalandık.

⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri*, çev: Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987).

⁹ Perry, G. *Jean of Brienne, King of Jerusalem, Emperor of Constantinople, 1175-1237*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2013)

¹⁰ Van Cleve, T. C. "The Fifth Crusade", A History of the Crusades II (General Editor: Kenneth M. Setton. Edits: Robert Lee Wolf and Harry W. Hazard). Madison, Milwaukee, London: The University of Wisconsin Press (1969)

Tezimizi oluştururken V. Haçlı Seferi ile ilgili en çok yararlandığımız Türkçe iki çalışmaların başında, Ramazan Şeşen'in Selâhaddîn'den Baybars'a Eyyûbîler-Memluklar (1193-1260) ¹¹ ve Eyyûbîler (1169-1260) ¹² adlı eserleri gelmektedir. Çalışmamız bakımından büyük önem arz eden bu iki araştırma eser, Eyyûbî Devleti ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Ayrıca bu eserler, Yakındoğu'da Haçlı-Eyyûbî münasebetleri, Haçlıların Dimyat burcu kuşatması, Âdiliye ve Dimyat'ın zaptının yanı sıra, sefer boyunca Eyyûbî Sultanı Kâmil'in savunma tedbirleri ile Haçlılarla sulh müzakereleri, Haçlıların Dimyat topraklarında İslam orduları karşısında uğradığı yenilgi ve bölgeden atılmaları hakkında önem arz eden bilgiler vermektedir.

Ramazan Şeşen'in diğer çalışmaları olan Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet ¹³ ile Selâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti¹⁴ adlı çalışmalarından ise; doğudaki genel durumu yansıtmak ve Haçlı-Müslüman ticari ilişkilerini aydınlatmak için kullandık.

---

¹¹ Ramazan Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a Eyyûbîler-Memlûkler* 1193-1260 (İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2007).

¹² Ramazan Şeşen, *Eyyûbîler* (İstanbul: İsam Yayınları, 2012).

¹³ Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devlet* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1987).

¹⁴ Ramazan Şeşen, *Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*. (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983).

BİRİNCİ BÖLÜM

V. HAÇLI SEFERİ ÖNCESİ İSLAM VE BATI DÜNYASI

1.1. İSLAM DÜNYASI

Türkler, 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarında hızlı bir fetih gerçekleştirmiş Anadolu'nun batı yakasına kadar ilerlemişlerdir. Bu fetih ile birlikte Bizans İmparatorluğu'nu ağır bir hezimete uğratan Türkler, Bizans'ın Marmara kıyılarını tehdit edecek kadar güçlenmişlerdi. Malazgirt Zaferi (1071) sonrası Anadolu'ya yapılan Türk göçleri Hristiyan Dünyasında büyük endişelere yol açmıştı.¹⁵ Bu yenilgi ile birlikte Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118) Müslümanlar ile mücadele etmek için yeterli askerî güce sahip değildi. Türkler ile mücadelede gerekli savaş desteğini kendisine sağlayabilecek yardım Avrupa'daki Hristiyanlardan gelebilirdi.¹⁶

Aleksios, Türk akınlarına karşı birlikte hareket etmek için Batı Avrupa Kilisesi'nin dinî lideri Papa II. Urbanus (1088-1099)'tan yardım istemeye karar verdi.¹⁷ Aleksios'un elçileri Papa'ya ulaşmış ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin İstanbul için büyük bir tehdit olduğunu, Müslümanların Doğu'daki Hristiyanlara eziyet ve zulmettiklerini, kiliseleri acımasızca yakıp yıktıklarını bildirmişti. Urbanus, bu davete olumlu karşılık vererek 27 Kasım 1095 yılında Fransa'nın Clermont kentinde, Clermont Konsili'ni topladı ve Hristiyan Dünyasını harekete geçirmek için etkileyici bir konuşma yaptı. Bu çağrı ile 1095'de başlayan ve çeşitli aralıklarla devam eden Müslüman-Hristiyan mücadelesine “*Haçlı Seferleri*” adı verildi.¹⁸

¹⁵ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *Tarih Dergisi*, sy. 35 (1994): 67-74; Alexiad Anna Komnena, *Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Döneminin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, çev: Bilge Umar (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996), 124; Komnenos Hanedanının kurucusudur. Doğu Roma'nın en karışık döneminde başa geçmiştir. Bkz: Mike Paine, *Haçlı Seferleri*, çev: Cumhuriyet Atay (İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2011), 25.

¹⁶ Ali Sevim, *Azîmî Tarihi*, 22; Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, çev: Ekin. Duru (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 49.

¹⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri*, 1: 80.

¹⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri Bildiriler* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1998), 10-12; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi, Makaleler- Bildiriler- İncelemeler* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2007), 21.

Bu seferlerin temel hedefinde Yakın Doğu'nun kalbinde Haçlı devletleri kurmanın yanı sıra doğu'nun zenginliklerine sahip olma ve ekonomik gelir elde etme fikri vardı.¹⁹ Bizans İmparatorluğu Kudüs, Filistin ve Ortadoğu²⁰ topraklarından Müslümanları çıkarmak, Anadolu'nun tamamında Hristiyan gücünü hâkim kılmak düşüncesi içerisindeydi.²¹ Papalar bu hedeflerini gerçekleştirecek silahlı güce sahip değildi ancak dinî duyguları harekete geçirebilecek yaptırımlara sahiptiler.²² Sefere katılan kişilerin günahlarının affı ya da fakir Avrupa halkının Doğu'nun zenginliklerinden en cömert şekilde yararlanabileceği vaadleri, on binlerce Hristiyanı sefere katılmaya ikna etmek için yeterliydi.²³ Nitekim Batı Dünyası uzun süredir salgın hastalık açlık ve doğal afetler ile bitkin duruma gelmişti ve Doğu'nun verimli topraklarına sahip olma düşüncesi sefere katılacakların sayısında artış yaşanmasına etki edecekti.²⁴

Papa II. Urbanus'un büyük desteği ile hazırlanan I. Haçlı Seferi (1096-1099) ordusu 1095 yılında Avrupa'dan hareket ederek 1096 yılında Anadolu topraklarındaki İznik'i hedef aldı.²⁵ Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. Kılıç Arslan (1092-1107) Haçlıların İznik kuşatması sırasında Malatya'yı fethetmek için çalışıyordu.²⁶ Ordusuyla birlikte hızlıca İznik yakınlarına gelen Kılıç Arslan, kalabalık Haçlı kuvvetleri

---

¹⁹ Paine, *Haçlı Seferleri*, 23- 24.

²⁰ Bernard Lewis, *Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, (İstanbul: Arkadaş Yayınları, 1996), 68; Akdeniz'den Pakistan sınırına kadar uzanan Ortadoğu Asya, Avrupa ve Afrika'nın birbirlerine en yakın mesafeyi oluşturdukları bölgede bulunmaktadır. Bu isim 20. yy başlarında kullanılmaya başlanmış coğrafi bir kavramdır. Avrasya kuşağının merkezinde bulunup deniz jeopolitiği yönünden son derece önemli bir konum teşkil etmektedir. Bkz: Adelson Roger, *London and Invention of the Middle East: Money, Power, and War, 1902- 1922* (New Haven: Yale Üniversty Press, 1995), 22-26.

²¹ Tuncer Baykara, *Tarih Araştırmaları ve Yazma Metodu*, (İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık, 2007), 130; Teokratik Tarih anlayışı ile ilgili daha detay bilgi için ayrıca bkz: Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usûl* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1985), 137- 139.

²² Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 47.

²³ H.G. Wells, *Kısa Dünya Tarihi Başlangıcından 1956'ya Kadar*, çev: Ziya İhsan (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1972), 172; Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016), 72.

²⁴ Paine, *Haçlı Seferleri*, 25.

²⁵ David Nicolle, *Birinci Haçlı Seferi*, 1096-99, çev: L. Ece Sakar (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 58.

²⁶ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultanı Sultan I. Kılıç Arslan* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 30; Sultan I. Kılıç Arslan Anadolu'ya akın ederek İznik'e yönelen Haçlı kuvvetlerini haber aldığı anda önlem almak için çok geçti. Sultan, Ordusu ile İznik önlerine vardığında Haçlılar şehri çoktan kuşatmışlardı. Nitekim Kılıç Arslan, şehri çepeçevre saran Haçlılara karşı 1097'de Eskişehir savaşı olarak bilinen Dorylaeum'da Franklara mağlub olmuştu. Bkz: Aydın Usta, *Selçuklu Sultanları* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 158.

karşısında direniş gösterse de başarılı olamadı ve 19 Haziran 1097’de İznik Haçlı hâkimiyetine geçmiş oldu.²⁷

I. Haçlı Seferi devam ederken Anadolu topraklarında siyasi, ekonomik, dinî ve hukukî bakımdan refah bir hayat yaşayan Ermeniler, Haçlılar ile işbirliği yapıp Selçuklu Devleti’ne karşı güçlenmek istiyorlardı. Bu sırada Eskişehir-Konya-Alaşehir-Maraş güzergâhı üzerinden Antakya’ya kadar ilerleyen Haçlı ordusuna yardım etmek ve Hristiyanlar ile gücünü birleştirmek isteyen Urfa Ermeni hâkimi I. Thoros (1100-1129), Haçlı komutanı Kont I. Baudouin (1100-1118)²⁸ üzerine elçiler gönderip, Urfa’ya davet etti. Thoros, Türklere karşı bağımsızlığını koruyabilmek için Haçlıları kendine kurtarıcı bir güç olarak görüyordu.²⁹ Selçuklu Devletine karşı ittifak teklifi üzerine Urfa’ya gelen Baudouin, Ermeni halk tarafından büyük bir sevinç ile karşılandı. Ancak bölgede yalnızca kendi yönetimini kurmak isteyen Haçlı lideri Boudouin kısa bir süre sonra Thoros’u öldürerek ilk Haçlı Devleti olan Urfa Haçlı Kontluğu (1098-1148)’nu kurmuş oldu.³⁰

Bu zaferin ardından Hristiyan orduları gayretli bir şekilde Antakya güzergâhına ilerlemeye devam etti.³¹ Haçlıların uzun süren kuşatmalarının ardından Antakya da Haçlıların eline geçti ve Antakya Haçlı Prinkepsliği (1198-1268) kuruldu.³² Müslümanlar ile karşılıklı çarpışmalar devam ederken Haçlılar 7 Haziran 1099’da oldukça kalabalık ve güçlü bir ordu ile Kudüs önlerine ilerlediler. Kudüs yakınlarında karargâh kurup şehri kuşatmaya başladılar. Kuşatma 14 Temmuz’a kadar devam etmiş ve iki taraf arasında şiddetli çarpışmaların ardından Müslümanlara yardım ettikleri

²⁷ Birsal Küçüksipahioğlu, “Haçlılar Karşısında İlk Türk Lideri Sultan I. Kılıçarslan”, *Şarkiyat Mecmuası* 1, sy. 26 (2015): 66; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1993), 95- 97.

²⁸ I. Haçlı Seferinde aktif rol oynamış, 10 Mart 1098’ te Haçlıların Edessa (Urfa) Kontluğu ’nu kurup, bu kontluğun hükümdarı olmuştur. Haçlıların Antakya kuşatması sırasında Franklara askerî ve maddi yardımlar yapıp onlara destek vermiştir. 1100’de Haçlıların ikinci Kudüs Kralı ünvanını alan Baudouin, günümüzde Mısır sınırları içinde yer alan Arış’ te 1118’de ölmüştür. Bkz: Işın Demirkent, “Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış”, *Belleten* 53, sy. 206 (1990): 167-174.

²⁹ Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002), 21-25.

³⁰ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi 1118- 1146* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), 52.

³¹ Anna Komnena, *Malazgirt’in Sonrası*, 333-336.

³² İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl- 1. ve 2. Haçlı Seferleri Dönemi*, çev: Onur Özata, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 1: 42; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev: Ali Berktaş (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 32; Runciman, *Haçlı Seferleri* 1: 177; Bu sırada Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Türkmen emirlerine yardım çağrısında bulunmuştur. Selçuklu Antakya valisi Yağsıyan, yardım çağrısını duyurduğu sırada Bohemund süratli şekilde askerleri ile Antakya surlarını kuşatmakla meşguldü. Bkz: Süheyl Zekkar, *el-Mevsuatü’s-Şamile fi Tarihi’l-Hurubi’s-Salibiyye* (Dımaşk: Dar’ül- Fikr yayınları, 1995), 2: 238; Ali Sevim, *Azîmî Tarihi*, 36.

gerekçesiyle Musevîler de kılıçtan geçirilmişti. Nihayetinde Kutsal Kudüs Hristiyanlar tarafından zabtedildi ve Kudüs Haçlı Krallığı (1099-1291) kuruldu.³³

İslam Dünyasında bu gelişmeler yaşanırken Musul ve Halep merkez olmak üzere el-Cezîre³⁴, Doğu Anadolu ve Suriye topraklarında Türk-İslam hanedanı olan Zengîler (1127-1250) bulunmaktaydı. İmâdüddîn Zengî (1127-1146)³⁵ Musul valiliğine tayin edilmiş, el-Cezîre ve Suriye'yi birleştirmiş ve atabegliği geniş sınırlara ulaşmıştı.³⁶ Dımaşk Atabegliği'ni de kendine tabi kılmıştı.³⁷ Büyük Selçuklu Devleti'nin I. Haçlı Seferi ile önemli toprak kaybına uğramasının ardından İmâdüddîn Zengi, Haçlıların Urfa Kontluğu'nu ele geçirmek için güçlü yapıda bir ordu oluşturdu. 1147'de İmâdüddîn'in Urfa Kontluğu'nu kuşatması ve son vermesi ile Haçlılar dehşete kapıldılar. Bu yenilginin ardından Doğu Haçlıları Avrupa'dan yardımcı kuvvetler istemek zorunda kaldılar. Böylece II. Haçlı Seferi (1145-1149) hazırlıkları başlamış oldu.³⁸

Papa III. Eugenius (1145-1153) 1145'de II. Haçlı Seferi için yeni bir çağrıda bulundu ve Batı Hristiyanları'na önceki seferde vaadedilen sözleri tekrarladı. Papa'nın yardım çağrısı Almanya'nın ilk Hohenstaufen Alman Kralı III. Konrad (1138-1152) ve Fransa Kralı VII. Louis (1137-1180) tarafından olumlu karşılandı ve 1147 Mayısında büyük bir ordu ile yola çıkan III. Konrad, 10 Eylül 1147'de İstanbul'a ulaşmıştı.³⁹ Ordusu ile İznik yönüne ilerleyen Kral Konrad ve ordusu Selçuklu kuvvetlerinin

³³ Birsnel Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi* (İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2007), 74-79.

³⁴ Arap lügatinde ada manasına gelen "el-Cezîre", üç bölgeye ayrılmış, bu bölgelere Diyar-ı Bekr, Diyar-ı Mudâr, Diyar-ı Rabia isimleri verilmiştir. Ceziretüasûr, İklimüasûr da denilen bölge Dicle'nin doğusunda yer alan Erzen, Siirt, Zap Havzası ve Fırat'ın batısında Adıyaman'ı içine almaktadır. El-Cezire'nin batısında Suriye, doğusunda Doğu Anadolu, kuzeybatısında Gaziantep, Maraş ve Malatya, güneyinde ise Irak bulunmaktadır. Bkz: Ramazan Şeşen, "Cezîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.7 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 509-511.

³⁵ Gülay Ögün Bezer, "Zengî, İmâdüddîn", *DİA*, c. 44, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 258-261; Nihat. Yazılıtaş, "Sûr Şehrinin Haçlılar Tarafından Tehdidi Karşısında Fâtımî Tuğtekin İttifakı", *Türkiye Sosyal Araştırmalar* 7, sy. 3 (2003): 117-127.

³⁶ Basra valisi olarak görev yapan İmâdüddîn, başarılı askerî faaliyetleri nedeniyle Selçuklu hükümdarı olan II. Mahmud (1118-1131) tarafından 1127 yılında Musul, 1128 yılında ise Halep Atabeglikleri görevine atanmıştır. Bkz: Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 78.

³⁷ İbn Cübeyr Dımaşk şehrinden bahsederken bu bölgeyi sandalyesinde oturan bir gelin gibi süslenmiş olarak tanımlar. Etrafının dağlarla çevrili olduğunu ve bol verimli toprağı ile zengin su kaynaklarına sahip olduğunu belirtir. Bkz; İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, çev: İsmail Güler (İstanbul: Selenge Yayınları, 2015), 160; Aynı zamanda Emevîler Devletine de başkentlik yapan bu kadîm şehir, "*Dünyanın gelini*" olarak bilinmektedir; Harold Lamb, *Selahaddîn Eyyübî ve Haçlılar*, çev: Sinem Ceviz (İstanbul: İlgî Kültür Yayınları, 2017), 47.

³⁸ Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi*, 1147-1148 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), 10.

³⁹ Yusuf Ayönü, "Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi", *Tarih İncelemeleri* 24, sy. 1, (2009): 5.

büyük direnişi ile karşılaştı.⁴⁰ İki taraf arasında şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve Hristiyanlar ağır kayıplar vermişlerdi. Selçukluların bu galibiyeti Fransa Kralı Louis ve ordusunu harekete geçirdi. Balıkesir, Bergama ve İzmir güzergâhını takip ederek Efes'e ulaşmışlardı. Müslümanlar ise Haçlıları sürekli takip ederek yıpratıyorlardı. Kral Louis Efes'ten sonra Filistin'e hareket etti ve Akkâ⁴¹ limanında karaya çıkmayı başardı. Kral Kondrad ise büyük çabalar sonunda Antakya'ya ulaşabilmişti.⁴² İki kral ve beraberindeki ordular Doğu Hristiyanları ile buluşup büyük bir ordu oluşturdular ve Dımaşk üzerine şiddetli bir muhasara yapmaya karar verdiler. Bu kuşatmalar devam ederken İmâdüddîn, Suriye'de hâkimiyeti güçlendirmek için gittiği Ca'ber Kalesi'ni⁴³ Kuşatmak için gittiği sırada 541/1146'da bir köle tarafından şehid edilmişti.⁴⁴

İmâmüddîn'in ölümü ardından Zengîlerin yönetimini üstlenen oğlu Nûreddîn Mahmûd Zengî⁴⁵ (1154-1174) Haçlılar ile mücadele etmeye hız kesmeden devam ediyordu. Bu sırada Dımaşk hâkimi Muînüddin Üner (1139-1149)⁴⁶ Nûreddîn'den

⁴⁰ Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2016), 46-47.

⁴¹ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Fütuhu'l-Buldân* (Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991),1: 68-69;İbn Battûta ise Seyahatnâme adlı eserinde burayı "Akke" olarak isimlendirmiştir. Bkz: Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta et-Tancî, İbn Battuta Seyahatnamesi, çev: Mümin Çevik (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, yayınları, 2015),83; Güneyinde, Hayfa, Doğusunda Taberiyye gölü ve Kuzeyinde Lübnan bulunan Akkâ şehri, günümüzde İsrail devletinin sınırları içinde bulunmaktadır. Akdeniz'e kıyısı bulunan liman bir şehirdir. Akkâ şehrinin yıldızı, I. Haçlı Seferini komuta eden I.Baudoin tarafından ele geçirilmesi ile parlamıştır. Bkz; Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed İbn Cübeyr, *Rihletü İbn Cübeyr*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 276- 277. Evliya Çelebi Seyahatnâme isimli eserinde Akkâ'dan bahsederken buranın gemiciler ve tüccarlar ile dolu olduğunu belirtmiştir. Bkz: Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi *Seyahatnâmesi*, çev: Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları), 3: 105- 117; 1291'de Memlük Sultanı Melik'ül Eşref, Akkâ'yı zaptetmiş ve Haçlılar'ın buradaki etkinliğini sonlandırmıştır; Ali Sevim, *Azîmî Tarihi*, 51- 54; Akkâ, Filistin'in batı kıyısında sahil şeridindedir. Feridun Emecan, "Akkâ", *DİA*, c.2 (İstanbul: TDV yay. , 2000), 265-266.

⁴² Cemalettin Muhammed b. Salim İbn. Vâsıl, *Müferricü'l-Kurûb fî Ahbâr-i Benî Eyyüb*, tahk: Cemâleddîn Şeyyâl (Kâhire: 1957), 1: 125- 126.

⁴³ Ebu Abdullah Şihâbüddin Yâkut b. Abdullah Yâkût el-Hamevî Mucemü'l-Büldân (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 141- 142. Kuzey Suriye topraklarında Fırat nehrinin orta mecrasında Rakka şehrinin yaklaşık olarak 50 km batısında volkanik yapıda bir tepe üzerinde yer almaktadır. Günümüzde yapılan kale civarı çalışmalarında çoğunlukla Eyyübî ve Zengîler dönemine ait kalıntılar bulunmaktadır. Ebü'l- Kâsım Ubeydullah b. Abdullah İbn Hurdazbih, el- Mesâlik ve'l-Memâlik (Beyrut: Dar 'us Sadr 1889), 74; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, 110- 111.

⁴⁴ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 1: 99; Paine, *Haçlı Seferleri*, 50; Urfa'lı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), çev: Hrnt D. Andreasyon(Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), 299.

⁴⁵ Ebru Altan, "Haçlılar'a Karşı Mücadelenin Önde Gelen Liderlerinden Nûreddin Mahmud B. Zengî (1146- 1174)", *Tarih1* sy.59 (2014): 226; Musul-Halep Atabeyi İmâdüddîn Zengî'nin oğludur. Urfa Kontu II. Joscelin'in Urfa'yı Müslümanlardan alma girişimine son vererek Haçlılara ağır darbe vurmuştur. Bkz: Muharrem Kesik, "Sultan I. Mes'ud- Nûreddîn Mahmûd- b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları*, sy.3 (2018):83-84.

⁴⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2: 326; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 9: 353; Coşkun Alptekin, " Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi", *Dımaşk Atabeyliği*, Ed: Hakkı Dursun Yıldız İstanbul: Çağ Yayınları, 1988), 7: 523; Üner, İkinci Haçlı Seferinde Şam kuşatması sırasında büyük bir başarı göstermiş,

yardım istedi ve Nûreddîn'in Dımaşk'a ordu göndermesinin haberi Haçlılar arasında büyük bir korkuya sebep olmuştu. Haçlı komutanlar Batı Avrupa'dan gelecek takviye güçleri olmaması ve askerlerin yeterince yıpranmaları nedeniyle geri çekilmeye karar vermişler ancak Üner'in emrindeki Türkmen atlıları Haçlı ordusunu takip ederek bozguna uğratmayı başarmışlardı.⁴⁷ Alman Kralı Kondrad ve Fransa Kralı Louis ülkelerine kaçmak zorunda kalmış, Dımaşk Kuşatması Müinüddin Üner ile yapılan mücadele ve ağır yenilgiye uğramaları Haçlıların itibarının zedelenmesine yol açmış neticede onlara hiçbir askeri ve siyasi fayda sağlamamıştı.⁴⁸ Nûreddîn, 25 Nisan 1154'de Dımaşk'ı da zabtedmiş, Halep ve Dımaşk'ı kendi iktaa altında birleştirmek suretiyle bölgenin en güçlü hükümdarı olmuştur. Nûreddîn 1174'de ölünce yerine oğlu Melikü's- Sâlih İmâdüddîn İsmâil (1174-1181) geçmiştir.⁴⁹

Bu yıllarda Selâhaddîn Eyyübî (1169-1193)⁵⁰ ülke topraklarında yavaş yavaş hâkimiyet kurmaya başlamıştı.⁵¹ Zengîler Devleti'nin bir devamı olarak Mısır, Hicaz Yemen ve Kuzey Afrika'da hüküm süren Eyyübî Devleti (1171-1252), Eyyübî hükümdarı Nûreddîn'in vefatı ile Selâhaddîn'in hâkimiyetine girmiş oldu.⁵² Nûreddîn'in güçlü bir emîrî olan Selâhaddîn askerî ve siyâsî açıdan oldukça başarılı ve yetenekliydi aynı zamanda yeterli tecrübeye de sahipti.⁵³

Haçlı seferleri devam ederken İslam Dünyasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de İsmâiliyye şîî mezhebine bağlı Fâtımî Devleti (909-1171) bulunuyordu.⁵⁴

---

diplomatik zekâsı ile İslam Tarihinde önemli bir yer almıştır. İbn Vâsıl, *Müferric*, 1: 112; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2: 234.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *Mir'at'üz-Zaman*, 20: 382.

⁴⁸ Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl*, 1: 167; Sefer sonrası Trabzon, İznik ve Epir olarak bölünen Bizans Devleti Balkanlarda güç kaybına uğramış, bu dönemden sonra sağlam bir orduya sahip olamamıştır. Bkz: Mehmet Yılmaz, "IV. Haçlı Seferi'nin Balkanların Etnik Yapısına Etkileri", *The Effect Of The Fourth Crusades Structure Of The Balkans, USAD 5*, , sy.5 (2016): 205- 226.

⁴⁹ Abdulhalim Oflaz, "Eyyübî Ailesinin ilk Dönem Tarihleri", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, sy.7 (2016): 37-60; İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, 9: 263.

⁵⁰ Şeşen, *Salahâddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, 92; Şeşen, *Selahaddin Eyyübî ve Devlet*, 55; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10: 19. Selâhaddîn'in Nureddîn'in yolundan gitmesi gelecekteki başarıları için kendisine siyâsî ve askerî alanda tamamlayıcı bir nitelik kazandırmıştır. Hittîn Zaferî'nin üstün başarısı ve Franklar ile olan mücadelesi Selâhaddîn'i dünyaca tanınır bir komutan yapmıştır. Sultan, Kendi devrinde siyasi konularda zirve bilgilere ulaşmıştır. Bkz: Şeşen, *Selahâddîn Eyyübî ve Devri* (İstanbul: İslam Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Vakfı, 2000), 92-93.

⁵¹ İbn Şeddâd Bahâeddîn, *en-Nevâdiru's-Sultâniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye (Sîretu Selâhaddîn Eyyübî)*, tahk: Cemâleddîn eş-Şeyyâl (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1415/1994), 94.

⁵² İbn Vâsıl, *Müferric*, 1: 89; Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri* (İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015), 75; Şeşen, *Selahâddîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, 44, Ebû Şâme, *Ravzateyn*, 2: 70.

⁵³ İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Ebnâi'z- Zaman*, yay: M. Muhyiddin Abdulhamid (Kahire, 1948), 7: 155.

⁵⁴ Mehmet Azimli, "İlk Şii Halife Ubeydullah el Mehdî ve Fâtımî Halifeliği Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy.1 (2005): 60-71.

Bağdat'ta bulunan Abbasî halifeliğini tanımayıp, bağımsız hilafetini ilan eden Ubeydullah el-Mehdî (909-934), Müslümanlar arasında siyasi, dinî ve ekonomik ayrılıkları da beraberinde getirmişti. Mehdî, özellikle devlet merkezi olarak Mısır'ı tercih etmiş ancak İslam Dünyasının tamamına hükmedeceği bir yetkiye hiçbir zaman ulaşmamıştı. Fâtımî Halifeliği şîî kökenli bir devlet olduğu için Müslümanlar tarafından hiçbir zaman tam anlamı ile kabul edilmedi ve benimsenmedi. 1170 yılları başlarından itibaren Fâtımî Halifeliğini ortadan kaldırmak için bir takım tedbirler alan Selâhaddîn, halk tarafından tepki çekmemek için gerekli alt yapıyı hazırlıyordu. Şîî tarzda ezan okunmasını yasakladı ve Fâtımî kadılarını azlettiyerek Sünnî kadıları tayin etmiş, medreseler açıp Sünnî öğretiyi yaymak için uğraşmıştı.⁵⁵

Abbasî Halifesi Mustâzî Biemrillâh (1170-1180) Mısır'daki hutbenin bir an önce Abbâsî Halifeliği adına okunmasını dile getiriyor ve Fâtımîlerin uygulamalarına tepki gösteriyordu. Selâhaddîn, 1171'de Mısır'daki Fâtımî hilâfetine son vermiş böylece İlk Zâhirî İsmâîli imamı ve Fatımîlerin kurucusu Ubeydullah el-Mehdî'nin kurduğu Fâtımî Devleti yaklaşık iki yüz altmış senelik bir dönemin ardından XIV. Fâtımî halifesi Âdîd-Lidînullâh (1160-1171) ile sona ermiştir.⁵⁶ Hutbe Abbâsî halifesi Mustazî Biemrillâh adına okunmuş, Fâtımîlerin halifeliği sona ermiştir. İslam birliğini yeniden toparlamış, bölgede nüfuz eden Haçlı gücü kırılmıştır.⁵⁷ Sultan, askerî gücünü sağlamlaştırdıktan sonra, en büyük hedefi Doğu Akdeniz kıyılarını Haçlı tehdidinden korumak olmuştur. 1183'de Halep ve Musul bölgelerinde tam bir hâkimiyet sağlayan Selâhaddîn, Haçlılar ile mücadelede yeni bir dönem açmış oldu.⁵⁸

Selâhaddîn, Fâtımîler ile mücadele ederken, Kudüs Haçlı Krallığı tahtında Guy De Lusignan (1192-1194) bulunmaktaydı. Haçlıların Kerek⁵⁹ -Şevbek Prinkepsliği

⁵⁵ İbn Vâsıl, *Müferric*, 1: 183; Selâhaddîn, Fâtımî Devletine son vermeden evvel, Mısır'ı Nüreddîn adına yönetiyor, hutbelerde ise Halife Âdîd' in isminden sonra Nüreddîn'in ismini dile getiriyordu. Kendi ismini ise Nüreddîn'den sonra okutuyordu. Bkz. İbn Hallikan, *Vefeyât*, 155.

⁵⁶ Nihat Yazılıtaş, *Fâtımî Devleti Tarihi* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2010), 233; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 9: 364-366; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 401-408; Âdîd öldükten sonra da tehlike son bulmamış, Selâhaddîn Fâtımî Devleti hanedanını tutuklatarak göz hapsine almıştır; Şeşen, *Selâhaddîn Eyyübî ve Devlet*, 59.

⁵⁷ İbn Cübeyr, *Rihle*, 279.

⁵⁸ İbn Vâsıl, *Müferric*, 2: 11.

⁵⁹ Kerek günümüzde Ürdün'ün Kerek isimli ilinin merkezi durumundadır. Renaud De Chatillon II. Haçlı Seferi için Antakya'ya gelmiş, bölgede müslümanlara karşı mücadelede bulunmuş ve ülkesine geri dönmek yerine Anadolu topraklarında kalmıştır. Bkz: Birsal Küçük Sipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu*, 137-138.

görevini ise Renaud De Châtillon (1153-1161) yürütmekteydi.⁶⁰ Haçlı liderleri Selâhaddîn ile müzakerede bulunmuş Eyyûbî Devleti ile iyi ilişkiler yürüterek Eyyûbîlerin ticaret kervanlarına saldırmayacakları konusunda anlaşmışlardı.⁶¹ Renaud de Châtillon kısa süre sonra anlaşmaya riayet etmedi ve Müslümanların Mısır'dan Suriye'ye gitmekte olan kervanına saldırıp bütün malları yağmaladı ganimetleri ise Kerek Kalesi'ne taşıdı. Selâhaddîn bu sırada Musul'dan Dimaşk yönüne hareket ediyordu. Olayı haber alır almaz hem Renaud hem de Lusignan'dan Müslümanlara ait olan ticaret mallarını geri istedi. Haçlıların olumsuz cevap vermesi üzerine Selâhaddîn Frankların Kerek-Şevbek Prinkepsliği'ne sefer yapmaya karar verdi.⁶²

Kefer-Sebt mevkiinde mevzilenen güçlü bir Müslüman ordusu kısa süre sonra Taberiye kalesini kuşatarak ele geçirdi.⁶³ Kalenin zaptı ile birlikte civardaki tüm su kaynakları da Müslüman kuvvetlerin hâkimiyetine girmiş oldu. Haçlılar su kaynaklarına ulaşamadıkları için susuzluktan perişan bir vaziyette Taberiye ile Saffûriye'nin arasında bulunan Hittîn köyünün yakınlarındaki düzlüğe ulaştılar. Thomas Asbridge Haçlı Seferleri adlı eserinde Hittîn bölgesini "*Hittîn Boynuzları diye bilinen, arkasını bir kratere vermiş iki doruklu ve eğer biçimli tepe*" olarak tanımlamaktadır.⁶⁴ Bu bölgede Eyyûbî ordusu ile Haçlı kuvvetleri arasında çok şiddetli bir muharebe meydana gelmiş, savaş sonunda Haçlı liderleri Lusignan ve Renaud, Selâhaddîn tarafından esir alınmıştı.⁶⁵ Tarihte *Hittîn Savaşı* (583/1187)⁶⁶ olarak yer alan bu muharebe sonucunda Kerek ve Şevbek kaleleri Müslümanların olmuş, kısa süre sonra Akkâ, Sayda⁶⁷ ve

⁶⁰ Bahsi geçen Renaud 16 yıl Halep zindanda hapis cezasına mahkûm edilmiş, serbest kaldıktan sonra Kudüs Kralı III. Baudouin kendisine Kerek-Şevbek Kalesinin idaresini vermiştir. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2: 361.

⁶¹ Ziya Polat, "Selahaddîn Eyyûbî'nin Kudüs Haçlı Krallığı ile Yaptığı 581/ 1185 Yılı Antlaşması", *Mardin Artuklu Üniversitesi, Journal Of Islamic Jerusalem Studies* 16, 2016: 15: 1-22.

⁶² Ramazan Şeşen, "Hittîn Savaşı", *DİA*, c.18 (Ankara: TDV yay, 2013), 165-166.; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*,11: 415-419.

⁶³ Taberiye Filistin'in kuzeydoğusunda ve Taberiye Gölü'nün kuzeybatı yakasında yer almaktadır; Yâkût, *Mu'cem*, 4: 19-22; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 14.

⁶⁴ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 356.

⁶⁵ Nadir Karakuş, "Müslümanlara Esir Düşen Haçlı Soyluları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45, 2018: 51-74; İbnü'l Esir, *el-Kâmil*,11: 432; Hittîn Savaşı Haçlılar için tam bir hezimet olmuştur. Çok güç kaybına uğrayan Hristiyanlar susuzluk nedeni gibi bazı sorunlar sebebiyle de yenik düştüler. Bkz: İbnü'l-Esir, *el- Kâmil*, 11: 423. Runciman ise mağlubiyet sebebini askeri tecrübesizliğe bağlamış, Kudüs Haçlı Kralı Guy'un yanlış kararlarının Haçlıların acı akıbetine yol açtığını belirtmiştir. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2: 383.

⁶⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 2: 383.

⁶⁷ Beyrut'un 45. km Güneyinde yer almaktadır. Bkz: Cengiz Tomar, "Sayda", *DİA*, c.36 (İstanbul: TDV yay, 2009), 207-209.

Beyrut⁶⁸ gibi önemli limanlar da Selâhaddîn'in güçlü ordusu tarafından başarılı bir şekilde fethedilmiştir. Böylece Trablus Haçlı Kontluğu topraklarının büyük bölümü ve Kudüs Haçlı Krallığı'nın Sûr şehri dışındaki toprakları Müslümanları hâkimiyetine girmiştir. Selâhaddîn, ordusu ile beraber Kudüs'ü 1187 yılında başarılı bir şekilde fethetmiş ve Haçlılar karşısında çok büyük başarılarla imza atmıştır.⁶⁹

Selâhaddîn'in Kudüs'ü zaptını hazmedemeyen Haçlı liderleri, yeni bir girişim başlatıp III. Haçlı Seferi (1189-1192)'ne teşebbüs etmişlerdi.⁷⁰ Alman Kralı II. Friedrich Barbarossa (1155-1190) Fransız Kralı II. Philippe Auguste (1180-1223) ve İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard (1189-1199) III. Haçlı seferini başlatan komutanlardı. Friedrich komutasındaki ordu 1190'da Balıkesir-Alaşehir güzergâhından Anadolu'nun iç kısımlarına kadar ilerledi. Alman Haçlılar bugün Denizli yakınlarındaki Myriokephalon'a kadar ulaştılar. Müslümanlar ise yaklaşan tehlike nedeniyle Konya'ya tahliye etmişlerdi. Haçlılar, Konya'ya varıp, her tarafı yağma ve talan ettiler. Akkâ'ya ulaşmak için Toros Dağları'nı aşp Silifke Ovası'na kadar ilerlediler. Friedrich Barbarossa nehri geçip Silifke'nin iç kısımlarına kadar ilerlemeyi hedefliyordu.⁷¹ Silifke çayı sularında boğularak can verince Alman Haçlı ordusu büyük bir moralsizlik ile dağıldı.⁷²

III. Haçlı Seferi nedeniyle Selâhaddîn tüm Müslüman dünyasından yardım isterken Endülüs'te bulunan Müslüman topraklarına da bir takım yardım mektupları gönderiyordu. XII. yy. sonlarında İslam Dünyasının Endülüs topraklarındaki en güçlü savunucusu olarak Kuzey Afrika'da, Muvahhidler Devleti (1121-1269)⁷³ bulunuyordu. Muvahhidler, Kuzey Afrika, İspanya ve Batı Sahra topraklarında hâkimiyet kurmuş olan Murabıtlar Devleti (1056- 1147)⁷⁴ ne son vermiş, Trablusgarp'tan Moritanya'ya

⁶⁸ Beyrut, günümüzde Akdeniz sınırları içerisinde bulunmaktadır. Akdeniz'e kıyısı olan Beyrut, ticaret ulaşım ve kültürel alışveriş açısından geçiş güzergâhı olarak önemli bir noktada yer almaktadır. Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 353; Besim Darkot, "Beyrut", *DİA*, c.2 (İstanbul: TDV yay, 1979), 587; Davud Dursun, "Beyrut", *DİA*, c.6 (İstanbul, TDV yay, 1992), 81; Şeşen, "Hittin Savaşı", *DİA*, c.18 (İstanbul, TDV yay, 1988), 165-167.

⁶⁹ Harold Lamb, *Selahaddin Eyyubi ve Haçlılar*, 96-97. Mehmet Özdemir, "Muvahhidler", *DİA*, c. 31 (İstanbul: TDV yay, 2006), 410-412.

⁷⁰ David Nicolle, *Üçüncü Haçlı Seferi*, 87.

⁷¹ Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten LXV*, sy.243 (2001): 582.

⁷² Şeşen, *Selahaddin Eyyubi ve Devlet*, 136-137. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 12-13.

⁷³ Adnan Adıgüzel, *Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler Kuruluş Dönemi* (Ankara, Araştırma yay, 2011), 33.

⁷⁴ Murabıtlar Devleti, günümüzde İspanya ve Kuzey Afrika toprakları üzerinde hâkimiyet sağlamış ve Ortaçağ'da önemli siyasi bir güce sahip olmuştur. İslam kaynaklarında "*Murabıtın*" ya da "*Mülessimin*" olarak geçmektedir. XI. yy. ilk yarısında Senhace Berberî kabilesi reisi Yahya b. İbrahim'in hac için Arabistan'a gitmesi ve Keyravan'da Faslı âlim Ebû İmrân el-Fâsi ile tanışması devletin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Yahyâ b. İbrahim, el-Fâsi'nin isteği üzerine, Senhace Berberî kabilesine İslam dinini

kadar ilerlemiş ve geniş kitleler tarafından benimsenmişlerdi. Devletin kurucusu Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Tûmert el-Berberî es-Sûsî (1121-1130), 1121 yılında Mehdiliğini resmen ilân edince Muvahhidler, Mağrib medeniyetinin zirvesine yükselmişlerdi. Düşünce temelinde Murabıtlardan farklı olarak Abbâsî Halifeliğini tanımak yerine kendi halifeliklerini açıkça bildirmiş ve devlet reislerine “halife” ya da “emirü’l- müminin” unvanını kullanmışlardı.⁷⁵

XII. yy başlarından itibaren Hristiyan baskınları ile tehdit altına giren Kuzey Afrika’yı savunarak, Hristiyan tehlikesinden uzak tutmayı başarmış, Endülüs topraklarında Hristiyanlara karşı sağlanan büyük başarılar, ilmi çalışmalar, askeri ve sosyal yapıdaki düzenlemeleri de beraberinde getirerek, İslam Dünyası’na büyük katkılar sağlanmıştı.⁷⁶

Muvahhidler ve Eyyûbîler arasındaki askerî ilişkiler oldukça iyi olduğundan Selâhaddîn, Haçlılara karşı yardım istemek amacıyla batı komşusu Muvahhidler’e bir mektup yazmıştı. Sultan Selâhaddîn’in elçileri mektup ile birlikte Mağrib’e gitmek üzere yola çıktı.⁷⁷1191’de Mağrife ulaşan Eyyûbî heyeti Muvahhidler halifesi Yâkûb el-Mansûr (1184-1199)’u⁷⁸ Mağrib’de bulamadı.⁷⁹ Halife Yâkûb, Endülüs’te Portekiz Krallığı ve Haçlı donanmasının beraber yürüttüğü saldırılara karşı mücadele vermekteydi. Eyyûbîler yardım mektubu getirdiği sırada, Muvahhid ordusu Trablusgarp, Gabes⁸⁰ Mehdiyye⁸¹ ve Tunus gibi bölgelerde Haçlılar ile çatışmalar

---

öğretmesi için Şerif Ebû Muhammed Abdullah b. Yasin el-Cezuli’yi vazifelendirmiştir. Yasin, Senhace Berberî kabilesine İslam dininin emirlerini öğretmiş, Lemtune kabile reislerinden Yahya b. Ömer ve kardeşi Ebû Bekir Ömer el-Lemtuni ile ribat kurup, “Murabıtun” adı verilen talebeler yetiştirmiştir. Abdullah b. Yasin Kuzey Afrika’da Berberî kabileler arasında önemli bir otoriteye sahip olmuştur. Merkezi Fas olan devletin baş şehri Marakeş’tir. Adıgüzel Adnan, “Abdalmümin b. Ali Döneminde Muvahhidler Devleti”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005), 67-73.

⁷⁵ Mehmet Özdemir, “Muvahhidler”, DİA, c. 31 (İstanbul, TDV yay, 2006), 410.

⁷⁶ Malik Bin Nebî, Vechetü’l-Alemi’l- İslami, *İslam Davası*, çev: Muharrem Tan (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990), 141- 142.

⁷⁷ Adnan Adıgüzel, XII. yy Sonlarında Eyyûbîler Muvahhidler İlişkileri, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, 2017, 62-65.

⁷⁸ Adnan Adıgüzel, *Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler Halife Yakup Mansur Dönemi* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 86- 87.

⁷⁹ Ebû Şâme, *Kitâbü’r-Ravzateyn*, 4: 115-119; Selâhaddîn’in yardım mektubu ile ilgili detayları aktaran Ebû Şâme, hem mektubun metninden hemde heyetin hareketi ve geri dönüşünden bahsetmektedir. Müellifin verdiği bilgiye göre mektup 28 Şaban 586/ 30 Eylül 1190’da yazılmıştır. Mektubu Mağrib’e ulaştıracak heyet ise 13 Ramazan 586/ 14 Ekim 1190’da İskenderiye’den ayrılarak 586/ 25 Kasım’da 1190’da Muvahhidler topraklarının başladığı Trablusgarp’a varmıştır. Mansur ise bu sırada Endülüs’tedir. 587/ Aralık 1191’de Mansûr’un başveziri Ebû Yahya Ebû Bekr b. Ebû Muhammed b. Eş- Şeyh Ebî Hafs ile görüşmeler devam etmiş, 1192 yılına gelindiğinde ise Halife Mansur ile görüşme yapıp mektup ve hediyeler verilmiştir. Selâhaddîn’in heyeti 588/ 27 Ocak 1192’de Mağrib’den ayrılmıştır.

⁸⁰ Tunus’un orta kesiminde yer alan bir vilayettir.

⁸¹ Ebül Kâsım Muhammed b. Havkal el- Bağdadî En-Nusa, *Sûretü’l-Arz*, (Kahire: Şirketü Nevabigi’l-Fiker, 2009), 71; Tunus’un doğu sahil çizgisinde Akdeniz’e doğru uzanan kayalık yarımada üzerine

içindeydiler. Haçlıların Müslümanlardan aldığı Şilb çevresini geri almak için mücadele veren Halife Yâkûb, Mağribe geri döndüğünde Selâhaddîn'in yardım heyetini iyi karşılamıştı.⁸²

Mektubu okuyan Yâkûb, Trablusgarp ve çevresinde Haçlı mücadelesinden dolayı Suriye'ye yardım gönderecek kadar güçlü değildi. Bu nedenle Eyyûbîlerin elçilerine yardım edemeyeceğini bildirdi, özür dileyip heyetle görüşmesini tamamladı.⁸³ Selâhaddîn Haçlılar ile mücadelede yalnız bırakıldı. Haçlılar Friedrich'in ardından Avrupa'dan hareket eden yeni bir askerî kuvvet ile yola çıkmışlardı. Fransız Kral Philippe Auguste ve Kral Richard yönetimindeki birlikler Haziran 1191'de Akkâ'ya ulaşmayı başardı.⁸⁴

Eyyûbîler ve Haçlılar arasında yaklaşık iki yıl devam eden zorlu mücadeleler yaşanmasının ardından Akkâ, 12 Temmuz 1191'de Haçlılar tarafından ele geçirildi.⁸⁵ Şehrin Haçlılarca zaptı yönetim konusunda gerginliğe sebep olunca Franklar arasında kavgalar yaşandı ve bu olumsuzluklar yüzünden Haçlıların Kudüs'e ulaşması mümkün olmadı. Sultan Selâhaddîn onlar arasında yaşanan bu ihtiraslar ve kavgalardan yararlanıp Richard ve Auguste ile 589/1193'de anlaşma yoluna gitmeye karar verdi. Anlaşma sonunda her iki tarafın esirlerinin serbest bırakılması sonucuna varıldı.⁸⁶

Bu anlaşma ile birlikte Askalan⁸⁷ Müslümanların hâkimiyetinde kalmaya devam etti. Yafa⁸⁸ şehrinin kuzey kıyı şeridi ise Hristiyanlara bırakıldı. Franklar bu sefer sonunda Kıbrıs'ı ele geçirmeyi başardılar ve Haçlıların ileride kuracakları Kudüs

---

inşa edilen tarihî ve önemli bir şehirdir. İsmi ilk Fâtımî Halifesi Ubeydullah el-Mehdî'den almıştır. Bkz: İbn Battûta, *Rihle*, 229.

⁸² Adnan, Adıgüzel, "XII. Yüzyıl Sonlarında Eyyûbîler- Muvahhidler İlişkileri", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 13, sy.25 (2018): 57-59.

⁸³ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 7: 12.

⁸⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 12: 67.

⁸⁵ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 456.

⁸⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 47. Richard, anlaşma şartlarını hiçe sayıp ele geçirdiği Müslümanları Akkâ çayırlarında acımasızca kılıçtan geçirmiştir; Şeşen, *Selâhaddîn Eyyûbî ve Devlet*, 161; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 457.

⁸⁷ Yâkût b. Abdullah el- Hamevî er- Rûmî, *Mucemü'l-Büldân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1977), IV, 122; Filistin sahilinde Gazze ile Cibrîn arasında bulunan Askalan Suriye'nin gelini olarak tanımlanmaktadır; Belâzürî, *Fütuhu'l-Buldân*, 194; Suriye ile Mısır arasında ticari açıdan önemli bir yer tutan Askalan, Haçlıların bu bölgeye akın etmelerine sebep olmuştur; W.Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, çev: Enver Ziya Karal (Ankara: Türk Tarih Kutrumu Yayınları, 2000), 191; Askalan aynı zamanda İslam ordularının en son ele geçirdiği şehirlerden birisidir. Muaviye 'nin 644'de şehri ikinci kez fethettiği kaydedilmiştir. Bkz: Mustafa Fayda, "Askalan" *DİA*, c.3 (İstanbul: TDV yay,1991), 487- 488.

⁸⁸ İbn Havkal, *Sûretü'l-Arz*, 11-125; Dünyanın en eski yerleşim noktalarından biri olarak kabul edilen Yafa, günümüzde İsrail'de bir liman şehridir. Selâhaddîn ve Richard arasında yapılan anlaşmadan sonra şehir 1197'de Melik'ül Adil tarafından ele geçirilmiş, IV. Haçlı Seferinden sonra Yafa, tekrar Frankların hâkimiyetine girmiş olsa bile 1286'de Memluk Sultanı I. Baybars, Haçlıları bölgeden atmış şehre hâkim olmuştur. Bkz: Ebru Altan, "Yafa", *DİA*, c.43 (İstanbul: TDV yay, 2013),171-174.

Krallığı'nın temelleri de atılmış oldu. Hristiyan Dünyası Akkâ üzerinde hâkimiyet kurmuş olsa bile Kudüs ve Filistin hâkimi Selâhaddîn olmuştu. Kudüs Eyyûbî hâkimiyetinde kalmaya devam ederken Üçüncü Haçlı Seferi de sona ermişti.⁸⁹

Diğer taraftan Suriye Haşhaşîleri⁹⁰ nin suikast girişimlerine mâruz kalan Selâhaddîn, tertip edilen iki saldırıdan da sağ kurtulmayı başarmıştı.⁹¹ Selâhaddîn 26 Safer 589/ 3 Mart 1193'de vefat etti. Başarılı siyasi ve sosyal devlet yapısının ardından Eyyûbîler devleti çözülmeye başladı ve hanedan üyelerinin anlaşmazlıkları, fitneler, dış ve iç tehditler nedeniyle kısa sürede gücünü yitirdi.⁹²

Selâhaddîn ölmeden evvel oğlu Melik'ül-Efdâl'i (1186-1196)⁹³ veliaht bırakmıştı. Efdâl henüz genç ve tecrübesiz bir durumda olduğu halde yönetimde geniş yetkilere sahip oldu.⁹⁴ Efdâl devletin merkezi olan Dımaşk'ta bulunuyordu.⁹⁵ Sultanın diğer oğulları Melik'ül-Azîz Osman (1193- 1198)⁹⁶, Mısır ve Sina'da hâkimiyet kurarken, Halep ve çevresi ise Melik ez-Zâhir (1186- 1216)'e verildi. Selâhaddîn'in

⁸⁹ Ziya Polat, *Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması*, 48.

⁹⁰ Nadir Karakuş, *Haçlı Seferlerinde Haşhaşîler* (İstanbul: Mana yayınları, 2018), 14; Hasan Sabbâh, Kazvin şehrinin kuzeybatısında bulunan Alamut Kalesini ele geçirerek İsmailî devletinin merkezine zemin hazırlamıştı. Suriye Nizarîleri için daha çok haşhaş kullandıkları ve kötü davranışları sebebiyle "Haşîsiyye" denilmiştir. Bkz: Karakuş, *Haçlı Seferlerinde Haşhaşîler*, 14; Alamut kalesinin zaptı, İranlı İsmailîler'in Selçuklu'ya olan başkaldırılarına zemin hazırlamanın yanı sıra Nizarî İsmailî devletinin kurulacağına göstergesiydi. Bkz: Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, çev: Ahmet. Fethi Yıldırım (İstanbul: 2016), 29.

⁹¹ Bu karışıklık sırasında Sultan yanağından bıçak almıştır ancak sağ kurtulmuştur; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 304.

⁹² Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 142; Selâhaddîn'in iktidarı saltanata uygun bir şekilde bırakmasının devlet yönetiminde zedelenmeye yol açtığı görülmektedir. Kardeşi Âdil dururken, tercihini Efdâl'den yana kullanması devletin parçalanmasına yol açan sebepler arasında yer almaktadır. El- Kâtib'ul İsfahânî, *el- Feth*, 629; Ebu'l- Fidâ, *Muhtasar*, 2: 176.

⁹³ Bkz. Ebû Şâme, *Ravzateyn*, 4: 406; Basra, Nablus, Hunin, Tibnin, Sarhad, Baalbek gibi birçok önemli yerlere nâib olmuştu ancak kendisini ispatlama fırsatı bulamamıştı. Bkz: İbn. Vâsıl, *Müferric*, 2: 425. Selâhaddîn Eyyûbî bir müddet daha yaşasaydı, belki de Haçlıların bölgeden tamamiyle silinmesi gerçekleşebilirdi; Şeşen, *Selahaddîn Devrinde Eyyûbîler*, 91; Melik'ül- Efdâl, veziri Ziyâuddîn İbnü'l Esîr'in etkisinde kalmış, kimi zaman yanlış kararlar almıştır. İbnü'l-Esîr, *el- Kâmil Fi't- Târih* adlı meşhur eserin müellifidir. Bkz: İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 10.

⁹⁴ İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 423-425; Ebû Şâme, *Ravzateyn*, 4: 359; Selâhaddîn'in oğulları arasında yaşanan kıskançlık Lâtinler için büyük bir fırsata dönüştü. Bu kargaşadan yararlanan Haçlılar derin bir nefes aldılar. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev: Mehmet Keskin, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995), 13: 3.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10: 244; Şeşen, *Eyyûbîler*, 28; Selâhaddîn'in kendisinden sonra yönetimi oğlu el-Efdâl'e bırakması devletin bekası için riskli bir hadiseydi. Selçuklularda II. Kılıçarslan aynı şekilde veraset uygulamış ancak sultandan sonra çözümler hızla artmıştı. Selâhaddîn'in aynı hataya düşmesi olaylardan ders almadığının göstergesiydi. İbn Vâsıl bu konu ile ilgili Selâhaddîn'in oğulları hakkında detaylı bilgi vermektedir. Bkz: İbn. Vâsıl, *Müferric*, 2: 423-426.

⁹⁶ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, 267; Selâhaddîn ölmeden evvel kendisine Mısır toprakları verilmişti ve Sultan'ın değer verdiği oğullarından biriydi. Babasından yaklaşık altı yıl sonra öldü. İbn Vâsıl *Müferric*, 2: 83; Ebû Şâme, *Ravzateyn*, 4: 409. Cengiz Tomar, "el-Melik'ül-Azîz", *DİA*, c. 29 (Ankara: TDV yay, 2004), 61-62.

kardeşi Melik'ül-Âdil (1200-1218)⁹⁷ ağabeyi Selâhaddîn ölmeden evvel, Kerek'te bulunmaktaydı.⁹⁸ Rakka, Caber Kalesi, Diyarbakır ve Ürdün'deki Kerek ve Şevbek mevkileri bölgelerinde Eyyûbî Devleti adına hâkimiyet sağlıyordu.⁹⁹ Hanedan üyeleri arasında devlet topraklarının pay edilmesi ile birlikte Âdil, Ürdün, Harran, Urfa ile el-Cezire bölgelerine de sahip oldu.¹⁰⁰ Dımaşk'a gelip yeğeni Efdâl'e taziyede bulundu fakat yeğenin sultanlığını tanımadı.¹⁰¹ Âdil, Eyyûbîlerin sultanlık tahtına talip olmakla birlikte ilk başlarda bunu açıkça dile getirmekten geri durmuştu.¹⁰²

Efdâl'in tecrübesizliği, bir süre sonra halk nezdinde ve devlet kurumunda sorunlar yaşanmasına sebep oldu. Kardeşler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Efdâl ve Azîz'in başlattığı mücadele Eyyûbîler Devletinde otorite boşluğunu beraberinde getirdi.¹⁰³ Dımaşk'ta ikamet eden Efdâl'e karşı ayaklanan devletin ileri gelenlerinden bir kısmı Mısır'da bulunan Azîz'i tanıırken, bir kısmı da Haleb'de Zâhir'in etrafında toplandı.¹⁰⁴ Efdâl'den uzaklaşanlar arasında, Selâhaddîn'in en yakınında bulunan ve veziri olan Bahâüddîn İbn Şeddâd (v.1145/ ö.1234) dahi vardı. Âdil ise kardeşler arasındaki çekişmeleri takip ediyordu.¹⁰⁵ Hanedan üyeleri arasında yaşanan bu kriz, devlette otoritenin zayıflaması ve Eyyûbîler'e bağlı Ahlat, Musul ve Mardin beyliklerinin kopmalarına sebep oldu. Uzun süren bu karmaşa ve mücadele döneminde Eyyûbîler, zedelenerek güç kaybına uğradı.¹⁰⁶

Halefler arasındaki krizi Selâhaddîn'in kardeşi Âdil sonlandırdı ve 1200 yılında kendi adına hutbe okutup, Eyyûbî devletinin başına geçti. Selâhaddîn'in oğullarından hiçbiri siyasi açıdan Âdil'den önde değillerdi. Bundan dolayı Selâhaddîn'in oğulları,

⁹⁷ Şeşen, *Selahaddin'den Baybars'a*; Âdil Selâhaddîn'in baş danışmanlarından birisiydi. Oldukça başarılı savaş tecrübelerinde de sahipti. Hâkimiyeti sağlamasının ardından, ilk iş olarak Haçlılar karşısında güçlü bir İslam cephesi sağlamaya çalıştı.

⁹⁸ El- Kitâbu'l- İsfahânî, *el-Feth*, 630- 633.

⁹⁹ Âdil, amcası Eseddüddîn Şirküh Mansûr ile üçüncü Mısır seferine henüz genç yaşta olduğu halde katılmıştır. İbn Vâsıl, Âdil'in çok kurnaz bir yapıda olduğunu belirtmiştir. Bkz: İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 271.

¹⁰⁰ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, 12: 140; Âdil, Eyyûbîlerin önde gelenlerini kendi emri altında toplamış ve birliği sağlamıştır. Bkz: Ahmet Demir, *Urfa ve çevresi Eyyûbîler Tarihi* (İstanbul: Kent yayınları, 2008), 88.

¹⁰¹ Abdulhalim Oflaz, "Eyyûbîlerde Sultan Selâhaddîn Sonrası İktidar Mücadeleleri 589- 598/ 1193- 1202", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi, Journal Of Divine Studies*, sy.4 (2015), 123.

¹⁰² İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 111. Ramazan Şeşen, "el-Melikü'l-Âdil, *DİA*, c. 29(İstanbul: TDV Yay, 2004), 43.

¹⁰³ Şeşen, *Selahaddin'den Baybars'a*; 39; Efdâl'in devlet işlerini ihmal edip, kendisini eğlenceye vermesi yanındaki emirlerin tepkisine neden olmuştur. S.A, Âşûr, *el- Hareketü's- Salîbiyye*, 2: 755.

¹⁰⁴ İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 70- 71.

¹⁰⁵ R. Stephen Humphreys, *From Saladin to the Mongols, the Ayyubids Damascus 1193- 1260*, (Albany: State University New York Press, 1977), 92; Ebû Şâme' nin belirttiğine göre; Aziz, babası vefat edince devlet kadrosu ile arasını iyi tutmuş, onların görüşlerine değer vermeye devam etmiştir. Bkz: Ebû Şâme, *Ravzateyn*, 4: 419- 420.

¹⁰⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'at*, 8: 470.

Âdil'e bağılıklarını bildirip, hâkimiyetini tanıdılar.¹⁰⁷ Böylece bu mücadeleleri fırsata dönüştüren Âdil ile beraber Eyyûbîler için yeni bir dönem başlamış oldu.¹⁰⁸

Adil'in böyle bir karar alması dağılma aşamasındaki devletin yeniden toparlanmasını sağlamış ve dağılmasının önüne geçmişti.¹⁰⁹ Âdil, yönetimi kendi elinde toplayınca devletin önemli noktalarını kendi çocuklar arasında paylaşmış böylece Selâhaddîn'den sonra Dimaşk ve Mısır ilk kez tek elde toplanmıştı.¹¹⁰

Devlet bünyesinde yaşanan taht değişikliği, yerini yeni taht mücadelelerine bıraktı. Âdil'in saltanatına karşı çıkan bazı çevreler, hükümet içinde yeni sorunları körüklemeye başladılar. Bunların başında, Erbil valisi Muzafferüddin Gökböri (1156-1232) gelmekteydi. Gökböri, Âdil'e karşı gizli bir kışkırtma faaliyeti yürüterek Harran'da Melik'ül Eşref Musa'yı düşürmek için Eyyûbî emirlerini kışkırtıyordu. Bu kışkırtmalar ile Eyyûbî Devleti iç karışıklıklar ve sarsıntılar yaşıyordu. Eyyûbîlerin bu ihtiras ve mücadeleler ile meşgul olması Batı Dünyası için müthiş bir fırsat olmuş yeni bir sefer söylemleri duyulmaya başlanmıştı¹¹¹.

III. Haçlı Seferi Hristiyan Dünyası açısından başarısızlık ile sonuçlanmıştı. Papa III. Innocentius (1198-1216) yeni bir sefer düşüncesi taşıyordu. IV. Haçlı Seferi (1200-1204)'ni başlatmak ve Papalığın gücünü tüm Hristiyan dünyası üzerinde hâkim kılmayı istiyor yıllardır devam eden kilise vaatlerini tekrar tekrar dile getiriyordu.¹¹² Innocentius tarafından Kudüs Kralı Henry'nin kardeşi Champagne Kontu Thibaut IV. Haçlı seferinin reisi seçildi ve IV. Seferin Mısır üzerine yapılması kararı alındı.¹¹³

Haçlıların Mısır'a ulaşmaları için deniz yolunu kullanmaları gerekiyordu. Dolayısıyla deniz donanması güçlü olmasından dolayı Venedik'ten yardım istendi. İslam Dünyası ile ticari ilişkileri son derece iyi olan Venedik, istenen bu yardım ile Mısır ticaretinin bozulmasından endişe ediyordu. Mısır üzerine sefere pek olumlu

¹⁰⁷ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 40.

¹⁰⁸ İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 271; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 136- 137.

¹⁰⁹ İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 8-12; Kardeş olan Efdâl ve Zâhir arasındaki saltanat krizi ciddi derecede devlet yapısını zedelemiştir. Bu nedenle iki kardeş beraber hareket etmemiş, kendileri de bir fayda görmemişlerdir. Bkz: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 108; Selâhaddîn'in kardeşi Tuğtekin Yemen'de hüküm sürmektedir. Bkz: P.M. Holt, *Haçlılar Çağı, 11.Yüzyıl'dan 1517'ye Yakınoğu*, çev: Özden Arıkan (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınevi, 1999), 61- 62; İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 24.

¹¹⁰ Şeşen, "Eyyûbîler", *DİA*, c.12 (İstanbul: TDV yay, 1995), 31- 33.

¹¹¹ David Nicolle, *Üçüncü Haçlı Seferi*, 22; Bu sırada Yunanlılar Nikea (İzmit)'de bir Yunan devleti kurma çabası içerisindeydi. Bkz: Georges Tate, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu*, çev: Orkun Türkay (İstanbul: YKY yay, 2015), 120.

¹¹² David Nicolle, *Dördüncü Haçlı Seferi 1202- 04*, çev: Gürkan Ergin (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013).

¹¹³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 99-100; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi* (Ankara: TTK yay,1988).

bakmıyordu. Mısır'ın tehlikeye düşmesi Yakın Doğudaki ticari dengeleri sarsabilirdi. Eyyübî Sultanı Âdil Mısır'da ticaret için kapitülasyonlar sağlamaktaydı. Venedik çıkar ilişkilerini de gözden geçirerek Bizans'a seferin İstanbul üzerine yapılması teklifinde bulundu.¹¹⁴ Venedik'in bu endişelerinden dolayı IV. Haçlı Seferi güzergâh değiştirerek İstanbul'a yönlendirilmiş oldu. İslâm Dünyası kısa bir süre de olsa Haçlıları oyalamayı başarabilmişti. Haçlılar 1099'da İstanbul'u zabtederek büyük bir katliam yaptılar. Sanat eserlerini, manastırları, kütüphaneleri yakıp yıkmışlardı.¹¹⁵ Sokaklar insan cesetleri ile dolmuş, yaşlı, kadın ve çocuk demeden herkesi öldürmüşlerdi.¹¹⁶

Bu sefer sonucunda İstanbul'da elli yedi yıl süren Latin İmparatorluğu (1204-1261) kurulmuş, Bizansın değerli toprakları Venedik ile Haçlılar arasında paylaşılmıştı. Bu seferle Bizans Balkanlardaki etkinliğini kaybetmiş. Yeni kurulan Latin İmparatorluğu tahtına Baudouin Flandre (1172-1205)¹¹⁷ gelmiş, Thomas Morosini (1204-1211) Venedik'in ilk Latin Patriği olarak göreve başlamıştır.¹¹⁸ IV. Haçlı Seferi'nin ardından gerçekleşen V. Haçlı Seferi (1218-1221) için Haçlı birlikleri Dimyat üzerinden Kahire'ye ilerlemeyi hedeflemiş ve bir delta savaşı hazırlığı yapmıştır.¹¹⁹

1.2. BATI DÜNYASI

XIII. yüzyıl başları Avrupa'da feodal beylikler ve Papalar arasındaki rekabetin hız kazandığı bir dönemdi. Özellikle IV. Haçlı Seferi ile birlikte parçalanan Bizans İmparatorluğu telafisi olmayan ayrılıklara tanıklık etmişti. Bizans birliği, 1054 yılında Katolik ve Ortodoks olarak iki kutba ayrılmış, Batı Hristiyan Dünyası'nın tüm Hristiyanları tek çatı altında toplama düşüncesi ise sadece bir hayal olarak zihinlerde kalmıştı. Bu düşüncüyü gerçekleştiremeyen Papalar, bir taraftan Haçlı seferlerini

¹¹⁴ Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, çev: İlcan Bihter Barlas (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), 54- 46.

¹¹⁵ Niketas Khoniates'in *Historia'sı*, *İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, çev: Işın Demirkent (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004), 161-162.

¹¹⁶ Geoffroi De Villehardouin Henri De Valenciennes, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev: A. Berktaş (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 68; İstanbul'u' zapteden Haçlılar, Ayasofya'ya atları ile girmiş, sokaklarda büyük bir katliam ve kan gösterisi yapmışlardı. Bkz: Yusuf Küpeli, *Tarihin Külleri Arasında Konstantinopolis* (Diyarbakır: Apec Basın Yayın, 2018), 302- 303.

¹¹⁷ Venediklilerin desteği ile Ayasofya'da Bizans geleneklerine uygun olarak taç giymiştir. 1205' de Yunanlar ve Bulgarların ittifakı ile çıkan isyan hareketini durdurmak için Trakya'da mücadele vermiş bir süre sonra Bulgarlar tarafından esir alınarak öldürülmüştür. Bkz: Norman Cohn, *The Pursuit Of The Millennium* (Oxford, Oxford Univesty Press, 1970).

¹¹⁸ Işın Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, c. 14 (İstanbul, TDV Yay, 1996), 525-546.

¹¹⁹ Mustafa Kılıç, "Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyübîlerin Mücadeleleri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7, sy. 1 (2007): 413-444.

yürütürken diğer taraftan Avrupa'da çözmesi gereken birçok sorun ile yüzleşmeye başladılar.¹²⁰

Almanya, Almanya Kralı Philip of Swabia (1177-1208) ve daimi rakibi diğer Alman Kral Otto of Brunswick (1204-1252) arasında gerçekleşen mücadele ile meşguldü. İki rakip Kral'ın yürüttüğü mücadele Alman topraklarında huzursuzluğu artırmakla kalmadı Papa'nın da tepkisine neden oldu. Philip 1208 yılında ölünce, Krallık tacı Otto'nun oldu ancak Papa bu sonuçtan hiç memnun değildi. Nitekim Otto, güçlü Alman ordusu ile İtalya'yı istila etmeye başlamıştı. Fazla direniş görmeden İtalya'nın Calabria bölgesine kadar ilerledi ancak Papalık devlet arazilerini kaybetmekten korkan Papa III. Innocentius'un tepkisine neden oldu. Papa'nın emriyle aforoz edilen Kral Otto, bu netice ile Kral Philip ve Friedrich ile aralıklı olarak devam ettirdiği savaşını bırakmak zorunda kaldı.¹²¹

Fransa ise V. Haçlı Seferine pek olumlu bakmıyor, Papa'nın ve kilisenin düşüncesine muhalefet oluyordu. Fransa'nın Albi şehrinde yaşayan ve Albililer olarak isimlendirilen şehir halkı Kilise'nin emirlerine karşı çıkmaktaydı. Albililer gerçek hayatın saf ve temiz olmaktan geçtiğini ileri sürmekteydiler. Haçlı seferi düşüncesini desteklemediler. Bu nedenle Kilise, Albilileri dinsiz olarak isimlendiriyordu.¹²² Innocentius, sefer öncesi kiliseye karşı gelen bütün muhalif gruplardan arınmak istedi ve 1209'da Fransa bölgesinde Albililer'e karşı bir hareket düzenlemeye karar verdi.¹²³ Papa, Albililerin bu düşüncesini cezalandırmak istercesine Cîteaux Başrahibi komutasında bir orduyu Albi şehri üzerine gönderdi. Papanın ordusu ile Albi şehir halkı arasında karşılıklı çatışmalar yaşandı. Haçlılar arasındaki çarpışmalar çocuk, kadın, yaşlı demeden birçok Hristiyan'ın ölmesine neden oldu.¹²⁴ Papa ise kendi gücünün tüm Hristiyan dünyası üzerinde etkin olmasını istediği için mücadelesine devam etti. Albililer ile mücadele yaklaşık 20 yıl boyunca devam ederken, Hristiyan'ı, Hristiyan'a kırdıran bu olay sonucunda en büyük zararı yine Batı Dünyası almıştı.¹²⁵

¹²⁰ Roberts J.M, *Avrupa Tarihi*, çev: Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2010), 226-227.

¹²¹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 377-378.

¹²² Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri* (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), 184.

¹²³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*; S.A. Âşûr, el- Hareketü's- Salibiyye, 2: 753.

¹²⁴ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 534; Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013), 159; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 181-182.

¹²⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 115. Albigeuslar, Fransa'nın Albi şehrinde yaşadıkları için kendilerine bu isim verilmiştir. Albililer gerçek hayatın saflık ve temizlikten ibaret olduğunu savunmuş, yollarda dolaşmış ve Kiliseye kimi zaman karşı çıkmışlardır. Papa, Albilileri kiliseye karşı ciddi bir tehdit olarak görmekteydi. Bu nedenle Kuzey Fransızlarını, Güney Fransızlarına karşı harekete geçirmişti. Bkz: Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 183; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 127.

Sefer çağrısı sırasında yaşanan olaylar Albililer' in seferi ile sınırlı kalmadı. Her gruptan insanın dinî ve mânevî açıdan kilisenin sefer konusundaki düşüncesinden etkilenmesine sebep oluyordu. Innocentius, sefer çağrısında doğudaki Hristiyanların batılı din kardeşlerinden yardım beklediğini tekrar tekrar dile getiriyordu. Çocuklar bile bu çağrılardan etkilendi ve Haçlı serüveninde en çok zarar gören masumlar hiç şüphesiz onlardı. Henüz ufak yaşta çocukların oluşturduğu bir grup Haçlı birliği Marsilya¹²⁶, Cenova¹²⁷ ve İtalya'da bulunan Brindisi limanına gelmek için 1212 yılında Almanya ve Fransa'dan yola çıktılar.¹²⁸ Diğer çocuk Haçlı grubu ise Almanya'dan hareket etti. İki grubun gayesi de Kutsal Ülke'ye¹²⁹ varıp, Hristiyan kardeşlerini Müslümanların elinden kurtarmaktı. Nitekim bu amaç Papa ve Hristiyan vâizler aracılığı ile dile getirilirken çocukları dahi etkilemişti. Binlerce çocuk Kudüs'e ulaşma yolunda Papa'nın çağrısı uğrunda perişan olarak öldüler. Açlık ve susuzluk ufak bedenlerine çok ağır geldi. Uğradıkları köylerde tarla ve yollarda konakladılar. Bir kısmı ise Kutsal Ülke'ye gitme vaadiyle kandırıldı. Gemi korsanları ve tacirler tarafından kaçırılarak köle pazarlarında acımasızca satıldılar.¹³⁰

Bu seferlere “Çocukların Haçlı Seferi” adı verildi. Çocuk Haçlıların, Batı Dünyası'na hiçbir yararı olmadığı gibi yüzlerce çocuğun ailelerinden izin alarak veya izinsiz ayrı kalmalarına sebep olmuştu.¹³¹ Çocuklarla sefer düşüncesinin

¹²⁶ Dickson Gary, *The Children's Crusade, Medieval History, Modern Mythistory* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 162.

¹²⁷ Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme adlı eserinde Cenovalı ve Cenovalılardan sıkça bahsetmektedir. Franklar hakkında bilgi veren yazar, onların Anadolu, Karadeniz ve Ege adalarındaki varlıkları ve eserler hakkında geniş bilgiler yer almaktadır. Ceneviz kolonilerinin tarihi boyutlarına ışık tutmaktadır. Bkz; Selim, Parlaz, *Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi 'nde Cenova ve Cenovalılar*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 10, 2011, s.109- 116. ; Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I, haz: ve Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006).

¹²⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 125. Papa III. Innocentius tarafından Haçlı davetçileri olarak gönderilen birçok ruhâni rehber vardır. Robert Courcon Fransa'ya, Oliver of Paderborn Almanya'ya, James of Vitry ise Akkâ'ya görevlendirilmiştir. Bkz: Van Cleve, “*The Fifth Crusades*” ; Bu vaizlerin sayısının çok fazla olduğu bilinmektedir. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 128-129.

¹²⁹ Ergin Ayan, “Fatimiler, Selçuklular ve Haçlılar Arasında Kudüs”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Journal of Medieval Researches*, sy.2 (2019): 8; Kudüs, ortaçağ haritalarında dünyanın merkezi konumunda yer almaktadır. Kutsallıktaki rakipsizliği ortaçağda yaşanan Haçlı Seferleri için büyük bir heyecan ve rol oynamıştır. Bkz. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 35.

¹³⁰ Çocukların akıbetinden bahseden Runciman, Mısır valisi Kâmil'in bu çocukları satın aldığı, batı dillerinde tercüman ve kâiplik görevleri verdiği bilgisini aktarmaktadır. Bu çocuklara Kâmil tarafından din değiştirmeleri konusunda baskı uygulanmamış, Kahire'de iyi bir hayat sürmüşlerdir. Kâmil'in ilim konusunda duyarlı olmasının da etkisi olmuştur. İçlerinde bulunan genç bir papaz, bir müddet sonra serbest bırakılmış, Fransa'ya gelmiş ve çocuklar hakkında bilgi vermiştir. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri* 3: 127; Stephenson, N.E, *Çocukların Haçlı Seferi Bilinmeyen Bir Haçlı Seferinin Öyküsü*, çev: Orhan Düz Koridor Yayıncılık, 2005.

¹³¹ Kanat ve Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, 159; Çocukların Haçlı seferlerine kız ve erkeklerden oluşan yaklaşık 12 yaş aralığında çocuklar katılmıştır. Bkz: Gary Dickson, *The Children's Crusade, Medieval History, Modern Mythistory*, Palgrave Macmillan UK, 2008, 36; Yaşlı hacılar ve çocukların

gerçekleşmeyeceğini anlayan Papa III. Innocentius, sefer için 1215’de yeni bir konsil toplamıştı.¹³² Önceki seferlerin de verdiği tecrübe ile yeni mücadele uğrunda daha titiz hazırlıklar yapmak istedi. Innocentius, kendi seçmiş olduğu din adamlarına halkı sefere davet metotlarını ve insanları etkileme kabiliyetini kullanmayı bizzat anlattı. Papa’nın vaizleri gittikleri her yerde halkı sefere davet ettiler. Innocentius, çağrının olabildiğince geniş kitlelere ulaşması için çok çaba harcadı. Sefere katılmak isteyen binlerce insanı zengin fakir, yaşlı, kadın statüsüne bakılmaksızın Kutsal Ülkeye sefer için kaydettirdi. Katıldıkları takdirde günahlarının affi ve bağışlanma vaadleri verdi.¹³³

Sefer için maddî güce ihtiyaç vardı. Erzak, para, gemi, gibi savaş mühimmatları yeterli derecede olmalıydı. Innocentius, maddi bir çözüm buldu. Sefere katılma gücü olmayanlar için parasal bir alternatif sundu. Onlar adına savaşa iştirak eden ve Haçlı yemini eden kimselere parasal yardımda bulunmanın sefere katılmak ile eşdeğer olduğunu belirtti.¹³⁴ Böylece Papa, Haçlı ordusu için maddi açıdan ileri düzeyde gelir elde etmiş oldu. Bununla birlikte sefere maddi yardım yapanların günahlarının da bağışlanacağını duyurmuştu.¹³⁵

Seferin dinî mimarı III. Innocentius derhal harekete geçmek istiyordu. İslam Dünyasına sefer girişimini belirtmek için bir mektup yazdı. Eyyübî Sultanı Âdil’e gönderdiği mektupta Kudüs’ün savaşımsızın Hristiyanlara teslim edilmesini istemişti. Kan revan dökmeden Kudüs’ün Hristiyanlara kolaylıkla teslim edileceğini düşünen Innocentius, Müslümanlar tarafından zor bir engel ile karşılaşmayacağını umut etmekteydi. V. Haçlı Seferi için Papa maddi güce ihtiyaç duymaktaydı. Bu nedenle denizci şehir devletleri Venedik ve Cenova’dan yardım istedi. Ancak bu devletler, Uzak Doğu’ya giden ticarî güzergâhın kendilerinin kontrolüne geçmesi şartını ileri sürdüler. Yardım ettikleri takdirde Mısır ve Kızıldeniz’den geçen ticaret yoluna hâkim olmayı şart koştular.¹³⁶

---

geçtiği köylerdeki Haçlı grupları da çocuklara eşlik etmişlerdir. Bkz: Demirkent, “Haçlılar” *DİA*, 539; Ahmet Refik Altınay, *Haçlılar* (1095- 1291), (İstanbul: Ötüken Neşriyat 2007), 93.

¹³²Şeşen, *Selahaddin’dan Baybars’a*, 73; Lateran Konsili olarak bilinen bu toplanmada, çeşitli gruplar içinde sapkın görülenler için süre tanınmıştır. Kiliseye itaat edilmesi ve Kutsal Haç için tüm Hristiyanların seferber olması vurgulanmıştır. Ayrıca Yahudilerin Hristiyanlığa girmeleri için baskılar yapılmıştır.

¹³³ Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, 539.

¹³⁴ Abdulhalim Oflaz, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyübîler, Melik Âdil Dönemi* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019).

¹³⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 306.

¹³⁶ Venedik, döneminin en güçlü denizci devletidir. Bölgede dinî hedeften ziyade ticarî çıkar söz konusudur. Bkz: İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2007), 91.

XIII. yy başlarında Akdeniz ve Hint Okyanusu'ndan yapılan ticaret muazzam boyutlara ulaşmıştı. Bu ticaret yollarının büyük çoğunluğu Haçlı devletlerinin kontrolünde bulunmaktaydı.¹³⁷ Ancak İpek Yolunun bir kolu Eyyübî devletinin hâkimiyetindeydi. Hint Okyanusu üzerinden Avrupa'da bulunmayan ticari mallar Batı'ya taşınmaktaydı. Nitekim III. Haçlı Seferinden sonra bu yolların değeri iki kat artmış, Haçlılar ile Müslümanlar ticaret için birbirine bağımlı devletler haline gelmişlerdi.¹³⁸

Denizci şehir devletleri ticarete aslan payına sahip olmak için yarışmaktaydı. Haçlılar bu güzergâhta Müslümanlardan bir adım öndeydiler ve Âdil bu durumun farkındaydı. Eyyübîlerin sosyal, siyasi ve ekonomik zarara uğramadan gelişmesi için Doğu Hristiyanlarına karşı barışçı bir politika takip ediyordu. Suriye ve Mısır'da yaşayan Müslümanlar da Sultan Âdil'e tâbi olarak, komşu Latinler ile iyi ilişkiler içindeydiler. Gelirleri tehlikeye atmamak için Haçlı tâcirlerin bölgede tutunmalarına izin veriliyordu. Doğu Hristiyanları sefer düşüncesine hiç olumlu bakmıyordu. Âdil'in hoşgörü siyasetinden oldukça memnun olan Doğu Hristiyanları, ticarete kazandıkları maddi gelirlerden mahrum kalmak istemiyorlardı. Yakın Doğu ticaret tarihini yazan W. Heyd, bu dönemde Eyyübîler'in barış yollu ticari politikasının denizler arası verimi ve geliri artırdığını belirtmektedir. Haçlı seferleri bölgeler arası ticarete katkı sağlarken doğu ile batının iletişimini hızlandıran en önemli faktörlerden birisidir.¹³⁹

V. Haçlı Seferi öncesi Mısır'da ticaret hacmi son derece genişlemişti.¹⁴⁰ Önceki seferler ile birlikte Beyrut, Trablus ve Sur gibi Haçlı şehirleri ileri düzeyde zengin oldular.¹⁴¹ Limanlarda olağanüstü canlılık yaşandı. Limanlardan en büyüğü kuşkusuz Akkâ limanıydı aynı zamanda geniş ve emin bir ortama sahipti. Ticârî ürün taşıyan büyük gemiler sürekli olarak Akkâ'da toplanmakta ve tüccarlara güvenilir bir zemin oluşturmaktaydı. Akkâ'dan sonra bölgenin en değerli noktası olan Sûr limanı da aynı işlevi görmekteydi.¹⁴²

¹³⁷ Cengiz Tomar, "Haçlılar Çağında Doğu- Batı Etkileşimi, XI. ve XVIII. Yüzyıllar" Türk İslam Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyumu", 3-2; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 547-548.

¹³⁸ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 547- 548.

¹³⁹ W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, 189. Yakut el- Hamevî, Mu'cem, 1-4: 137.

¹⁴⁰ Nadir Özkuyumcu, "Fethinden Emevîlerin Sonuna kadar Mısır ve Kuzey Afrika", (Doktora Tezi, İstanbul, 1993), 62.

¹⁴¹ Ebû Şâme, *Ravzateyn*, 1: 115-16; Ergin Ayan, *Anonim Haçlı Tarihi* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), 33.

¹⁴² Güray Kırpık, "Haçlılar ve İpek Yolu", *Bilig Ahmed Yesevî Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.61 (2012): 181- 190.

Gemiler ile aktarılan birçok ticaret ürünü hareketliliğin temel sebebiydi. Yafa ve Şeyzer limanları, Latinler bu kıyılara hâkim olduğu süre boyunca batı gemilerinin uğrak limanları durumundaydılar. Müslümanlar bu kıyılara hâkim olsalar bile alışveriş devam etmiş, irtibat kopmamıştı.¹⁴³ Ayrıca Hint Okyanusu üzerinde Çinliler ve Araplar arasında şiddetli bir rekabet de söz konusuydu. Bölgeler arası ticari trafik yoğunluğu her iki taraf açısından son derece önemli ekonomik gelir sağlamaktaydı.¹⁴⁴

---

¹⁴³ W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, 157-170.

¹⁴⁴ Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Döneminde Yakındoğu Kültürünün Batı'ya Taşınması ve Bunun Avrupa Toplumuna Etkileri Üzerine". *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy.12 (2002): 212; Atilla Tokatlı, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2000).

İKİNCİ BÖLÜM

V. HAÇLI SEFERİ

2.1. HEDEF BELİRLENMESİ

V. Haçlı macerası, Papa III. Innocentius tarafından Lateran 'da 1215'de toplanan IV. Lateran Konsili ile başlamıştır.¹⁴⁵ Bu konsilde Haçlılar, önceki seferlerin de tecrübesiyle, Kudüs'e ulaşmanın yolunun öncelikle şehrin çevresindeki diğer önemli yerleri zaptetmekten geçtiği kanaatine ulaştılar.¹⁴⁶ Dolayısıyla seferin planı bu çerçevede hazırlanmış oldu. Bu nedenle V. Haçlı Seferi (1218- 1221) için Filistin¹⁴⁷, Mısır¹⁴⁸ ve Suriye şehirlerini zaptetmenin ana hedef olması gerektiğine karar vermişlerdir.¹⁴⁹

Mısır, V. Haçlı Seferinde en önemli hedeflerden biri olmuştur. Çünkü şehir bu döneme gelinceye kadar sık sık Haçlı istilalarına maruz kalan stratejik bir yerdedir.¹⁵⁰ Mesela III. Haçlı Seferinde kuşatılan ve Selâhaddîn Eyyübî tarafından savunulan Mısır, Haçlıların başarısız olmasıyla, Müslüman cephesi açısından son derece önemli coğrafi ve jeopolitik konuma sahip olduğunu göstermiştir.¹⁵¹ Söz konusu seferde Almanya Kralı Friedrich ve İngiltere Kralı Richard'ın edindiği tecrübeler doğrultusunda Haçlılar, Mısır'ı almadan Kudüs'ü ele geçirmenin hiçbir yarar sağlamayacağını anlamışlardı. Nitekim Selâhaddîn, Mısır'ı ele geçirerek Suriye sahillerini kontrol altına alabilmiş, sonrasında Kudüs'e 1187 yılında hâkim olmuştu. Bu derin stratejik plan Haçlılar

¹⁴⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 128; MA Stevenson, *The Crusades in The East* (Cambridge: Cambridge Universty Press, 2013), 303.

¹⁴⁶ Andreasyon, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi*, 198; Suna Doğaner, "Mısır", *DİA*, c.29 (Ankara, TDV yay, 2004), 553; Aydoğan Köksal, *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası* (Ankara: 1999), 339-351.

¹⁴⁷ İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası*, çev: Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014), 162; Filistin: Kudüs, Askalan ve Gazze'yi kapsayan önemli bölgedir. Akdeniz'de sınırları Yafa şehrinde başlar, Zügar, Eriha ve Maan'a kadar uzanmaktadır. Kudüs'ten bir kısım olması dolayısıyla Haçlılar bölgenin önemini çok iyi bilmekteydiler. Asya, Akdeniz ve Afrika'nın zengin ortak kültür ve mirası burada toplanmıştır. Bkz: Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, çev: Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2014), 24; Simon Sebag Montefiore, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, çev: Cem Demirkan (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2016), 2-3.

¹⁴⁸ İbn Hurdazbih, *el-Mesâlik ve'l Memâlik*, 83, Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk el. Hemedâni Hemedâni İbnü'l-Fakîh, *Kitâbu'l Buldân* (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1996), 57-59.

¹⁴⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l Büldân*, 1975; Papa V. Haçlı Seferi öncesinde Eyyübî Sultanı Âdil'e açık bir teklif mektubu göndermiş, kan dökmeden Kudüs'ün verilmesini istemiştir. Bkz: Perry, Jean of Brienne, 89, Şeşen, *Eyyübîler*, 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 185.

¹⁵⁰ David Nicolle, *Üçüncü Haçlı Seferi*, 88.

¹⁵¹ Ebî Ali Ahmed b. Ömer İbn Rüsteh, *Kitâbu'l- Ahlâki'n- Nefise* (Leyden, 1967), 115- 116.

tarafından uygulanır ise Ortadoğu'nun kalbine inebilecekler, siyasi ve ticari gücü ele geçirebileceklerdi. III. Haçlı Seferinden eli boş ayrılan Aslan Yürekli Richard'ın¹⁵² başarısızlığı, Hristiyan Dünyasının Mısır ile ilgili planlarını değiştirmemişti. IV. Haçlı Seferinde Kıbrıs Kralı II. Amoury ve Eyyûbî hükümdarı Âdil 6 yıl geçerli olacak bir sulh müzakeresi yapmışlardı. Bu anlaşma şartlarına göre, Yafa Haçlı kuvvetlerine verilmiş, Sayda, Remle ise Müslüman ve Haçlılar tarafından yarı yarıya paylaşılmıştı.¹⁵³ Anlaşma ile Âdil, Haçlıların yönünü bir sürede olsa bölgeden uzaklaştırmayı başarmıştı.¹⁵⁴

Papa III. Innocentius'un önderliğinde yeni bir Haçlı seferi için karar alan Hristiyanlar hemen savaş hazırlıklarına giriştiler. Bu hazırlıklarda başı çekenler öncelikle Batı Frankları oldu ve bunlar süratli bir şekilde savaş teçhizatı toplamaya başladı. Papa katılımı sağlamak amacıyla, gökyüzünde Haçlıların dolaşmakta olduğu gibi bir takım semâvî hikâyeleri sürekli olarak anlatmak suretiyle halkı teşvik ediyordu.¹⁵⁵ Bu hikâyeleri olabildiğince çok sayıda insana ulaştırmaya gayret etti.¹⁵⁶ Ayrıca Innocentius savaş malzemesi taşıma konusunda, denize kıyısı olan ve donanması bulunan şehir ve limanlardan silah-teçhizat nakli için yardım istedi. Papa buna ek olarak Hristiyan Dünyasındaki bütün ruhban sınıfının kendisine tabii olması şartını da getirmişti.¹⁵⁷

2.1.1. Mısır'ın Sefer Üzerindeki Etkisi

Batısında Libya, doğusunda Kızıldeniz, kuzeyinde Akdeniz, güneyinde Sudan ve kuzeydoğusunda ise İsrail bulunan Mısır, bir Kuzeydoğu Afrika ülkesidir. Jeopolitik

¹⁵² Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 404.

¹⁵³ Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, 292.

¹⁵⁴ Venedik Dükü ve Adil arasında yapılan gizli anlaşma seferin yönünü Mısır ve Filistin'den saptırarak, İstanbul'a çevirmişti. Böylece İstanbul'da bir Latin devletinin kurulması gerçekleşmişti. Adil, farklı zamanlarda savaş hilesi ile Haçlıları oyalamayı çok iyi bilmekteydi. Kıbrıs Kralı Amoury de Lusignan da sulhun devamını istemekteydi. Bkz. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 81-83; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 484; Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Şu Bizim Bizans Byzantium 330-1453* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013), 404; George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev: Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 386.

¹⁵⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 117; Ortaçağda Müslümanlar, batıdaki Franklara günahkâr olarak tanıtılıyordu. Müslümanların, Doğu'daki Hristiyanlara zulm ettikleri düşüncesi her Haçlı çağrısında yenileniyordu. Bkz: Richard W. Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages* (Cambridge: Cambridge: Harvard University Press, 1962), 48; Bernard Lewis, *Cultures in Conflict Christians, Muslims and Jews, in the Age of Discovery* (Oxford: Oxford University Press, 1995), 7; Eliyahu Ashtor, *East-West Trade in The Medieval Mediterranean*, Edited by Benjamin Z.Kedar (London: Variorum Reprints, 1986), 563.

¹⁵⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 128; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 195.

¹⁵⁷ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 381- 382; Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, 483; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 128.

konumu itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının beşiğinde bulunup, bu sefer için kilit nokta özelliği taşımaktadır. Ülkeyi bir baştan bir başa kateden ve oldukça geniş bir sahaya yayılan Nil Nehri, Mısır'ı fiziki olarak dört bölgeye ayırmaktadır.¹⁵⁸ Nehirlerin ticaret kervanlarının güvenliği açısından önemli olduğu açıktır. Çünkü uzun mesafeler kateden ticaret kervanları, karayolu üzerinde karşı karşıya kaldıkları tehlikelerin birçoğuna, nehir taşımacılığında maruz kalmamaktadır. Bu ve benzer sebeplerden dolayı Nil Nehri birçok tâcir tarafından tercih edilmektedir.¹⁵⁹ Ülkenin güneyinden kuzeyine doğru akan Nil Nehri, aynı zamanda Afrika'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Su havzası yönünden Güney Amerika'daki Amazon nehrinden sonra ikinci sırada gelmektedir. Dokuz ülkeden geçen bu görkemli nehir, kimi kaynaklarda “*bahr*” olarak tabir edilmektedir. Eski çağlardan itibaren Mısırlılar sulama kanalları inşaâ ederek Nil Nehrinden faydalanmışlardır. V. Haçlı Seferinde de aktif bir rol oynamış olan Nil, savaş hilesi ve taktiği olarak hem Haçlılar hem de Müslümanlar tarafından kullanılmıştır.¹⁶⁰

Nil Nehrinin, yukarıda da bahsedildiği üzere, bölgeyi dört coğrafi bölgeye ayırdığı görülmektedir. Bu bölgeler, Sîna Yarımadası¹⁶¹, Doğu Çölü¹⁶², Libya Çölü¹⁶³ ve Nil Nehri havzasıdır. İbn Havkal, muazzam eserinde Nil Nehrinden şöyle bahsetmektedir. “*Mısır'ın büyük ve önemli şehirleri arasında Tinnus, Dimyat vardır. Bunlar yılın çoğunda tatlı su arasında, Nil üzerinde ada gibi dururlar. Buralarda ziraat yapılmaz, bu iki şehirde yeryüzünde kıymet güzellik ve lüks bakımından benzeri*

¹⁵⁸ Mukaddesî, Ahsenü't-Tekâsim adlı eserinde Mısır hakkında bilgi verirken şehirlerin sayısının çok fazla olmadığını belirtmektedir. Yedi bölgeden bahseder. Kıptîlerin bölgede sayıca çok fazla olduğunu belirtir ve yerleşim yerleri olarak köy kırsalları hakkında da bilgiler vermektedir. Belirlediği yedi bölgenin Suriye'den başladığını vurgulamış ve bu bölgelerin isimlerini, Cifar, Hôf, Rîf, İskenderiyye, Makâduniye, el-Sâid, Vahât olarak vermiştir Bkz: Mukaddesi, *Ahsenü't-Tekâsim*, 206; İslam fethinden önce Bizans hâkimiyeti altında bulunan Mısır'ın yerli halkının çoğunluğunu oluşturan Kıptîler, Hristiyan dinine mensup kişilerdi. Bkz: Aydın Çelik, “Mısır'ın Müslümanlar Tarafından Fethini Kolaylaştıran Önemli Unsurlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy.141 (2002): 99.

¹⁵⁹ Şeşen, *Selâhaddin Eyyûbi ve Devlet*, 289-292.

¹⁶⁰ Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, 422-429; Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, 260.

¹⁶¹ İbn Havkal, *Sûretü'l-Arz*, 126; Sina Yarımadası'nın Kuzeyinde Akdeniz bulunmaktadır. Doğudan Akabe körfezi Batı'dan ise Süveyş körfezi ile çevrelenmiş değerli bir yerdir. Mısır'ın Sina Yarımadası dünyanın yarıdan fazlasının ticaret hacmini oluşturduğu eşsiz bir stratejik önemde sahiptir. Asya'dan yetiştirilip üretilen ticaret ürünleri Kızıldeniz ve Akdeniz yoluyla Avrupa'ya taşınmaktadır.

¹⁶² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: Nil nehri ve Kızıldeniz arasında yer almaktadır bu nehir genel olarak kuzey yönüne doğru akar; İbn Havkal, *Sûretü'l-Arz*, 137.

¹⁶³ Humpreys, R. Stephen, “XIII. Yüzyılda Eyyûbîler, Memlukler ve Latin Doğu”, çev: Mustafa Kılıç, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/ I (2007), 359-378; Libya'nın doğusundan başlayıp, Mısır'ın güneybatı kesimlerine dek uzanmaktadır. Yeryüzünün en büyük ikinci çölü olma özelliğini taşımaktadır. Bazı bölgeleri incelendiğinde yanardağ faaliyetlerine rastlamak mümkündür. Ancak bu çölde yalnızca bu çölden çıkan değerli bir taş oluşmaktadır ki sarı renkli olmasından dolayı çöl taşı adı verilmiştir. Cam taşının içinde elmas kırıntılarına rastlamak mümkündür. Bu anlatımlar bölgenin ne kadar değerli olduğuna işaret etmektedir.

olmayan kumaşlar imal edilir. Nil Nehrine gelince daima kuzeye akar.”¹⁶⁴ Mısır, Port Sait, İskenderiyye, Dimyat, Alameyn, Baltim, Raşit gibi önemli kıyı şehirlerine sahiptir. Bu dönemde Mısır’ın başkenti olan Kahire¹⁶⁵ bölgenin en büyük bir şehirlerindedir.¹⁶⁶

Ortaçağ döneminde Hristiyanlar ile Müslümanların İskenderiyye ve Dimyat gibi kıyı şehirlerden yapılan ticari ilişkiler, Mısır bölgesinin stratejik önemini artırmaktadır.¹⁶⁷ Tarıma elverişli ve verimli topraklara sahip olan bu bölge her dönemde iç ve dış saldırılara mâruz kalmıştır.¹⁶⁸ Müslüman tacirler ile Hristiyanlar arasındaki ticari denge ileri düzeyde olduğundan, Frankların bölgede yerleşik hayatta kalmaları kimi zaman Müslümanlarca göz ardı edilmiştir. Batı Latinlerinin, doğuda devam eden yerleşik hayatı, onların iletişim ve ulaşım gibi alanlarda gelişmelerine katkı sağlamıştır. Bu zenginlikten faydalanmak isteyen Haçlılar ise bir an önce bölgeye hâkim olmak istemekteydiler.¹⁶⁹

Mısır Ortadoğu’nun kalbidir ve Mısır’ın kalbi ise Dimyat şehridir. Batı dilinde “*Damiette*” adıyla bilinen şehir, Arapça “*Medinat Dimyât*”, Mısır lehçesinde ise “*Dumyât*” şeklinde yazılır.¹⁷⁰ Şehir, başkent Kâhireye yaklaşık 300 km. kuzeyde ve ticaret ve ulaşımında geçiş noktası olma özelliğine sahiptir.¹⁷¹ Mısır ana kapılarından birisi olan Dimyat şehri, Nil nehrinin en görkemli kısmı üzerinde bulunmaktadır.¹⁷² Mısır’ın Akdeniz kıyısında bulunan bir şehridir ve Akdeniz ile bağlantıyı sağlayan kritik bir noktadadır.¹⁷³ Doğusunda Manzeleh gölü bulunur. Göl şehrin kara yoluyla

¹⁶⁴ İbn Havkal, *Sûretü'l-Arz*, 2.

¹⁶⁵ İbn Battuta’nın Seyahatname adlı eserinde geçen Kahire sahası oldukça geniş, şehir ve beldeleri zengin, yolcuların eksik olmadığı bir Mısır beldesi olarak anlatılmaktadır. Tarihi oldukça eskiye dayanmakta ve nüfusu günden güne çoğalmaktadır. Mısır’ı beldelerin gözbebeği olarak niteleyen Battuta, temiz toprağın gelip geçen yolculara ferah bir etki bıraktığından bahsetmektedir; İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*,43.

¹⁶⁶ Şiblî Numânî, *Anadolu-Suriye-Mısır Seyahatnamesi, Sefernâme-i Rûm u Şâm u Mısır*, çev: Yusuf Karaca (İstanbul: DB yay, 2018), 159. Numânî’de geçen Kâhire yolları geniş, ferah, dinlendirici bir şehir olarak nitelendirilmektedir. Konuşmalarda geçen Mısır kelimesi ile Kâhire’nin aynı anlama geldiği bu kaynaktan belirtilir. Bkz: Numânî, *Sefernâme-i Rûm-u Şâm*,159.

¹⁶⁷ Nesimî Yazıcı, *İlk Türk -İslam Devletleri Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 257- 262.

¹⁶⁸ İbn Hurdazbîh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, 83;Hemedânî, *Kitâbü'l-Büldân*, 57- 59.

¹⁶⁹ Nadir Karakuş, “Miladî XII. ve XIII. Asırda Dimaşk ve Haçlılar”, *Damascus and Crusaders in the XII and XIII Century, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, (2018): 203.

¹⁷⁰ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cem*, 537.

¹⁷¹ Kılıç, “*Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyübîlerin Mücadeleleri*”, 423.

¹⁷² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3:134; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybarsa*,77; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 396-397; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 207-208; Kılıç, “*Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyübîlerin Mücadeleleri*”, 423; Mukaddesî, *Ahsenut' Tekâsim*, 217; Ortaçağda Dimyatta kumaş dokumacılığının çok meşhur olduğu bilinmektedir.; Atilla Çetin, “Dimyat”, *DİA*, c.9 (Ankara: TDV yay,1994), 309.,Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 396-397.

¹⁷³ Ebu'l Fidâ, *Ebul Fida Coğrafyası*, 2017, s.117, Yâkut el-Hamevî, *Mücemu'l-Buldan*, Beyrut, 1990, 2, 537; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 77; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 134.

kuşatılmasını zorlaştırmakta, dolayısıyla güvenliği açısından önem taşımaktadır. Kuzey ve güneyinde bulunan bataklık nedeniyle şehrin, nehir yoluyla kuşatılması zorunludur.¹⁷⁴

Haçlı saldırıları özellikle Fâtımî ve Eyyûbî dönemlerinde daha çok şiddetlenmiş, Dimyat rekabet sahası haline gelmişti. Fâtımî Devleti'nin yıkılma sürecine girdiği son yıllarında, Haçlıların Kudüs Kralı I. Amoury, III. Haçlı Seferinde Mısır üzerine kuşatma yapmıştı. Amoury tarafından Mısır'ın şarkiye bölgesinde bulunan Bilbeys kuşatılmış fakat başarı sağlanamadığı için geri çekilmişti. III. Haçlı Seferi'nin ardından bölgenin önemi daha çok arttı. Son Fâtımî Halifesi Âdîd-Lidînillâh'ın veziri, Şâver b. Mücîr (ö. 564/1169) iktidardan indirilmiş, Şam'a gelerek Nûreddîn Zengî 'den yardım talebinde bulunmuştu. Nûreddîn, fırsatı değerlendirerek 1164'de, Nûreddîn dönemi kumandan olan Şîrkûh el-Mansûr (ö. 564/1169) komutasındaki orduyu Mısır üzerine göndermişti. Selâhaddîn'in de aralarında bulunduğu bu ordu, Mısır için Haçlılarla mücadele etmişti.¹⁷⁵

V. Haçlı Seferi öncesinde devam eden Cenova ve Venedik gemi seferlerinin sefer planı yürürlüğe girdikten sonra, sefer sayılarında bir artış olduğu görülmektedir. XIII. yy'da ticaretin merkezi haline gelen Akkâ limanı, Akkâ'dan Avrupa'ya sevk edilecek malların depolandığı bir üs haline gelmiştir. Ortaçağ'da bu bölgede taşımacılıkta, karayolundan çok su yolu tercih edilmekte idi. Çünkü su yolu daha kısa idi ve hem zamandan hem de güçten tasarruf sağlamaktaydı. Haçlı seferleriyle bölgeye akınların artması, Nil Nehri üzerinde belirli sistematik akışa sahip kayak ve gemilerin her geçen gün sayıca fazlaşmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁷⁶

2.1.2. Sefer Hazırlıklarının Hızlanması

Papa III. Innocentius 16 Temmuz 1216'da Perugia İtalya'da öldü. Yerine Papa III. Honorius (1216-1227) geçti. Sefer ön hazırlıklarını ciddiyetini korur bir anlayış ile devam ettiren Honorius, çalışmaları hızlandırdı.¹⁷⁷ Hitabet ve etkileme gücü yüksek

¹⁷⁴ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 398-390.

¹⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 11: 290-291; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 121-125; Nihat Yazılıtaş, “ Fâtımî Ordusunu Meydana Getiren Etnik Unsurlar” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 189-210.

¹⁷⁶ Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, 422-429.

¹⁷⁷ Papa Innocentius'un Orta İtalya'da Haçlı daveti yaparken ateşlenerek öldüğü bilinmektedir. Innocentius, Haçlı Seferine katılım oranındaki artışta son derece önemli bir isimdir. Seferlerin birbiri ardınca düzenli bir şekilde ilerlemesinde aktif rol oynamıştır. Bkz: Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 536;

olan gezgin şairleri sefer çağrısı için görevlendirdi. Bu şairlerin görevi, olabildiğince insanın sefere katılmasını sağlamaktı.¹⁷⁸ Gezinler, özellikle dinî merâsim ya da kutlamaların yapıldığı günlerde halkı ziyaret ediyor, Papa'nın sefer bildirisini coşkulu bir şekilde duyuruyorlardı.¹⁷⁹ Gezinlerin, Hristiyan dünyasını sefere davet konusunda çok büyük katkısı olduğu aşikârdır.¹⁸⁰

Honorius, Hristiyan halk üzerindeki çağrısının ardından, kralları da harekete geçmek üzere teşvik etti. Honorius tarafından seferin amacı hakkında bilgi veren ve yardım çağrısı içeren mektuplar, bazı krallara gönderildi. Krallardan kimi Papa'ya olumlu cevap verirken, bir kısmı ise sefere katılma konusunda tereddüt ettiler.¹⁸¹ Macar Kralı II. Andreas (1205-1235), özellikle doğu'nun ganimetlerinden pay almak amacıyla, sefere katılma konusunda olumlu bir yanıt verdi. Norveç Kralı II. İngi çağrıya olumlu yanıt vererek sefere katılmayı kabul emiş olsa da, ertesi yıl öldüğünden dolayı sefere katılamadı.¹⁸² İskandinav ordusu ise düzensiz ve disiplinsiz bir yapıdaydı. Buna rağmen sefere gitme konusunda pek olumlu cevap verdi.¹⁸³

Honorius sefer konusunda yalnız değildi. Doğu'da Akkâ Kralı olan Jean de Brienne (1210-1225)¹⁸⁴ Papayı açıkça destekledi. Honorius'a seferin başlaması için adım atılması gerektiği konusunda teşvik edici bir mektup gönderdi. Jean aynı zamanda Mısır, İskenderiyye ve Dimyat yoluyla Kudüs'ün zapt olunacağı ve başarının anahtarının Mısır ve Dimyat'ta gizli olduğunu mektubunda açıkça dile getirerek seferin seyri konusunda stratejik önemli katkılar verdi.¹⁸⁵

Papa Honorius, Hristiyan dünyasındaki liderlerin görüşlerini önemsemekle beraber, Doğu Latinlerin içinde bulunduğu ruhâniyeti de önemsemekteydi. Doğu'dan katılımın şartsız koşulsuz gerçekleşmesi gerekiyordu. Bu nedenle James of Vitry isimli

---

Honorius, Papalık görevinin kendisine kutsal olarak Tanrı tarafından verildiğine inanmaktadır. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 384.

¹⁷⁸ Üçüncü Haçlı Seferi ve Selâhaddîn'in ölümünden sonra Frank cephesi ve Müslüman Dünyası Mısır'da ortaya çıkan bir takım krizlerle karşı karşıya kalmış, topraklarını savunmak için yeni yollar aramaya başlamışlardır. Bkz: Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 537.

¹⁷⁹ Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, 262.

¹⁸⁰ Şeşen, *Eyyûbiler, DİA*, 22.

¹⁸¹ F. Eckhart, *Macaristan Tarihi*, çev: İbrahim Kafesoğlu (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949), 60.

¹⁸² İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, 12: 276.

¹⁸³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 101.

¹⁸⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 129; Jean De Brienne, evlilik yolu ile taht varisi olmuş ve Kudüs Krallığı görevine getirilmiştir. Aynı zamanda Konstantinapolis'te Latin İmparatorluğu yönetiminde de görev almıştır.

¹⁸⁵ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 73.

bir piskoposu¹⁸⁶ bölgenin nabzını ölçmek amacıyla Akkâ'ya gönderdi.¹⁸⁷ Akkâ'da sefer için vaazlarına başlayan James, doğunun ne durumda olduğunu gözlemleyip, görüş ve düşünceleri rapor etmek suretiyle önemli bir rol üstlenmiş oldu.¹⁸⁸

Bu dönemde Doğu Hristiyanları ile Müslümanlar arasındaki uyum oldukça iyiydi. James için işler pek de yolunda gitmedi. Sefer konusunda doğu Hristiyanlarından aldığı tepki onu hiç de memnun etmedi. James bir süre sonra Sûr bölgesine geçerek sefer çalışmalarına hız kesmeden burada devam etti. Akkâ ve Sûr gibi bölgelerde yaşayan Latin Hristiyanları Arap dili ile meşgul olduğundan James kimi zaman bir tercümana ihtiyaç duydu. Nitekim halk ticaretle uğraştığı için bazı bölgelerde ikamet etmeleri Müslümanlar tarafından görmezden gelinmekteydi. Bu nedenle kültür alışverişi zirve noktalara ulaşmaktaydı. Arapça, doğu Hristiyanların diline işlemişti.¹⁸⁹

James tüm gözlemleri ve incelemeleri sonucunda Papa'ya ilettiği raporunda, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında yapılan yirmi yıllık barış döneminden açıkça bahsetti. Bu süre içerisinde bölgede yaşayan Hristiyanların yaşam koşullarının ve güven duygularının son derece iyi düzeyde olduğunu belirtti. Ayrıca Mısır'da tutunan İtalyan kolonilerinin de hayatlarından oldukça memnun olduğunu dile getirdi. Akdeniz ticaretindeki dengenin sarsılması iki tarafında istediği bir şey değildi. Refah seviyesi yükselmiş, ekonomi güç kazanmıştı.¹⁹⁰ Netice olarak Yakın Doğu Hristiyanları ve Müslümanlar kesinkes Haçlı seferi düşüncesi içerisinde değildiler.¹⁹¹

2.2. DALMAÇYA LİMANINDA TOPLANMA

Honorius, James'in yazdıklarında abartılar olduğunu düşünerek mektuba pek kulak asmadı.¹⁹² Sefer planının sorunsuz gerçekleşeceğine inanıyordu. 1215 yılında toplanan IV. Lateran Konsili'nde Haçlılar istişarede bulunmuş ve konsil sonunda 1 Haziran 1217'de Haçlı birliklerinin İtalya'nın güneyinde toplanması kararı alınmıştı.¹⁹³ İtalya limanından hareket ederek Suriye'ye yelken açma konusunda hemfikir olunmuştu

---

¹⁸⁶ Katolik Hristiyanlarda belirli bir bölgenin işlerini yapmakla görevli olan ve Papazlıkta en üst kademedeki bulunan kimselere bu isim verilmektedir. Bu din adamlarının tayinini bizzat Papa yapmaktadır.

¹⁸⁷ Barber and Bate, *Letters From the East*, 98.

¹⁸⁸ Barber and Bate, *Letters From the East*, 109; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 130.

¹⁸⁹ Barber and Bate, *Letters From the East*, 98-108; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 381-382.

¹⁹⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 130.

¹⁹¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 104.

¹⁹² Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 384; Ebü'l Fidâ, *el-Muhtâsar*, 2: 193.

¹⁹³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 185.

ancak Haziran 1217 yılı geldiğinde gözle görülür ve belirgin sayıda bir Haçlı ordusu bile mevcut değildi.¹⁹⁴

Papa Honorius henüz daha seferin başında tam bir hayal kırıklığı içine düştü. Sefere katılacak olan Frizon birliklerinin de limana gelmesi gecikmişti.¹⁹⁵ İlk olarak Fransız şövalye birlikleri Dalmaçya kıyı kesimi olan Spolata'da toplandı. Tarih 23 Ağustos 1217'yi gösterdiğinde Macar Kralı Andreas ordusu ile İtalya limanına geldi. Halk onları sevinç içinde karşılamakla kalmadı, çeşitli bölgelerden gelen Haçlı kabileleri de orduya katılmak istedi.¹⁹⁶

Sefere iştirak eden, Macar Kralı Andreas, Avusturya Dükü Leopold ve askerleri her biri farklı zaman aralıklarında Spolata limanına ulaşmıştı.¹⁹⁷ Akınlar halinde buraya yığınlarca Haçlı gelmişti. Spolata'da toplanan askerler hazırlıklarını tamamladı ancak Filistin'e hareket edebilmek için nakil gemilerine ihtiyaç duydular. Nitekim kralların sahip oldukları gemiler, sayıca fazla olan birlikleri taşıyacak kadar yeterli değildi.¹⁹⁸

Almanya Dükü Leopold, Spolata limanında gemi satın alarak beraberindeki askerler ile Akkâ'nın yolunu tuttu. Leopold'un yolculuğu yaklaşık 16 gün sürmüştü.¹⁹⁹ Diğer krallar ve askeri gruplar gemi temin edebilmek için birkaç hafta beklemek zorunda kaldı. Andreas yol hazırlıklarını tamamlayıp, Leopold'dan sonra denize açıldı. Spolata'nın Başdiyakoz'u Haçlılara katılım ve gayretlerinden dolayı memnuniyetini dile getirdi.²⁰⁰ Frizonlar'a gelince, yavaş hareket etmelerinden dolayı Temmuz ayının başlarında ancak Portekiz'e gelebilmişlerdi. Diğer grup ise İtalya'nın Geata körfezinde toplandığında ekim ayının sonlarıydı. Kış yaklaştığından Haçlıların Filistin'e ulaşmaları soğuk günlere denk gelecekti.²⁰¹

Haçlı kuvvetleri sefer için gemi temin etmeye epey çabalamıştı. Venedik, Ortaçağ deniz ulaşımında en üst seviyede bir güce sahip olmasına rağmen, Haçlı kuvvetlerini Filistin'e taşımak için onlara gemi desteği vermek istemedi. Mısır'da

¹⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 276; Ab'ul Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 497; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 384.

¹⁹⁵ Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, c.14 (İstanbul: TDV yay, 1996), 525-546.

¹⁹⁶ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 386; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

¹⁹⁷ Makrizî, *es-Sülûk*, 1: 161; İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 159. Prementre Başpiskoposu olan Gervase, sefer öncesinde Honorius'a endişe içeren bir mektup göndermiştir. Şövalye tarikatlerinin yeminlerinin sağlam olmadığını, Bourgogne ve Lorraine düklerinin yeminleri konusunda uyarmıştır. Fransa ve Almanya Haçlılarının birlikte hareket etmeyen bir millet olduğunu belirtmiş olsa bile, Honoris bu mektubu duymazdan gelmiştir. Bkz. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 128. ; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 385- 386.

¹⁹⁸ İbrahim Oflaz, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyübîler (Melik Adil Dönemi)*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019).

¹⁹⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 130.

²⁰⁰ Diyakoz: Piskopos'un yetkisi altına bulunan ve Piskopostan aldığı emirlere itaat eden görevlidir.

²⁰¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 130.

mevcut yönetimin yerine kurulacak olan bir Haçlı yönetimi, Venedik açısından birçok olumsuz durumlara sebep olabilirdi. Venedik'in gemileri sularda özgürce ticaret yapabilmekte ve Nil üzerinden devlet hazinesine aktarılan ticâri gelir denizler arası refahı yükseltmekteydi.²⁰²

Venedikli tüccarlar ekonomik gelirlerde aslan payına sahip olurken, uğradıkları limanlardaki Müslümanlar ile iyi geçinmenin yollarını da bilmekteydiler. Böylece hem Eyyûbîler hem de Venedikliler iki taraf arasındaki ekonomi trafiğinin kesintiye uğramasını istemediler. Neticede Venedik, sefer hazırlıklarında kendisini biraz geri çekerek, ne Haçlı ordusuna asker vermek ne de gemi takviyesinde bulunmak suretiyle, yardımcı bir kuvvetini Filistin yönüne taşımak istemedi.²⁰³

2.3. AKKÂ'YA GELİŞ VE İLK FAALİYETLER

Zorlu bir yolculuğun ardından Haçlılar 1217 sonbaharında Akkâ'ya geldi.²⁰⁴ Kıbrıs Kralı Hugue onları sabırsızlıkla bekliyordu. Hugue'nin orduları da oldukça kalabalık şekilde gelen Haçlı gruba katıldı. Haçlıların limana gelir gelmez ilk faaliyetleri hunharca yağma ve talan oldu. Akdeniz kıyılarında geçtikleri köy veya kasabaları sömürüp, çiğneyerek ilerlediler. Müslüman köylüleri esir alıp birçoğunu öldürdüler. Kendileri için kutsal sayılan Capernaum²⁰⁵ kentini ziyaret ederek başarıları ile övündüler.²⁰⁶

Olayları yakinen takip eden Eyyûbî Sultanı Âdil, Haçlıların bu kadar hızlı hareket edebileceğini ve Filistin'e yöneleceğini düşünmüyordu. Bu sebeple Filistin'de kendisi için karargâh kurmamıştı. Âdil, askerî açıdan güçlü bir donanmaya sahip değildi ve ülkesindeki iç karışıklıklar nedeniyle tedirgin durumdaydı.²⁰⁷ Sultan'ın askerlerine nispetle sayı bakımından oldukça fazla olan Franklar, Eyyûbîleri endişeye düşürmüştü.²⁰⁸

²⁰² Humpreys, R.S, 2007, XIII. yy'da Eyyûbîler, Memluklar ve Latin Doğu, Çev: Mustafa Kılıç, C.Ü., İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.11 (2007): 359-378.

²⁰³ Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, 256.

²⁰⁴ Şeşen, *Eyyûbîler*, 95.

²⁰⁵ Bu bölgenin 3. Yüzyıldan kalma Antik bir Sinagog' un bulunduğu kent olduğu düşünülmektedir. Galile denizinin Kuzeybatı yakasında bulunur.

²⁰⁶ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 547-548.

²⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 276; Tomar, *Haçlılar Çağında Doğu -Batı Etkileşimi XI ve XVIII. Yüzyıllar, Türk İslam Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyum*,3(2), 333.

²⁰⁸ Şeşen, *Eyyûbîler*, 102; Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 75; Runciman *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

Akkâ civarında Eyyûbîlerin himayesinde Müslüman kaleleri bulunmaktaydı. Âdil, bu kaleleri güçlendirmek için hızlıca Remle tarafına doğru yola çıktı.²⁰⁹ Âdil'in Haçlılardan önce Remle'ye ulaşması gerekiyordu. Oğlu Kâmil'i Mısır'daki askerlerin başında bıraktı. Kâmil'i bıraktığı için gözü arkada kalmadı. Âdil ve askerleri Remle'ye geldiğinde Haçlıların çok kalabalık olması karşısında dehşete kapıldı. Kaleleri onarmaya fırsat bulamayan Âdil, Akkâ Kralı Jean de Brienne ve Macar Kralı Andreas'ın karargâh kurmasına da engel olamadı.²¹⁰

Haçlı liderleri Akkâ'nın güney tarafında karargâh kurup, Müslümanlar karşısında iyi bir savunma durumuna geçti.²¹¹ Abu'l-Farac eserinde bu kamp bölgesini “*eşkiyalar mağarası*” olarak tanımlamaktadır.²¹² Haçlılar için her şey yolunda gitmekteydi ve hızlı hareket edebilmekteydiler. Franklar 1217'de Dimaşk'ta bulunan Müslümanların üzerine yürüdü. Âdil ise az sayıda askeri ile beraber Filistin sınırları içindeki Nablus'a geçti.²¹³ Sultan'ın askerî gücünün zayıflığı Haçlıların şevkini artırdı. Âdil dirense bile mağlup olacağını biliyordu. Hem kendisini hem de bir avuç askerini riske atmak istemedi. Bu fırsattan istifade eden Franklar saldırının şiddetini artırdı.²¹⁴ Hanedan üyeleri ise Âdil'e yardım etmedi ve onu yalnız bıraktı. Oğlu Zâhir çoktan ölmüştü. Eşref'e gelince Halep bölgesinde tutunuyordu. Diğer oğulları, Muazzam ve Kâmil, sefer esnasında Sultan'a maddi ve mânevî desteği vermekteydiler.²¹⁵

2.3.1. Beysan'ın Zaptı ve Yağma Kavgası

Görünürde çok kalabalık olmakla birlikte, Haçlı birlikleri tertip ve intizam yönünden yeterince sağlam bir yapıya sahip değildi. Âdil daha az sayıda askeri olmakla birlikte, çevresinden yeterli askerî yardım görmüş olsaydı, Haçlıları geri püskürtebilirdi. Fakat istediği yardım gelmediği için Sultan, çareyi Beysan²¹⁶ tarafına geçip karargâh kurmakta buldu. Haçlılar bölgeye saldırırken, bölgenin ziraat yönünden zengin

²⁰⁹ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 74; Şeşen, *Eyyûbîler*, 102.

²¹⁰ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 390; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131; Şeşen, *Eyyûbîler*, 103.

²¹¹ Barber and Bate, *Letters from the East*, 109; Perry, *Jean of Brienne*, 91; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 389.

²¹² Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 497.

²¹³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 390.

²¹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 276.

²¹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277.

²¹⁶ Beysan, ziraat açısından zengin verimli toprağa sahiptir. Taberiyye gölü ile arasındaki mesafe yaklaşık on sekiz mildir. Ebu'l-Fida, *Ebu'l Fida Coğrafyası*, 208.

olmasından dolayı, bol ganimet ve askeri besleyecek yeterince gıda elde edeceklerini düşünmekteydiler.²¹⁷

Nihayet Franklar, Sultan Âdil'in üzerine yeni bir hücumla geçtiler. 1217 Kasımında gerçekleşen bu saldırının ardından Sultan, Beysan'dan ayrılmak zorunda kaldı. Frankların saldırısı oldukça şiddetliydi. Askerî sayıları Âdil'den bir hayli fazlaydı.²¹⁸ Âdil'in oğlu Muazzam ise babasının Beysan'dan ayrılmasına tepkiliydi. Onun çarpışmaksızın Beysan'ı terk etmesini doğru bulmuyordu. Sultan'a: “*Nereye kaçyorsun* “ diyerek tepkisini ortaya koymuş, Âdil ise oğluna: “*Hangi kuvvetle savaşıyorum? Şam'ı memluklarına ikta verdin, halkı ihmal ettin*” diyerek cevap vermiştir. ”²¹⁹

Sitemli sözlerin dile getirilmesinin ardından Âdil, ordusu ile birlikte Dımaşk mevkiine geçip bir süre orada tutundu. Bu bölgeye gelmesindeki temel etmen, bir saldırı faaliyeti olursa direkt olarak buradan karşı koymasının daha etkili olacağına olan inancı idi. Haçlılara karşı Dımaşk civarında bulunan Müslümanlardan yardım talep etti. Fakat istediği oranda yardım bir türlü gelmedi. Sultan bu kez çareyi, Mercus- Suffar'a²²⁰ gidip karargâhını kurmakta buldu.²²¹ Oğlu Muazzam'ı ise Kudüs ve Nablus Müslüman birliklerinin başına gönderdi.²²²

Âdil, bu sırada Dımaşk tarafındaydı ve Âdil'in konumundan dolayı Haçlılar büyük avantaj içerisindeydi. Beysan halkına gelince, tüm bu olumsuz koşullara rağmen Âdil'e güvenleri tamdı. Haçlılar çevre bölgeleri kuşatsa bile, Beysan'a zarar veremeyeceği ümidi içindeydiler. Ancak beklenen sonuç hiç de böyle olmadı. Ani bir baskın sonucunda Haçlı birlikleri süratli şekilde Beysan halkı üzerine saldırdı. Beysan Müslümanları direndi ve topraklarını terk etmedi. Haçlılar, Müslüman halkı, çocuk, yaşlı ve kadın demeden kılıçtan geçirdi ve birçoğu esir alındı. Pervasızca hareket eden Franklar, bu bölgede buldukları yiyecek ürünlerini, şehirdeki tüm malzemelerle birlikte ele geçirmişlerdi.²²³ Bununla yetinmeyip, Beysan'dan Banyas'a uzanan sahil şeridini

²¹⁷ Ebu'l- Fidâ, *Ebu'l Fidâ Coğrafyası*, 209.

²¹⁸ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 74.

²¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131, Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 497-498.

²²⁰ Abû'l Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 497; Şeşen, *Eyyübiler*, 102.

²²¹ Şeşen, *Eyyübiler*, 102.

²²² Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 390.

²²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

tamamiyle yağmaladılar. Haçlı askeri kuvvetleri civardaki köylere saldırıp, Hisfîn, Nova gibi yerleşim noktaları acımasızca talan etti.²²⁴

Âdil'e güvenen halk Beysan kuşatmasında yalnız bırakılmış, Sultan'ın tedbirsizliği Müslüman halkın can ve malına mâl olmuştur. İbnü'l Esir'in el- Kâmil fi-târîh adlı eserinde verdiği bilgiye göre halkın o dönemde nasıl bir duygu dünyası içerisinde olduğu şu ifadelerden açık olarak anlaşılmaktadır.

“Mercu's- suffâr'a gelen el- Melik'ül Âdil yolda sırtında bir şeyler yüklenmiş, bazan istirahat eden, bazan da acele acele yürüyen yaşlı bir adama tesadüf eder. Melik'ül- Âdil tek başına adamlarından ayrılıp bu yaşlı zâtın yanına gider ve ona: 'Ey yaşlı, acele edip durma. Kendi canına acı!' der. Yaşlı zat başını kaldırdığında Melik'ül- Âdil'i tanır ve ona şöyle der: 'Ey Müslümanların sultanı! Sen kendin acele etme. Biz seni memleketimize doğru gelirken gördüğümüz için yerimizden ayrılmadık. Sen ise bizi düşmanla başbaşa bırakıp terk edip gittin. Biz acele etmesek kim acele edecek?' demiştir.”²²⁵

Belki de Sultan çarpışmaya girmiş olsaydı daha büyük bir kayıp yaşanabilirdi. Çünkü karşı koymanın daha büyük güçle karşılık bulmasıyla, can ve mal kaybının katlanarak artması söz konusu olabilirdi.²²⁶

Beysan'ın zaptı ile beraber Haçlılar arasında yağma ve talan kavgası ortaya çıktı.²²⁷ Aynı zamanda Frank ordusu içerisinde disiplin ve intizam yoktu. Her grup kendi komutan ya da kralına tabii olmak istiyordu. Frank ordusunun başında tek bir komutan mevcut değildi ve orduda çok başlılık söz konusuydu. Andreas, Jean de Brienne, Şövalye Tarikatleri liderleri, Hugue olmak üzere herkesin kendi kurallarını uygulamak istediği bir yönetim bulunmaktaydı. Haçlı idaresini yürütmek isteyen Jean, sözünü yalnızca kendi birliklerine dinletebildi. Hugue'nin askerleri ise emir ve itaat konusunda kendi krallarının istediğini yapıyordu.²²⁸

Andreas ve Şövalye Tarikatleri' ne gelince, onlar için durum diğerlerinden farklı değildi.²²⁹ Kıbrıslılar ise kralları Hugue'ye bağlı emirlerine bağlı kalmaktaydılar. Jean kendisini başkomutan ilan etse bile, sözünü kendi askerleri dışında kimseye

²²⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277.

²²⁵ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2: 497.

²²⁶ Şeşen, *Eyyûbiler*, 102; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

²²⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131; Haçlılar aralarındaki disiplinsiz davranışları nedeniyle çoğu zaman birlikten yoksundular. Bkz: Mustafa Kılıç, “Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyûbî Meliki “el- Melik'ül- Muazzam” (576-624/ 1180-1227), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, sy. 2 (2006): 343- 361.

²²⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 134.

²²⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 135 Haçlıların Banyas'ı işgal etmesi ardından şehirde fiyat arayışı ve geçim pahalılığı ortaya çıkmıştır; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277; Ürdün ırmağına ilerleyen Haçlılar Celile'ye girmiş sonrasında Baysan ile Banyas arasında ağır zararlar vermişlerdir; Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 74.

dinletemedi. Frankların Beysan üzerindeki güç gösterisi yaklaşık üç gün sürdü. Sayısız ganimet elde eden Haçlılar, geride birçok cesedi bırakmak suretiyle, ele geçirdikleri esirlerle beraber Akkâ'ya geri döndüler.²³⁰

2.3.2. Banyas'ın Zaptı ve Akkâ'ya Dönüş

Beysan'ın zaptından sonra, Haçlılar günümüzde Suriye'nin kuzeybatı yakasında yer alan ve Akdeniz'e kıyısı bulunan Banyas üzerine yürüdü.²³¹ Ürdün ırmağına (Şeria Nehri) kadar ilerledikten sonra Celile'ye ulaştılar. Bölge verimli topraklara sahip olup, sömürgeciler açısından cazip bir konumda bulunmaktaydı. Haçlılar Beysan ile Banyas arasını yağmalayıp Dimaşk'ın batı yakasına kadar ulaştılar.²³²

Müslümanlar ise Frankların Dimaşk üzerine de saldırmasından endişe duymaktaydılar. Haçlılar, üç gün süren yağma ve talan faaliyetlerinin ardından geride tam anlamıyla bir enkaz bırakmışlardı. Aynı zamanda Banyas'ın civarındaki sahil şeridi de Hristiyanların ağır saldırılarına mâruz kaldı. Şehrin çevresindeki birçok yerleşim yeri Haçlılarca yağmalanmış, burada yaşayan Müslüman halk öldürülmüş veya birçoğu esir alınmıştı.²³³

Üç gün sonunda Haçlılar bu şehirlerden sayısız ganimet elde edip topladıkları esirlerle birlikte Akkâ'ya geri döndüler.²³⁴ Bu geri dönmede etken olan olaylardan biri de, Âdil'in Haçlılar ile mücadelede Hıms sahibi II. Şirkuh'dan yardım istemiş olmasıdır. Şirkuh'un Dimaşk'a gelmesi ve Haçlıları püskürtmesiyle Müslüman halk rahat bir nefes alabilmiştir.²³⁵

²³⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

²³¹ Yâkûbî, Mu'cemü'l-Büldân adlı eserinde Banyas'ı şöyle tanımlamaktadır: Akdeniz'e kıyısı olan Hama'nın batısında yer alan, Dimaşk'ın kuzeyinde Lazkiye ve Cebele şehirlerinin güneyinde sahil şeridine yakın bir şehirdir. Cevâlan bölgesi şehirlerinden olup Mürre ve Kays oğullarına yurt olmuş bir yerleşim yeridir. Bkz: Yâ'kubî, *Mu'cem*, 1: 39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277; On ikinci yüzyılda değerli limanlara yakınlığı açısından gözde olan bir şehirdi. Müslümanlar ile Haçlılar arasında el değiştiren bu bölge Dimaşk Hama ve Haleb'in denizden ikmal edebileceği bir noktada bulunuyordu. Ebu'l- Fidâ, 2: 205. Haçlılar yalnızca Banyas'ı yağmalamakla kalmamış, çevresindeki şehirlere de zarar vermişlerdir. Bkz. Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 74-75. Haçlılar bu bölgede, daha çok kutsal eşyaların talan edilmesi durumunda tartışmalar yaşamışlardır. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

²³² Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 74.

²³³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277; Haçlıların yağma faaliyetlerindeki hedefleri kutsal eşyalar olmuştur. Nitekim Macar kralı Andreas sanki turistik bir seyahate çıkmış gibi Kana düğününde kullanılan değerli bir eşya ile ülkesine dönmüştür. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*; 3: 132.

²³⁴ İbn Vâsıl, *Müferric*, 3: 255; el- Makrîzî, es- Sulûk, 1: 187. ; Şeşen, *Eyyübîler*, 102; Hıms Sahibi II. Şirkuh, askeri kuvvetleri ile bölgeye gelmiş, böylece halk bir nebze olsa rahatlamıştır. Bkz. İbnü'l- Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 74- 75.

²³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277.

2.3.3. Sayda ve Şefik'in Yağmalanması

Haçlılar Akkâ'da bir süre dinlenmiş ve Akdeniz'in sahil şeridinde önemli bir liman olan Sûr tarafına doğru ilerlemişlerdi. Ardından Beledü'ş-Şefik yönünde yürüyüp, Banyas ve Beledü'ş-Şefik arasındaki mesafede mola verip dinlendiler. Bu konaklamadan sonra Sayda ve Şefik şehirlerine saldırıp, pervasızca buraları yağmaladılar. Müslümanlar, Haçlıların böyle bir saldırı yapacağını tahmin etmemiş, hazırlıksız ve mücadelesiz bir durumda olan halktan çok az sayıda Müslüman canını kurtarabilmişti. Bu saldırılar Ramazan Ayının ikinci gününden bayrama kadar devam etmiş ve yağmadan sonra Haçlı kuvvetleri Akkâ'ya geri dönmüşlerdir.²³⁶

2.3.4. Tur Kalesine Hareket

Beysan ve Banyas'ın işgali Haçlılara sayısız ganimet sağladı. Aynı zamanda kendilerine olan özgüvenleri de artmıştı. Müslümanlar karşısında kendilerini daha iddialı ve güçlü hissetmelerine olanak tanıdı. Kutsal emanetlere sahip olmakla kalmadılar, gıda maddeleri ile birlikte yiyecek sorunlarına da çözüm bulmuş oldular.²³⁷ Fakat Haçlılar arasında sükûnet henüz sağlanmış değildi. Akkâ'ya dönen Jean De Brienne kendi payına düşen ganimetlerden memnun olmadığı için, daha fazla ganimet elde etmek istiyordu.²³⁸

Sultan Âdil, sarp ve devâsa olan Tabor Dağı'nın yamacına korunaklı bir kale inşa ettirmişti.²³⁹ Tur Kalesi adı verilen müstahkem yapı, sefer için stratejik bir noktada bulunmaktaydı. Aynı zamanda Âdil'in askerleri tarafından geniş güvenlik önlemleri ile korunmaktaydı.²⁴⁰ Tur Kalesi Jean'ın saldırı hedeflerinden biriydi. Kendi askerlerinden oluşan bir Haçlı ordusu ile kaleye saldırdığında bol ganimet elde edebileceği ümidine kapılmıştı.²⁴¹ Kale'ye taarruzda bulunmak için stratejik bir plan yaptı ve Şövalye Tarikatlerinden bu konuda yardım istedi. Ayrıca kale Haçlıların Kudüs

²³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277.

²³⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131.

²³⁸ Şeşen, Selâhaddîn'den Baybars'a, 85.

²³⁹ Ebu'l- Fidâ, *Muhtasar*, 2: 212.

²⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 278; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 391.

²⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 277.

Krallığı için de önem arz ediyordu. Jean sabırsızdı ve bir an önce sefer hazırlıklarını başlattı.²⁴²

Jean, Şövalye Tarikatlerinin gelmesini beklemeden Haçlı birlikleri ile Akkâ'dan yola çıktı. 1 Aralık 1221'de kale civarına gelen Haçlılar, savaş mühimmatı ve mancınıklar ile savaş konumu aldılar. Hava sisliydi ve Jean için kaçınılmaz bir fırsat doğmuştu. Jean askerlerine kaleye hücum emri verdi. Müslüman kuvvetleri ise kale kapılarını açtı ve Haçlılara aynı şiddette karşılık verdi. İki taraf arasında hararetli ve çetin bir çarpışma gerçekleşti. Ne Franklar ne de Müslümanlar pes etmek bilmiyordu. Haçlılar kale surlarını dövmekte, bir grup Haçlı ise kaleye mancınık ateşleri atmak için kale çevresindeki dağlara tırmanmaktaydı. Dağlardan kaleye mancınık atan Haçlılar 6 Aralık günü kalenin Dımaşk kapısına yöneldiler. Perry'nin ifadesine göre kaleye o kadar yaklaşmışlardı ki, mızrakları ile kaleye dokunmaktaydılar.²⁴³

Müslümanlar ise topyekün mücadele vermekte ve nefit ateşiyle Frankları püskürtmekteydi. Kuşatma ve çarpışmalar yaklaşık 17 gün devam etti. İbnü'l Esîr, bahsi geçen eserinde Müslümanların Haçlı ileri gelenlerinden birini öldürdüğü ve bu nedenle saldırının bir süre durduğu bilgisini vermektedir. İsim vermemekle birlikte, Haçlıların ölen kişi için yas tuttuğunu da aktarmaktadır. Bu Haçlı komutanının adına hiçbir kaynaktan rastlayamadık. Frankların ileri gelenlerinden birisi ölünce Jean'ın ordusunun moral gücü zayıfladı.²⁴⁴ Başarısız olan Jean de Brienne, ikinci bir hamle yapmaya karar vermişti ve bu kez Şövalye Tarikatları da ona destek olmuşlardı ancak Jean de Brienne bu kez de başarısız olunca hayal kırıklığı içinde 8 Aralık'ta Akkâ'ya geri dönmek zorunda kaldı.²⁴⁵

Müslüman cephesinde de durum farksız değildi ve her iki taraftan ağır kayıplar verilmişti. Müslümanlardan önemli emirler çarpışma sırasında Haçlı askerlerince şehit edildi.²⁴⁶ Saldırıları hafifleyince, kale kapıları kapatıldı ve yaralı Müslüman askerler tedavi edildi. Bu sırada Adil'in oğlu Muazzam, Kudüs'den Tur Kalesi'ne gelmişti.²⁴⁷ Sağ kalan askerlerinden bilgi alarak, tüm yaşananları gözden geçirdi. Tehlike atlatılmış gibi görünse de kaleye yeni bir Haçlı saldırısı muhtemeldi. Aynı zamanda kalenin

²⁴² Şeşen, *Eyyübiler*, 102. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 3: 277-278; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 396.

²⁴³ Perry, *Jean of Brienne*, 92.

²⁴⁴ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 391; Bkz: Perry, *Jean of Brienne*, 92.

²⁴⁵ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 259; Haçlıların ileri gelenleri, başarısızlıklarını yeterli savaş mühimmatına sahip olmamalarına bağlamıştır. Kimi Haçlı yazarlarına göre ise kale Eyyübiler tarafından oldukça güçlü savunulmaktadır. Bkz. Barber and Bate, *Letters from the East*, 109; Perry, *Jean of Brienne*, 92.

²⁴⁶ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 75.

²⁴⁷ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muharasası*, 422.

savunması zordu. Muazzam, tüm gözlemlediklerini ve kalenin konumu hakkındaki düşüncelerini babası Âdil ile müzakere etti. Sonuç olarak kalenin yıkılmasına karar verildi. Muazzam, kaleyi yıktırdı ve içinde bulunan savaş mühimmatları ile askerleri Dımaşk'ta güvenli bir bölgeye taşıdı.²⁴⁸

Tüm yaşananların ardından Papa Honorius'a gönderilen 1218 tarihli mektupta, Haçlıların yeterince savaş malzemesinin olmadığı belirtilmiş, yenilginin Haçlı komutanlarının ihtirasları sebebiyle olduğu vurgulanmıştı. Akkâ piskoposu James'e göre ise Haçlı başarısızlığının temel sebebi, askerlerin erken pes etmesiydi.²⁴⁹

2.3.5. Macar Haçlıların Başarısız Faaliyetleri ve Ayrılıklar

Haçlıların Akkâ'ya geri dönmelerinin ardından Macar Kralı Andreas'ın yeğeni olan Dionis, Müslümanlar üzerine yeni bir saldırı planı yaptı.²⁵⁰ Bunun için Sakıf ve Banyas'ın çevresini istila etme girişiminde bulundu. Günümüzde Lübnan'ın güney sınırında bulunan Sayda, Dionis'in ilk hedefiydi. Dionis, birlikleri eşliğinde Meyâdin'e bağlı bulunan Cüveyz üzerine bir kuşatma gerçekleştirdi. Cüveyz'e gelen Haçlılar köyde halkın olmadığını görünce atlarından inip yağma faaliyetine başlamışlardı. Dionis'in ordusunun atlardan inmesini fırsat bilen, dağlara çekilip pusuda bekleyen köy halkı ise, hızlı ve süratli bir şekilde Haçlıların üzerine hücum etti. Macar güçleri köy halkının böyle bir direniş göstereceğini hesaba katmamış olacak ki, Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin verdiği bilgiye göre, Macar Prensi Dionis de dâhil olmak üzere bir kısım Haçlı, Müslümanlar tarafından esir alınmıştı.²⁵¹ Haçlıların bozguna uğramasının ardından Müslümanlar arasında büyük bir sevinç yaşandı ve şenlikler düzenlendi. Esirler ise Dımaşk'a getirildi.²⁵²

Sayda civarında yaşanan bu vahim Haçlı yenilgisi, onlar açısından tam bir hezimetti ve Frankların itibarını ciddi anlamda zedelemişti. Sayıca fazla asker kaybına uğrayan Andreas, 1218 yılında seferi terk edip bölgeden ayrılma kararı almıştı.²⁵³ Andreas'ı takiben Trablus Kontu IV. Behamond da askerleri ile birlikte seferi terk

²⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 278; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 132.

²⁴⁹ Barber and Bate, *Letters from the East*, 109- 110. Pery, Jean of Brienne, 92.

²⁵⁰ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 393.

²⁵¹ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 75- 76.

²⁵² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 132.

²⁵³ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaratları ve Eyyûbîlerin Mücadeleleri*, 422.

edeceğini bildirdi.²⁵⁴ Zaten Haçlılar arasında devam eden liderlik sorunu, bu hezimetin ardından gün geçtikçe daha belirgin hale gelmekte ve bu karmaşa onların güç kaybına sebep olmaktaydı.²⁵⁵

Kıbrıs Kralı Hugue 10 Ocak 1218'de rahatsızlanarak ölmüş, bu ölümün ardından Andreas yeminini ve görevini yerine getirdiğini bildirerek ülkesine geri dönmüştür. Kudüs Patriği Ralph of Merencourt her ne kadar Andreas'ı gitmemesi için ısrar etse bile Andreas'ı bu konuda ikna etmeyi başaramadı. Macaristan'a ulaşan Andreas, Latin ve Batı Hristiyanlarının tepkisi ile karşılaştı. Bu Haçlı seferi ona kutsal eşyalardan yanında getirdikleri dışında hiçbir fayda sağlamadı. Bu kutsal ikonlardan biri, Aziz Stephanus'un kutsal başıydı.²⁵⁶

Haçlılar arasında yaşanan öfke ve orduda dağılmalara rağmen, Avusturya Dükü Leapold ve Jean de Brienne sefer düşüncesinden vazgeçmedi. Çevre bölgelerde yaptıkları talan ve yağma operasyonlarına bir süre ara vermek zorunda kalmışlardı. Zira güçlenmek ve saldırıya geçmek için yeni takviye güçlere ihtiyaç duymaktaydılar.²⁵⁷

Hristiyanlar bu sırada kalelerini güçlendirmeye çalıştılar ve stratejik bir noktada bulunan Kayseriye Kalesi'ni onarmaya başladılar. Ahlit Kalesi'ne gelince, Haçlı liderleri buranın daha sağlam ve korunaklı olduğunu düşündükleri için, tahkimatı daha sonra yapmaya karar verdiler.²⁵⁸

---

²⁵⁴ Perry, Jean of Brienne, 92-93; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 393.

²⁵⁵ Barber and Bate, *Letters from the East*, 109.

²⁵⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 132; Bkz: Barber and Bate, *Letters from the East*, 109.

²⁵⁷ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 76; Perry, a.g.e, 93.

²⁵⁸ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 394- 395; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 132.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EYYÛBÎLER'İN HAÇLILARLA MÜCADELESİ

3.1. DİMYAT İÇİN KONSİL TOPLANTISI

Dimyat muhasarasını planlamak üzere Jean de Brienne ve ileri gelen Haçlı liderleri yönetiminde Akkâ'da bir konsil toplantısı yapıldı.²⁵⁹ Konsile katılanlar arasında Kudüs Patriği Ralph of Merencourt başta olmak üzere, Templi lider William of Chartres, Teutonic Şövalye baş lideri Hermann of Salsa, Avusturya Dükü Leopold ve Haçlıların rütbeli komutanları bulunmaktaydı.²⁶⁰ Kıbrıs Kralı ve Şövalye tarikatleri de bu muhasara hakkında görüşler belirtti ve Dimyat muhasarası için onayları alındı. Konsile katılanlar arasında çok sayıda rütbeli savaş komutanının yanı sıra Hristiyan din adamları da bulunuyordu.²⁶¹ Konsil gündeminde askeri mühimmat, yeterli savaş gemisi, izlenmesi gereken yol güzergâhı konuları vardı. Konsilde, Haçlı liderlerinin askeri kuvvetlerini hangi noktalara yerleştirecekleri hususunda stratejik planlar yapıldı. Liderler, çok sayıda askerî birlikten oluşan Haçlı ordusunu iyi bir strateji ile yönetirlerse başarı kaçınılmaz olacaktı.²⁶² Bu konsilde alınan diğer bir karar Haçlı askerleri üzerindeki disiplin ve intizamın daha denetimli duruma getirilmesiydi.²⁶³ Haçlılar kara ve deniz yolu ile Mısır'ı ele geçirmek için askerî birlikler üzerindeki denetimlerini arttırdı.²⁶⁴ Özellikle Kıbrıs'tan temin edilenler başta olmak üzere Haçlılar için civardan savaş mühimmatı toplandı. Dimaşk kıyılarında savaş gemisi imalatı için çalışmalar başlatıldı.²⁶⁵

Bu konsilde Haçlılar arasında Dimyat yerine İskenderiyye şehrine saldırma fikri de konuşuldu. Ancak Mısır'ın kalbi olan Kahire'ye ulaşmak için öncelikle Dimyat'ın ele geçirilmesinin daha etkili olacağı fikri baskın geldi.²⁶⁶ Haçlıların Mısır'a sızmaları

²⁵⁹ Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri* 207.

²⁶⁰ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyübîlerin Mücadeleleri*, 423; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 388- 389.

²⁶¹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 389.

²⁶² Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 389.

²⁶³ Kanat ve Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, 165-166.

²⁶⁴ Maher Y. Abu Munshar, *Sultan al- Kamil, Emperor Frederick II and the Submission of Jerusalem*, *International Journal of Social Science and Humanity*, III-5, September, 2013, 444.

²⁶⁵ Abu'l- Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 298.

²⁶⁶ Şeşen, *Selâhâddîn'den Baybars'a*, 73.

için Dimyat üzerinden yürümleri gerekmekteydi. Nitekim bir liman şehri olan Dimyat, deniz yoluyla yapılacak bir taarruz sonucunca kolayca Haçlıların eline geçebilecekti.²⁶⁷ Yapılan planlar ile Franklar delta savaşı yaparak, Nil nehri vasıtasıyla Kahire'ye kadar ilerleme kararını aldılar.²⁶⁸

Dimyat muhasarası için Akkâ'da toplanmaya başlayan Haçlı birlikleri, Nil nehrinin batı kısmını kendilerine karargâh alanı olarak belirledi. Haçlı birliğinin sayıca çoğunluğunu Alman askerler oluşturuyordu. Franklar sayıca fazla olmalarına karşın hemen harekete geçmediler.²⁶⁹ 1218 yılında Frizon donanması bölgeye gelinceye kadar beklediler.²⁷⁰ Frizonlar Akkâ'ya geldiğinde Avusturya ve Alman Haçlı ordusuna Macar, İskandinav, Kıbrıs ve mahalli güçlerden oluşan Haçlı askerleri de katıldı.²⁷¹ III. Haçlı Seferinden bu yana böylesine kalabalık ve güçlü bir ordu bölgede görülmemiştir.²⁷² Neticede Alman, Macar, İskandinav, çevreden gruplar halinde gelen Frizon ordusu ve Kıbrıs Haçlıları 1218 yılında tam ve dehşet verici bir Haçlı ordusu oluşturdular.

3.1.1. Sultan Âdil' in Dimyat Muhasarasına Tedbir Alması

Sultan Âdil, Haçlıların Dimyat'a saldırı hazırlıklarını haber aldığı vakit Mercus-Suffar'da ki karargâhında bulunuyordu. Haçlıların haberini alır almaz, ordugâhını el-Âkilin'e taşımaya karar verdi.²⁷³ Oğlu Kâmil ise Kahire 'den ayrılıp kuzeye ilerledi ve Dimyat ile Âdiliye arasında güvenliği sağlamak için bir savaş koridoru oluşturdu.²⁷⁴ Sürekli olarak Dimyat'a askerî mühimmat ve gıda takviyesi gönderiyor ve burada Haçlıların saldırısına karşı hazırladığı ordusunu savunma için hazır durumda bekletiyordu.²⁷⁵ Kâmil'in askerî birlikleri, Dimyat önlerinde tutundu ve herhangi bir

²⁶⁷ Barber and Bate, *Letters from the East*, 132- 133; Bu istişarede İskenderiye'ye taarruz fikri gündeme gelmiş olsa bile netice olarak Dimyat muhasarası kararı alınmıştır. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 396.

²⁶⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 134; İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 258; Eb'ul Fidâ, el- Muhtasâr, 2: 212.

²⁶⁹ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 73- 74.

²⁷⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 130- 131.

²⁷¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 131-132; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 206.

²⁷² Demirkent, *Haçlılar*, DİA, 539.

²⁷³ Sultan Âdil, savaş taraftarı olmamakla birlikte barıştan yanaydı. Nitekim harb olması durumunda hem siyasi hemde ekonomik düzenin bozulması kaçınılmaz bir hale gelecekti; Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 77.

²⁷⁴ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a* 77; İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 260.

²⁷⁵ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 260; Âdiliye, Nehrin doğu kısmında ve Dimyat şehrinin güneyine düşmektedir. Bkz: Makrîzî, es- Sulûk, 189.

saldırı olursa harekete geçmek için hazır oldular. Kâmil'in bu noktayı karargâh olarak seçmesinin nedeni Dimyat ile Âdiliye arasında bulunan kara bağlantısıydı.²⁷⁶ Haçlılar bu hazırlıkları yaparken Sultân Âdil'in karargâhı ise Nil'in doğu yakasındaydı. Âdil, Franklar'ın Nil'in doğu yakasına ilerlemelerinin tehlike oluşturacağını biliyordu. Eyyûbîler, onları engellemek amacıyla Silsilah Burcu adı verilen ve muazzam korunaklı bir kaleyi savunma amacıyla kullandı.²⁷⁷ Kale oldukça büyüktü. Bu muhteşem garnizon yaklaşık üç yüz askerin barınmasına olanak sağlayabilecek kapasitedeydi. Dimyat'ı ele geçirmek için Haçlıların bu kaleyi alması şarttı. Aksi takdirde şehre ilerlemek mümkün değildi. Mısır'ın kapısı hükmündeki kale ele geçirilirse ilerlemek kolaylaşmış olacaktı.²⁷⁸

Âdil, denizden gelecek Haçlı askerî gemilerinin de şehre girişini önlemeliydi. Bu sebeple girişlerini engellemek için çok sağlam zincirler kullandı. Bu zincirler Kale burcu ile Dimyat surları arasında uzanmaktaydı.²⁷⁹ Oldukça sağlam ve kalın yapıdaydı. Zincir engeli ile gemiler, Nil sularında rahat ilerleyemez duruma getirildi.²⁸⁰

3.2. SİLSİLAH BURCU'NA YÖNELİŞ

1218'de Akkâ'da Jean de Brienne komutasında toplanan Haçlı birliği, Dimyat için yapılacak olan muhasara esnasında ihtiyaç olacak gıda, erzak ve savaş mühimmatı temin etmek üzere Ahlit'e doğru yelken açarak yola çıktı. Haçlılar denizde gemiler vasıtasıyla ilerliyor, rüzgâr ise çok şiddetli esmediği için kimi zaman gecikmeler yaşanıyordu. Bu gemilerin bir kısmı Ahlit'e ulaşmış, gerekli malzemeleri gemilere yüklemiş ve 28 Mayıs'ta Nil'in Dimyat yakınlarına ulaşmayı başarmıştı. Hemen karaya çıkmak yerine geriden gelecek olan diğer Haçlı kuvvetlerini de beklemeye başladılar.²⁸¹ Beklenen gemilerin gecikmesi ve Haçlı Kralların sabırsızlanması nedeniyle Kudüs Kralı Jean, Şövalye Tarikatleri ve Avusturya Dükü Leopold beraberindeki karaya ulaşan ilk

²⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279.

²⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279; Sıbt İbnü'l Cevzî'nin aktarımında bu kalenin Mısır'ın kapısını açan bir anahtar kadar değerli olduğu yazılmaktadır. Ele geçirilmesi sonucu Kâhire'nin tehlikeye düşeceği belirtilmiş, burcun içinde ise çok sayıda askeri güç ve silah teçhizatları olduğu vurgulanmıştır.

²⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279.

²⁷⁹ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 260, Makrîzî, *es- Sülûk*, 1: 189.

²⁸⁰ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 258- 259; Makrîzî, *es- Sülûk*, 1: 188- 189.

²⁸¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 134.

Haçlı gemileri karaya çıkma kararı aldılar.²⁸² Bu grupların karaya çıkmaları süresince çok az bir vukuat yaşandı. Netice itibariyle bu grup Dimyat önünde kendilerine karargâh kurmaya başladı.²⁸³

Haçlıların Dimyât ile aralarında Nil nehri bulunmaktaydı. Bu nedenle yeni yaptıkları karargâhları su baskını ya da herhangi bir tehlikeden zarar görme riski taşıyordu. Haçlılar, karargâhın etrafına duvar çektirtiler ve duvarların etrafını hendekler kazıp kendilerine bir güvenlik şeridi oluşturdular.²⁸⁴ Getirdikleri savaş malzemelerinden faydalanıp Dimyat muhasarası için kendilerine bir burç inşa ettiler. Aynı zamanda Dimyat'ın son derece korunaklı yapıda, çok güçlü müstahkem bir yapıda olması, üç kat duvar ile çevrili olması karşısında hayrete düşen Hristiyanlar, aynı zamanda şehrin güzelliğine de hayran kalmışlardı. Şehir surları zaman içinde peyderpey yapılması ve zaman zaman güçlendirilmesi nedeniyle muazzam bir güce ve yüksekliğe sahipti. Sayısız kule tarafından korunan Dimyat'ı hayretle izleyen Franklar, şehri çevreleyen ilk duvarın burayı karadan kuşattığını ve çevresinde hendekler olduğunu görmüşlerdi.²⁸⁵

3.2.1. Silsilah Burcu'nu Haçlıların Zaptı

Dimyat yakınlarında karargâh kuran Haçlı ordusu oldukça kalabalıktı ve bütün hazırlıklarını hızlı bir şekilde tamamlamışlardı.²⁸⁶ 1218 yılı Haziran ayında Silsilâh Burcu'na saldırmak için harekete geçtiler. Haçlı kuvvetlerinin bu taarruzu son derece şiddetli olmuştu. Franklar yaklaşık 80 gemiye sahiptiler ve gemiler ile kale burçlarına kadar yaklaşmışlardı. Silsilah'ın ileri düzeyde müstahkem bir yapıda olduğunu bildikleri için askerî açıdan muhasaralarını da bir o kadar güçlü hazırlamışlardı. Dimyat halkına gelince, bir taraftan Haçlıların yoğun saldırıları nedeniyle endişe duymakta diğer taraftan şehri savunmak için direnmekteydiler.²⁸⁷

Frankların Silsilâh üzerine yaptıkları ilk girişimleri başarısız olmuştu. Ardından savaş gemilerinin üst kısımlarına savaş merdivenleri sabitleyip bu şekilde burca taarruz etmeyi denediler. Müslüman askerler ise bu saldırıya durmaksızın karşılık verip onları

²⁸² İbnü'l-Esîr Haçlılar'ın karaya çıktıkları mevkiin el-Cize olduğunu belirtmiştir. Bkz; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279.

²⁸³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279.

²⁸⁴ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 398.

²⁸⁵ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 77; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 201- 208.

²⁸⁶ Barber and Bate, *Letters from the East*, 110; Şeşen, *Eyyübiler*, 103; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 208.

²⁸⁷ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 398.

neft ateşine tutuyorlardı. Tarihler 1 Temmuz 1218'i gösterdiğinde, bir kısım Alman Haçlı birliği yeni bir saldırı gerçekleştirdi. İki taraf arasında savaş rekabeti ileri düzeye ulaşmıştı ve son derece ağır kayıplar veriliyordu. Haçlılar sefer için hazırladıkları savaş kuleleri ile Müslümanları kuşatırken başarının kesin olduğu kanaatineydiler. Ancak Müslüman askerler neft ateşi ile onların savaş kulelerini ateşe tutuyor kuleler yanıyor ve kule üzerindeki Haçlı askerleri Nil Nehri'nin sularına düşerek boğuluyordu. Frankların savaş mühimmatları da ağır zarar görmüştü ve askerlerden çoğu Nil sularındaki dalgalarda sürüklenerek can vermişti.²⁸⁸

Müslümanlar Franklara ağır kayıplar verdirdi ve onları geri püskürtmeyi başardı. Kazanılan bu galibiyet Müslüman cephesinde sevinç ve coşku yaşanmasına sebep olmuştu. Haçlıların savaş edevatları neft ateşleri ile parçalanmıştı ve Dimyat halkı derin bir nefes alarak büyük bir mutluluk yaşamıştı. Haçlılar için kuşatma henüz bitmiş sayılmazdı. Bu nedenle Haçlılar şehri taş yağmuruna tutmakla birlikte Silsilâh Burcu'nun çevresinden ayrılmamış bir süre daha muhasara meydanında beklemişlerdi.²⁸⁹

Haçlı ordusunun savaş hevesi ve umudu bitmek üzereyken, Runciman'ın "akıl hocaları" adını verdiği, Oliver Of Paderborn adındaki bir Hristiyan din adamı, müslümanlar karşısında başarı elde etmek için Haçlı ordusuna yeni bir savaş taktiği önerdi.²⁹⁰ Gemiler üzerine inşaâ edilecek olan bir savaş mekanizmasından bahsetti ve masrafını kendisi ve yurttaşlarının üstleneceğini belirtti.²⁹¹ Runciman bu mekanizmayı şöyle belirtmektedir. "Bu birbirine bağlanmış iki gemi üzerine inşaâ edilen, derilerle sarılmış, hücum merdivenleri ile sarılmış bir savaş gemisidir." Böyle bir savaş ürünü daha önce hiç yapılmamış ve Haçlılar tarafından kullanılmamıştı.²⁹²

Oliver'in bu mekanizması, Frankların hem karadan hem de denizden Silsilâh Burcu'nu kuşatmalarına imkân tanıyan çok kullanışlı bir kule niteliğindedir. 1218 yılının 24 Ağustos'u geldiğinde Haçlı ordusu yeniden toparlandı ve güçlü bir hamle ile yeni bir saldırıya girişti. Rahipler okudukları dualar ve ilahiler ile Haçlı askerlerine destek veriyor, onların savaş şevkini daha çok artırıyorlardı.²⁹³ Kimi rahipler yalınayak

---

²⁸⁸ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 399.

²⁸⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 133.

²⁹⁰ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 78.

²⁹¹ Barber and Bate, *Letters from the East*, 113- 114.

²⁹² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 134.

²⁹³ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 400.

yürüyor ve askerleri savaş kulesinin merdivenlere çıkarmak için üstün bir gayret sarf ediyor, seferin başarıya ulaşması için onlara manevî destek veriyorlardı.²⁹⁴

İki taraf arasında saldırı şiddetlenirken Müslümanlar petrol ile karşılık veriyordu. Haçlıların Oliver'in tavsiyesiyle yaptıkları merdivenleri yanacak kadar ateş aldı ve çatışmalar bir gün boyunca aralıksız olarak devam etti. Müslüman kuvvetler direnmesine rağmen İslam ordusundan çok fazla sayıda kayıp verilmişti.²⁹⁵ Kale daha fazla direnemedi ve 25 Ağustos 1218 günü Haçlı askerleri tarafından zapt edildi.²⁹⁶ Müslüman askerler canı pahasına savaşmıştı ve geriye sadece yüze yakın Müslüman asker kalmıştı.²⁹⁷ Bu askerlerin bir kısmı Haçlılar tarafından esir alındı bir kısmı ise kılıçtan geçirilerek acımasızca katledildi.²⁹⁸

Silsilah'ın Haçlılarca zaptının ardından Nil Nehri üzerinden Dimyat içlerine sızmanın yolu Franklara açılmış oldu. Hristiyanlar Mısır'a ulaşabilmek için çok önemli bir adım attı. Burç ele geçtikten sonra Franklar muazzam ganimet elde etmiş, bu ganimetleri Nil'in karşı kıyısına taşımak istedikleri için Haçlı gemilerini birbiri sırasınca dizip, gemilerden bir köprü yapmışlardı.²⁹⁹ Böylece ele geçirilen erzak ve mühimmat karşıya taşındı. Bu sırada Müslümanlar yoğunlukla Dimyat'ın doğu kıyısında bulunuyorlardı.³⁰⁰

James of Vitry, Papa Honorius'a mektup yazarak yaklaşık bu kuşatma sonunda 113 Müslüman esir alındığını bildirmiş, kalenin Haçlılarca alındığını yazmıştır.³⁰¹ Ayrıca James of Vitry mektubunda bahsi geçen olaydan şöyle bahsetmektedir:

“Düşman tarafından ele geçirilen adamlarımız ile değiş tokuş yapmak için şehirde ele geçirdiğimiz en iyi ve zengin 400 Müslüman Arap'ı alıkoyduk. Onları beslemek çok maliyetli olacağından diğer pek çok Müslüman Arap'ı köle olarak Hristiyanlara sattık; çok genç olanlar benim param ve çabam sayesinde alıkonuldu. Bunların beş yüzden fazlası vaftiz edildi ve Tanrı'ya yöneltildi.”³⁰²

Papa Honorius'a 12 Eylül 1218'de gönderilen bu mektuptan anlaşıldığına göre, kalede esir alınan müslümanların çoğunluğunun suya atlayarak öldüğü

²⁹⁴ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 259.

²⁹⁵ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 261; Makrîzî, es- Sülûk, 1: 189.

²⁹⁶ Barber and Bate, *Letters from the East*, 120.

²⁹⁷ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 78.

²⁹⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 135; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 78; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 498.

²⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279.

³⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 280; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 78.

³⁰¹ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 498.

³⁰² Barber and Bate, *Letters from the East*, 110.

bildirilmektedir.³⁰³ Silsilah Burcu'nu zapdetmek Haçlıları bir hayli uğraştırmıştı ancak netice Hristiyan Dünyası'nın maddî ve mânevî açıdan güç kazanması ile sonuçlandı.³⁰⁴

3.2.2. Sultan Âdil'in Ölümü

Silsilah Burcu'nun ele geçirilmesi, İslam Dünyasında geniş bir yankı bulmuştu. Bu arada olup bitenleri Âkil'in karargâhından takip eden Âdil'in hastalığı ise gittikçe artmaktaydı. Yaşı epey ilerlemiş olan Âdil, burcun Haçlılarca zaptını duyduğu vakit derin bir üzüntü hissetti.³⁰⁵ Kimi kaynaklarda ise burcun düştüğü haberinin Âdil'e oğlu Kâmil tarafından posta güvercini ile bildirildiği geçmektedir.³⁰⁶ 31 Ağustos 1218'de 74 yaşında ve ilerleyen rahatsızlığının pençesinde olduğu halde hayata gözlerini kapadı.³⁰⁷ Oğlu Muazzam, babasının ölüm haberi kendisine ulaştığında Nablus'ta bulunuyordu. Muazzam bu üzüntü ile hızlı bir şekilde Nablus'tan babasının bulunduğu Âkil'in karargâhına geldi.³⁰⁸ Muazzam, ölüm haberini halktan bir süre gizledi ve toplumun korkuya kapılmasına sebebiyet vermemek için babasının na'sını Dimaşk'a taşıdı. Buradaki bir kaleye babasını gizlice defnetti. Âdil öldüğü sırada bugünkü Van'dan Libya'ya, Maraş'tan Yemen'e uzanan topraklarda adına hutbe okutulup para basılmaktaydı.³⁰⁹ Çocukları ise herhangi bir karar alırken gerçek Sultanları olan Âdil'e danışlılardı.³¹⁰

Çok geçmeden Sultan Âdil'in ölüm haberi halk arasında duyulunca büyük bir üzüntü yaşandı.³¹¹ Nitekim Müslümanlar ve onun himayesindeki topraklarda yaşayan

³⁰³ Barber and Bate, *Letters from the East*, 110.

³⁰⁴ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyübîlerin Mücadeleleri*, 423.

³⁰⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 135; Kâmil, Şeyhü's- Şüyüh Sadreddin b. Hammûye isimli adamını babasından yardım için Âdiliye'de ki karargâha göndermiş, Âdil olup bitenleri bu kişiden öğrenmiştir. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 280.

³⁰⁶ Malouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 208.

³⁰⁷ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 270; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10: 393; Batılı kaynaklarda "Saphadin" olarak zikredilen Âdil, geriye hatırı sayılır başarılar bırakmıştı. Selâhaddîn Eyyübî'nin ardından, Eyyübî Devleti içinde dağılmalara izin vermemiş devlet yapısını korumaya özen göstermişti. Âdil'in, Hristiyanlara karşı tutumunun ise, oldukça iyi ve dengeli olduğu görülmektedir. Bkz: Holt, *Haçlılar Çağı*, 61; Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, 216; Şeşen, *Eyyübîler*, 134. Barber and Bate, *Letters from the East*, 114.

³⁰⁸ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 554.

³⁰⁹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 401; Bazı kaynaklarda Âdil'in Dimyat muhasarası sırasında hasta olduğu ve el-Âdiliye karargâhında vefaatt ettiği geçmektedir. Bkz: Şeşen, *Eyyübîler*, 104.

³¹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 280.

³¹¹ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a* 79; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 401; Âdil, Selâhaddîn kadar ün kazanmış olmasa bile halk arasında saygınlığı olan bir komutandı. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 135. Abu'l Farac'ın ifadesine göre Âdil son derece zeki ve yıllar geçse dâhi yaşadığı olayı asla unutmayan bir kimseydi Bkz: Abu'l- Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 501; Âdil'in, ağabeyi Selâhaddîn ile

Gayr-i Müslimler vefatı nedeniyle mânevî bir üzüntü ve kaygı hissettiler.³¹² Bu durum onun hem bölgedeki siyasi gücünü hem de halk nezdindeki itibarını göstermesi açısından önemli bir göstergedir. Âdil'in tarih sahnesinden ayrılmasının hemen ardından oğlu Kâmil, Eyyûbî Devletinin başına geçti ve Haçlılarla mücadele etmeye hız kesmeden devam etti. Tedbiri elden bırakmayan Kâmil, civar bölgelerden toplayabildiği kadar asker toplayıp ordusunu güçlendirmeye çalıştı.³¹³

Silsilah Burcu'nun Haçlıların eline geçmesinin ardından Eyyûbîler büyük bir moralsizlik içindeydiler. Buna ek olarak hanedan üyeleri arasında Kâmil'in Sultan olmasını istemeyen gruplar vardı. Sultan bu grup ve şahıslardan kendisine gelecek bir suikast ya da tehlike nedeniyle de endişe duymaktaydı. Sultân, diğer taraftan Haçlıların Mısır'ın iç kısımlarına kadar ilerlemesi ihtimalini de düşünüyor ve tüm yaşanacak olaylar onu iki ateş arasında kalmaya sürüklüyordu.³¹⁴

3.3. HAÇLILAR'IN LİDERLİK MÜCADELESİ

Hristiyan Dünyası Silsilah'ın ardından bir süre sessiz kaldı ve taarruza geçmedi. Nil'in batı yakasına ganimet ve erzak nakli yaparken diğer taraftan doğu kısmına geçmeyi de istiyorlardı. Bu süre zarfında Müslümanlar ve Haçlılar arasında karşılıklı çatışmalar büyük olmamakla birlikte kimi zaman aralıklarla devam ediyordu. Geniş çaplı bir taarruz olmuyor fakat ortalık tam anlamıyla da durulmuyordu. Hristiyan liderler Dimyat muhasarasına yardım etmek için Batı'dan gelecek takviye ekiplerin de bölgeye gelmesini bekliyorlar ve zaman kazanmaya çalışıyorlardı.³¹⁵

Bu sırada İtalya limanında bir hareketlilik söz konusuydu bu limandan gelecek yardımcı Haçlı kuvvetleri Dimyat sularında tutunan Hristiyan ordusu için müthiş bir fırsattı. Papa Honorius yaşanan serüveni büyük bir titizlikle takip ederek üstün gayretler sarfediyordu.³¹⁶ Dimyat'ın ne pahasına olursa olsun, Müslümanlar elinden alınması

---

katıldığı III. Haçlı Seferi'nde edindiği tecrübeler, Haçlılar ile ilişkilerinin gelişmesine fayda sağlamıştır. Bkz. Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 79.

³¹² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 135.

³¹³ Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, 267; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 10: 393- 394; İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 274; Philip, K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev: Salih Tuğ (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları), 406.

³¹⁴ Barber and Bate, *Letters from the East*, 114- 115.

³¹⁵ Şeşen, *Eyyûbîler*, 104.Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 136.

³¹⁶ Jonathan Riley-Smith, *Haçlılar Kimlerdi*, çev: Berna Kılınçer, (İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2005), 51.

gerekiyordu. Bu uğurda çaba sarf etmek Papalık nezdinde maddi ve mânevî olarak çok önemliydi.³¹⁷

Papa Batı'dan Dimyat'a gitmek üzere iki takviye gemi hazırladı. Hazırlanan gemileri, sayıca fazla mühimmat ve asker ile doldurdu. Masraflarını bizzat kendisi üstlendi ve yaklaşık olarak yirmi bin gümüş mark harcadı. Haçlı kuvvetlerini idare etme ve komuta görevini ise Santa Lucia Kardinali Pelagius'a verdi.³¹⁸ Papa Legatı Pelagius'un kişiliği, Haçlı askerleri tarafından oldukça inatçı bir yapıda olması nedeniyle eleştiriliyordu.³¹⁹ Pelagius daha önceki yıllarda İstanbul Latin İmparatorluğu bünyesindeki Grek Kiliselerinin vaziyetini düzenlemek için bir çalışma yürüttü fakat başarı sağlayamamıştı. Doğu ve Latinler arasında daha fazla ayrılıklar yaşanmasından başka bir gayret sarf edemedi.³²⁰ Runciman, Papa Legatı Pelagius ile Brindisi limanında bulunan Haçlı ordularından şöyle bahsetmektedir:

“İki Fransız asilzadesi Nerve Kontu Hervé ile Dela Marche Kontu Hugue de Lusignan Cenevizlerle, Fransız ve İngiliz Haçlılarından müteşekkil bir grubu doğuya götürmek hususunda müzakerelerde bulunmaktaydılar. Nerve Kontunun, kilisenin sevilmeyen oğlu olduğunun herkes tarafından bilinmesine rağmen Papa ona, Haçlı grubunun doğuya sevkini, Fransa ruhanilerinin omuzlarına yüklenen ve gelirlerinin yirmide birine mal olan özel bir vergiyle finanse etmesine müsaade etmişti. İki konta Cenovo'da Bourdeaux başpiskoposu II. Guillaume, Paris, Laon, Anger Piskoposları, diğer daha küçük derecede kilise başları ile Chester, Arundel, Derby ve Winchester kontları katıldılar. Papa legat yetkisini vermemekle beraber, Kardinal Robert Courçon'u donanmanın ruhani reisi olarak bunlara yolladı”³²¹

Papa Honorius, yeni gönderdiği Haçlı birliklerinin kutsal bir hedefe odaklandığını, böylece Hristiyanlar arasında birlik sağlanacağını düşünmekteydi.³²² Ancak işler Honorius'un düşündüğü gibi ilerlemedi. Papa'nın gönderdiği Haçlı gemileri Eylül 1218 tarihinde Haçlı karargâhına ulaşmıştı. Çok geçmeden liderlik konusunda daha önce de var olan bir takım problemler gün yüzüne çıktı. Jean ile Pelagius arasında yönetim karmaşası yaşandı. Pelagius, kendini Papa Legatı olarak daha değerli görmekte ve sayıca kalabalık Haçlı ordusunu düzene koymasına gereken kişinin yalnızca kendisi olduğunu ileri sürmekteydi. Pelagius'un bu düşüncesi Haçlı ordusunda birlikte hareket etmekten ziyade, ayrılıkları körüklemeye sebep olmuştu. Pelagius karargâha geldiğinde

³¹⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 113.

³¹⁸ Asbridge, Pelagius'un yetkisinin bölgeye geldikten sonra daha kuvvetli olduğunu ve sözünü dinletebildiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda eserinde Papa Legatından bahsederken, Albano kardinali ve İspanyol din adamı olarak zikretmektedir. Kardinal'in güç dengelerini bozmak yerine mânevî moral kaynağı olduğu düşüncesini vurgulamaktadır. Bkz: Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 556.

³¹⁹ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 556.

³²⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 136.

³²¹ Runciman, *Haçlı Seferleri* 135- 137.

³²² Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 80.

çeşitli milletlerden oluşan askerler arasında mal paylaşımına bağlı ticarî kaygıların da olduğunu gözlemledi.³²³

Pelagius'un bu durumuna karşın, Jean de Brienne ise daha önce Macar ve Kıbrıs krallarına dahi otoritesini sağlayabilmişti. Bu nedenle ordu intizamını yalnızca kendi şahsının düzenleyebileceğini savunmaktaydı. Ancak Pelagius'un Papa Legatı sıfatı ile orduya katılması Jean'ın otoritesini bir hayli sarsmıştı. Haçlılar arasında yaşanan huzursuzluk giderek etkisini artırıyor, rekabet çoğaldığı için liderlerin bir türlü uzlaşamamaları ordunun gücünü sarsıyordu.³²⁴

3.3.1. Âdiliye'ye Saldırı

Sultan Kâmil, 1218 yılı Ekim ayı geldiğinde askeri gücünü bir hayli sağlamlaştırmıştı. Böylece Jean önderliğindeki orduya karşı bir taarruz hareketi yapmaya karar verdi. Kâmil 50 gemi, 1000'e yakın atlı asker ile yaya ve öncü birliklerden meydana gelen büyük orduya sahipti.³²⁵ Orduyu Jean üzerine yolladı fakat Haçlılar Müslümanları geri püskürtmeyi başardılar. Müslümanlar Nil nehrine doğru püskürtüldüğü için Kâmil'in çok sayıda askeri suda boğuldu.³²⁶ Bu hararetle çarpışma sonucunda iki taraf da kayda değer bir sonuç elde edemedi.³²⁷

Jean bu sırada Nil'in batı kısmında kontrol ve önlemlerini artırmıştı. Kâmil'in batı yakadaki askerlerinden çoğunu öldürüldüğü için İslam ordusu bu kuşatmada olumlu bir netice alamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Jean oldukça güçlü direniyordu ve Haçlılar karşısında Müslümanların cesaretini bir nebze de olsa kırmayı başarmıştı. Kâmil'in bu sırada ordugâhı Âdiliye'de bulunuyordu. Müslümanlardan alınan Silsilâh Burcu'nun zincirleri Haçlılarca kesilmişti geçiş yolu açılmıştı ve Kâmil ilk olarak buna bir çözüm bulmalıydı. Sultan, gemilerden müteşekkil köprü bir baraj yaptırdı. Barajın yapılması Jean'ı oldukça tedirgin etti. Baraj yapımını durdurmak isteyen Haçlılar birdenbire baraj önlerine saldırdılar. İki taraf arasında çarpışma yaşandı ve Haçlılar yaptıkları ilk saldırının ardından geri çekildi.³²⁸

³²³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 189.

³²⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri* 3: 136.

³²⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 136.

³²⁶ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 402.

³²⁷ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 80.

³²⁸ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 81.

Kâmil'in niyeti inşa edilen köprü üzerinden askerlerini karşı kıyıya geçirmek değildi. Bu köprüden yararlanıp, Haçlılar üzerine taarruz etmeyi hedefliyordu. Şiddetli bir baskın yapan Kâmil, Haçlıları zor durumda bıraktı. Müslümanlar karşısında direnemeyen Haçlıların imdadına Fransız birlikler yetişti. Ancak Kâmil yeni bir taarruza girişti ve Haçlı ordugâhının yakınlarına kadar ulaşmayı başardı. Müslümanlar kadar Haçlılar da güçlü birliklere sahipti. Franklar, Kâmil'in ordularını geri püskürtmeyi başardı. Kâmil'in ordusunda pek çok Müslüman Nil sularında boğuldu ve öldü.³²⁹

Bu olaydan sonra Haçlı ordusunda bulunan ve görevlerini tamamlamak suretiyle yeminlerini yerine getirdiğine inanan bazı Haçlı askerleri ve özellikle birçok öncü birlik karargâhtan ayrılma kararı aldı.³³⁰ Haçlılar Kâmil'in Nil üzerine yaptırdığı köprüyü zapt etmişti. Kâmil ise endişe içinde çözüm yolları arıyordu. Haçlı gemilerinin Nil'den geçmesine engel olmak için Nil sularında birkaç gemiyi delip batırmaya karar verdi. Bu oldukça başarılı bir yöntemdi. Ulaşım kapandığı için Haçlı gemileri Nil'de rahatça ilerleyemediler. Geçiş yolu kapatılmıştı ancak Nil'in bir kolu olan ve "Ezruk" diye bilinen körfez açıktı.³³¹ Haçlılar çareyi Ezruk körfezine yönelmekte buldular.³³² Burası Sultan'ın karargâhının kuzeyinde kalmaktaydı ve Nil nehrinin eski mecralarından birisi olma özelliğini taşımaktaydı.³³³

Franklar ancak Ezruk Körfezini kullanmak suretiyle Akdeniz üzerinden Nil'e, sonrasında ise Dimyat'a sızabileceklerdi. Körfez açılırsa Kâmil'in Nil sularında batırdığı gemiler temizlenecek ve ulaşım eski duruma gelebilecekti. Dolayısıyla Haçlılar ancak bu yöntemle Müslümanların karargâhını kuşatabilirlerdi. Kâmil, kardeşi Muazzam'dan yardımcı kuvvetler istemiş Âdil öldüğü için bu ekiplerin karargâha gelmeleri gecikmişti. Muazzam'ın Şam kuvvetleri henüz bölgeye ulaşmamıştı. Haçlılar bu fırsatı değerlendirmek için acele ediyordu.³³⁴

Mevsimin kışa dönmesinden dolayı hava koşulları gittikçe şiddetlenmeye başlamıştı. 29 Kasım 1218 günü yoğun bir bulut gökyüzünü kapladı. Yağmur durmaksızın yağıyor ve Haçlılar etrafa koşuyorlardı. Sağanak üç gün boyunca devam etti. Nil yükseldi ve sel baskını sonucunda sandallar ile birlikte gemilerde parçalandı. Müslüman ve Haçlı karargâhları selden ağır zarar gördü. Parçalanan sandal atıkları su

³²⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 137.

³³⁰ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 404.

³³¹ Abu'l- Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 499.

³³² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 137.

³³³ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 3: 4: 16.

³³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 280; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 405.

ile birlikte Müslüman çadırlarına kadar ulaştı. Kâmil'in askerleri ve çadırlar su altında kalmıştı. Sağanak sonrası birçok at telef oldu ve nehirdeki balıklar sahile vurdu.³³⁵

Felaket sırasında küçük çaplı gemiler ve sandallar suda sürüklenip gözden kayboldular. Yağmur ve rüzgâr öncesinde Jean'ın askerleri sandal üzerine Müslümanlara saldırı amaçlı kule inşa etmişlerdi. Sel suları, içinde Haçlı askerlerinin bulunduğu kuleyi Müslüman karargâhına sürükledi. Frank askerler Müslümanlar tarafından öldürüldü. Nil'in hışmına uğrayan iki taraf da ağır kayıplar verdi. Yaralı ve hasta olanlar suya direnemeyip boğularak öldüler. İki cephede de moral bozukluğu yaşandı. Haçlıların ruhâni lideri Robert Courcan de sele kapılanlar arasındaydı.³³⁶ Bu ölüm haberi Hristiyan Dünyasında büyük bir yankı uyandırdı.³³⁷

Suyun çekilmesi ile birlikte salgın hastalık da artmaya başladı. Bu hastalığa yakalanan kişilerde deri siyahlaşması ve yüksek ateş görülüyordu. Hava şartları zor ve çetindi. Salgın hastalık çevrede hızlıca yayılıyordu. Sultan Kâmil için Hama'dan yeni takviye ekipler bölgeye gelmişti.³³⁸ Âdil'in ölmesi ile geciken Dımaşk birlikleri de çok geçmeden 1219 Ocağı'nda Mısır'a hareket edebildi.³³⁹

Pelagius yaşanan sel felaketinin tekrar edebileceği düşüncesindeydi. Endişe etmekte oldukça haklıydı. Yağmur aralıklarla devam etmekteydi. Bu nedenle askerlerinden suyun önüne bir set yapılmasını emretti. Selin getirdiği gemi parçaları, eşyalar, çadır parçaları, hayvan leşleri ve birçok malzeme set yapımında kullanıldı.³⁴⁰

Diğer taraftan Haçlılar için yeni gelişmeler yaşanmaktaydı. Ezruk kanalı Nil suları ile dolmuştu. Nehrin yukarı yakasına kayıklar vasıtası ile ulaşım mümkün görünüyordu. Pelagius beraberindeki askerleri ile gemilere binerek ilerlediler. Burada Müslümanlar ile çarpışmayı hedeflemişlerdi.³⁴¹ Müslüman ordusu onlara en şiddetli şekilde karşılık verdi.³⁴² Haçlılar bu girişim ile başarısız oldular ve geri çekilmek zorunda kaldılar.³⁴³

---

³³⁵ Şeşen, *Eyyûbiler*, 105.

³³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 280.

³³⁷ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 81.

³³⁸ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 405.

³³⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 136- 137.

³⁴⁰ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 406.

³⁴¹ Abu'l- Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, 2: 499.

³⁴² Makrîzî, *Sulûk*, 1: 194- 195.

³⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 279- 280.

3.3.2. Eyyûbî Sultanı Kâmil'e Suikast Girişimi

Eyyûbi Sarayında Sultan Âdil'in ölümü ile birlikte Kâmil'in yönetime geçmesini istemeyen emirler vardı. Bu emirlerden birisi de Mısır'da bulunan İbn Maştub³⁴⁴ adıyla bilinen, emir İmadüddîn Ahmed. b. Seyfüddin Ebî'l-Hasan el-Hakkari³⁴⁵ dir. Maştub, Âdil'in sağlığında Eyyûbîler için hizmet vermiş tecrübeli bir emirdi.³⁴⁶ Maştub Kâmil'i yönetimden uzaklaştırmak için bölgedeki emirlerle görüştü ve Mısır'da etkin bir güç olan İmamüddün b. Ahmed b. Ali³⁴⁷ gibi kimselerden destek buldu. Hedefleri ise, Kâmil'in sultanlıktan indirilip onun yerine Kâmil'in kardeşi olan Melik'ül Faiz b. Adil'in devletin başına geçmesi idi.³⁴⁸ Güçlerini birleştirip tüm vassalları Faiz'in itaati altında toplamaktı. Bu emirlere birçok asker de katılıp destek verdiler.³⁴⁹

Kâmil, kendisi ile ilgili bu planlardan haberdar olur olmaz, hemen önlem almaya girişti ve öncelikle karargâhı gizlice terk etti. Bunun arkasından Mısır sınırlarına dâhil olan “*Eşmum Tannah*” adındaki köye giderek burada karargâhını kurdu. Kâmil Eşmum'a ulaştığı vakitte tarihler Şubat 1219'u gösteriyordu.³⁵⁰

Sabah olduğunda Sultanın Âdiliye'den ayrıldığı haberi askerleri ve bölge halkı tarafından korku ile karşılandı. Âdiliye artık savunmasızdı ve güvenli değildi. Etrafta panik ve dehşetle koşan halk, toplayabildiği kadar eşyayı ve çadırların içindeki değerli silah teçhizatlarını yanlarına alarak Âdiliye'den uzaklaştı. Müslümanlar için güvenli olmayan bu karargâhı terk edip, Kâmil'in kurmuş olduğu yeni karargâhın yolunu tuttular. Haçlılar artık savunmasız kaldığını bildikleri bu karargâha her an saldırı yapabilecek şekilde plan yapmaya başladılar. Kâmil, kardeşi Muazzam'ı suikast girişiminden haberdar etmiş ve gerekli yardımı istemişti. Kısa süre sonra İbn Maştub Muazzam tarafından yakalanmış ve Kerek kalesinin zindanlarına hapsedmiştir. Böylece suikast girişimi başarısızlık ile sonuçlanmış oldu.³⁵¹

Kâmil ve beraberindeki Müslümanlar yeni kurdukları karargâhta zor günler geçirirken, Haçlılarda da durum pek iç açıcı değildi. Pelagius'un ordusu moralsizdi ve

³⁴⁴ İbn Hallikan, *Vefayâtü'l-Ayân*, 1: 81.

³⁴⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 137.

³⁴⁶ Şeşen, *Eyyûbîler*, 105.

³⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 277-278.

³⁴⁸ Çelik, “Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221) Esnasında Mısır Sultanı el-Kâmil'e Karşı Darbe Girişimi” 319.

³⁴⁹ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 4: 16- 17.

³⁵⁰ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 82 Kâmil, oğlu Mesud'un idaresindeki Yemen'e gitmeyi de düşündü. Can güvenliği son derece tehlikede idi. Bkz. Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 427.

³⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 280- 281.

psikolojik açıdan yıpranmıştı. Pelagius ise yeni bir saldırıyı gerçekleştirmek istiyordu. Ordusu ile konuştu ve yeni saldırı için askerlerini ikna etti. Ancak hava şartları Haçlıları zor durumda bıraktığı için, ordu geri çekilmek zorunda kaldı.³⁵²

Birkaç gün sonra Kâmil'in Âdiliye'den ayrıldığı haberi Haçlı karargâhına ulaştı. Pelagius büyük bir sevinç içindeydi ve ordusunu hazırlayıp Haçlıların karşı kıyısında bulunan Âdiliye'ye ulaşmak için yola çıktı.³⁵³ Haçlılar bu haberin tuzak olma fikrini de düşünüyordular fakat karargâha varınca bir süre ortalığı gözlemler ve durumdan emin oldular. Hristiyan ordusu nehri geçmiş ve terk edilmiş Müslüman kampına hunharca saldırmaya başladı. Müslümanların arkasında bıraktığı sayısız eşya Haçlıların eline geçmişti. Silah, savaş gemisi, tahıl, gıda ve erzakın yanı sıra çadır gibi barınaklar elde eden Haçlılar sevinç içindeydiler.³⁵⁴

Çok sayıda küçükbaş hayvan ve büyüklü ufaklı gemiler de geride bırakıldığı için Âdil'in karargâhı terk etmesi Frankların yararına oldu. Âdiliye'den kaçmayı başaramayan Müslüman halk esir alındı. 15 Şubat 1219 günü karargâh tamamen Haçlıların eline geçti. Frankların Âdiliye'yi ele geçirmesi, aynı zamanda askerler arasındaki moral ve motivasyon kaybının yenilmesine de yaradı.³⁵⁵ Kâmil ve askerlerinin karargâhtan ayrılması karşısında Dimyat civarında otorite boşluğu meydana geldi. Bu kaybı bir fırsata dönüştürmeye çalışan bölgedeki Arap kabile güçleri civar beldelere saldırıp yağma talan ve yıkım faaliyetlerine giriştiler.³⁵⁶ Âdiliye'nin ele geçirilmesinin ardından Haçlıların muhasara hareketleri hız kazandı. Nitekim maddi ve manevi olarak moralleri iyi duruma gelmişti.³⁵⁷

3.4 HAÇLILARIN DİMYAT KUŞATMASI

Silsilah Burcu ve Âdiliye'nin Haçlılarca ele geçirilmesinin ardından Frankların şimdiki hedefleri Dimyat şehrini kuşatmak olmuştu. Dimyat Haçlılar tarafından çepeçevre taarruz altına alındı. Denizden Cenova, İtalya ve Roma Haçlıları saldırı için hazır olarak bekliyordu. Doğu yakada ise durum farksız değildi. Templiler

³⁵² Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 428.

³⁵³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 138.

³⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 281.

³⁵⁵ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 409.

³⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 281. Bu kabileler Müslüman halka öylesine zarar verdiler ki bu zararların sonuçları Haçlıların yaptığı tahribattan daha fazla olmuştu. Şeşen, *Selâhaddin'den Baybarsa*, 82.

³⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 324- 325.

Şövalyeleri³⁵⁸ ve Hospital Şövalye³⁵⁹ güçleri doğu yönünde hazır bulunmaktaydı.³⁶⁰ Kuzey savunması Jean de Brienne ile Fransız Haçlılar tarafından yürütülecekti. Frizon birlikleri ise tüm gücü ile orduya destek vermekteydi. Hazırlıklar hız kesmeden devam etmekte ve karşı kıyı ile bağlantılı bir köprü yapılmaktaydı. Kıbrıslı Haçlı birlikler de bölgeye gelince tüm savaş güçleri hazır olmuştu. Kıbrıslı takviye ekiplerin başında Walter of Caesarea bulunmaktaydı.³⁶¹

Haçlılar ilk olarak Dimyat'ın çevresinde surlar inşa ettiler, hendekler kazıp Dimyat ahalisini kısıp aldılar. Dimyat civarında yaşayan Arap kabilelerden çoğu şehre saldırıp yağma faaliyeti yürütürken, Müslümanların halkın terk ettiği köy ve kasabalar bu Arap kabilelerince yağma ediliyordu. Görünen o ki, savunmasız olan halk bu Arap unsurlardan zulüm görmekte ve Arapların bölgeye olan zararı Haçlılardan daha fazla olmaktaydı.³⁶²

Müslüman halk askeri açıdan savunmasız bir durumda kalmıştı. Dimyat halkı uzun süre bu istilalara direnmiş fakat bir müddet sonra geri çekilmek zorunda kalmıştı. Eyyübîler yönünden durum pek iç açıcı değildi. Sultan'ın kardeşi Muazzam ona destek verse bile Haçlılar son derece dirençli ve güçlüydü. Kâmil bu duruma bir çözüm bulmak için kardeşi ile istişare etti.³⁶³ Geçmiş yıllarda babası Âdil'in Haçlılar ile ilişkilerinde izlediği yöntemleri gözden geçirdiler. Bu müzakereler sonucunda Haçlılara sulh teklifi etmenin en makbul yöntem olduğu kanaatine vardılar.³⁶⁴

---

³⁵⁸ Bu Şövalye grubu oldukça zengin ve varlıklıdır. Tarikatın ilk yılları hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. 1118'de Aziz Bernard'ın yakını olan Campagne şövalye Hugues de Payns Kudüs'e giden güzergâhta hacıları korumak için gayret göstermiştir. Kutsal topraklarda yaşanan mücadeleler sırasında kendisine ve arkadaşlarına bazı askeri görevler verilmiştir. Tapınak Şövalyeleri özellikle Haçlı Seferlerin de Yarı profesyonel, daima hazır bir ordu ile hazır bulunduğu için önemli bir yeri vardır. Bkz: Tate, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu*, 145; Jonathan Riley-Smith, *The Atlas of The Crusades*, Times Books, 1990,48.

³⁵⁹ İlk Haçlı seferinden önce kurulan Hospitaller Tarikatı mensupları Frankların hizmetindeki tek sürekli ordu özelliğini taşımaktadır. 1070'de Amalfili tüccarlar vasıtasıyla Kutsal Kabir Kilisesi yakınlarında hacıların barınması için iki manastır, bir yurt kurmuş bölgede bağımsız bir tarikat olarak tanınmaya başlamışlardır. Çoğunluğunu keşişlerin oluşturduğu bu tarikat Hristiyan kalelerinin savunulmasında ön plana çıkmıştır. Bkz: Tate, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu*, 142. Jonathan Riley Smith, *The Atlas of Crusades*, Time Books, 1990, 48.

³⁶⁰ Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten LXVI*, sy.245 (2002):92.

³⁶¹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 410.

³⁶² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 281; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 82.

³⁶³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 140; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 190.

³⁶⁴ Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 208; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 141- 142.

3.4.1. Kâmil'in Sulh Teklifi

Dimyat'ın durumu Müslümanlar açısından ortadaydı ve Mısır gittikçe tehlike altına girmekteydi. Haçlılar ile barış yapmak, bir nebze de olsa dağılan İslam gücünü toplamak zaman kazandırması açısından gerekli görülmekteydi. Kâmil, Muazzam ile birlikte Haçlılarla anlaşma yoluna gitme kararı almıştı.³⁶⁵

Kâmil, açık beyan ile Haçlılara Dimyat'ın Müslümanlara teslim edilmesini istedi.³⁶⁶ Kudüs de dâhil olarak, Selâhaddîn Eyyûbî'nin döneminde fethedilen yerleri Kerek ve Şevbek hariç Haçlılara iade edebileceğini bildirdi. Bu teklif, Haçlılara Orta Filistin ve Celile'nin yolunu açmaktaydı. Karşılıklı elçiler vasıtasıyla Haçlı ve Müslüman karargâhları arasında sulh bildirimleri gönderiliyordu.³⁶⁷ Haçlılar Kâmil'in teklifi karşısında şaşkınlığını gizleyemedi. Kâmil bu anlaşma ile Kutsal Haç da onlara verileceğini belirtti.³⁶⁸

Franklar, anlaşma şartlarına ilâveten, Müslüman cephesinden üçyüz bin altın ve savaş tazminatı istediler. Ayrıca Kerek ve Şevbek'in önemini bildikleri için bu kalelerin de kendilerinin olmasını şart koşular. Haçlılar diğer taraftan hiç savaşmadan Kudüs'ü ve Kutsal Haçı alma teklifinin şaşkınlığına içindeydiler. Jean ile Fransız ve Alman Haçlılar teklifi olumlu karşılarsa bile genel olarak sulh, Haçlı karargâhında kabul görmemişti. Pelagius, bu barış teklifini geri çevirmiş, İtalyanlar da Pelagius'a destek vererek barış istemediklerini bildirmişlerdi. Teklifin geri çevrilmesinin nedeni, Mısır gibi ticari açıdan önemli olan bir bölgenin, Müslümanlara bırakılmasının kabul edilemez olduğu düşüncesi idi. Haçlılar için İskenderiyye ve Dimyat'ı kaybetme düşüncesi, ticaretin kalbini kaybetmek demektir.³⁶⁹

Asıl hedef Kudüs ya da Kutsal Haç değildi. Bu nedenlerle Franklar, Sultan'ın sulh teklifini reddettiler. Pelagius, Papa Legatı olarak sözünü dinletebildiği ordu karşısında, kendine gelen güvenle birlikte tüm Mısır topraklarında hâkimiyet kurmayı hedefliyordu.³⁷⁰

³⁶⁵ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 417- 418.

³⁶⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 141.

³⁶⁷ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 558.

³⁶⁸ Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 207.

³⁶⁹ Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 208.

³⁷⁰ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 409- 410.

3.4.2. Eyyûbîlerin Aldığı Tedbirler

Dimyat'ın karadan ve denizden kuşatma altına alınması, Müslüman cephesinde bir takım tedbirlerin alınması zorunluluğunu getirdi ve bir takım önlemlere almaya girişildi. Sulh teklifini reddeden Franklar her an tehlike arz etmekteydi. Muazzam ve Kâmil arasında Dimyat saldırısını önlemek için müzakereler devam ediyordu. Herhangi bir anlaşma ile Kudüs'ün Haçlılara verilmesi ya da anlaşma yapılmaksızın Haçlıların Kudüs'ü işgal edip ele geçirmesi gibi ihtimaller de karargâhta konuşulan konuların başında gelmekteydi. Muazzam, bir önlem olarak, Kudüs surlarını yıkmak için derhal hareke geçti. Surlar yıkıldığı vakit, bu şehir Haçlıların eline geçmiş olsa bile savunmasız kalacaktı. Dolayısıyla bu önlem ile Eyyûbî ordusu Kudüs için yeni bir mücadele verdiğiinde rahatlıkla Haçlıların elinden Kudüs'ü geri alabileceklerdi.³⁷¹

Muazzam ilk olarak Kudüs naibi ve aynı zamanda kardeşi olan Azîz Osman'a haber gönderdi. Osman ve Eyyûbî emirleri bu konudan açık bir şekilde haberdar edilmişti. Tarihler 19 Mart 1219'u gösterdiğinde Kudüs surlarının yıkımı başlamıştı.³⁷² Bu surların hemen ardından Filistin'de bulunan Eyyûbî kalelerinde de aynı işlemlerin yapılması için harekete geçildi. Ürdün civarında Celile bölgesindeki kaleler de yıkıldı. Bu yıkım çalışmaları halk arasında paniğe ve endişeye sebep olmuş ve insanlar Haçlıların çok yaklaşmakta olduğunu anlamıştı. Hatta bu endişeyle bir grup yerli halk Mısır, Dimaşk ve Kerek bölgesine çekilmeye başlamıştı. Birbirlerine destek olan iki kardeş Muazzam ve Kâmil, ulaşabildiği tüm İslam Dünyasından Haçlılara karşı yardım istiyor, en büyük yardımı ise Cezire emiri kardeşleri Eşref Musa'dan bekliyorlardı. Eşref'e gönderdikleri mektupta yardım için takviye birlikler ve destek beklediklerini dile getiren iki kardeş, Eşref gelemese dahi askerlerini yardım için göndermesini talep ediyorlardı.³⁷³

3.4.3. Dimyat'ta Yaşanan Çatışmalar

Haçlıların Dimyat kuşatmasında, Dimyat halkı direniyor ve nefit ateşiyile Hristiyan ordusuna karşılık veriyorlardı. Muazzam tarafından oluşturulan takviye kuvvetler 3 Mart 1219 tarihinde Dimyat'a gelmişti. Bu sırada Âdil, Fariskar üzerinde

³⁷¹ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 559.

³⁷² İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgiye göre Kudüs surlarının yıkımı Dimyat Haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra başlamıştır Bkz: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 283.

³⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 283.

yeni bir karargâh kurmuş bulunuyordu.³⁷⁴ Bu karargâh Dimyat şehrinin güneyinde bulunmakta ve Kâmil'in, Haçlı ordusunu arkadan takip edebilmesine imkân sağlamaktaydı. Bu şekilde kuzeyden Dimyat garnizonu, güneyden ise Fariskar ile Haçlı birlikleri kısıpaca alınmış olacaktı. Müslüman cephesinden Haçlı karargâhına 3 Mart günü şiddetli bir saldırı gerçekleşmiş Eyyûbî ordusu geri püskürtülmüştü.³⁷⁵ Dimyat halkına gelince, bir taraftan salgın hastalık şehirde yaşamı olumsuz etkilerken, diğer taraftan da yiyecek maddesi bulmak günden güne zorlaşıyordu.³⁷⁶

Haçlı liderlerinden Leopold, 1219 Mayıs geldiğinde, artık burada görevini tamamladığını düşünüyor ve buradan ayrılıp Avusturya'ya dönmek istiyordu. Bu fikrinden dolayı herhangi bir tepki alacağını önceden tahmin etmeyen Dük Leopold, Hristiyan Dünyaı tarafından açık bir şekilde eleştirildi. Pelagius Haçlı ordusundaki birliğı sağlamaya çalışırken Leopold'dan kendisine destek vermesini istiyor, yurtlarına dönmek isteyen Haçlı askerlerini birlikte ikna etmeye ısrar ediyordu. Leopold'u ise bölgeden ayrılıp yurduna gitme düşüncesinden vazgeçiremedi. Hristiyan ordusundaki ayrılıklar, Haçlıların gücünü epey zayıflatmıştı Sultan Âdil ise bu fırsattan yararlanıp kendi mevzilerini güçlendirmekle meşguldü.³⁷⁷

Pelagius'un ordusu 8 Temmuz 1219 günü kıyıda Dimyat üzerine yeni bir saldırı başlatmıştı. Ancak Pelagius Müslüman ordusunun Haçlı ordusundan sayıca daha fazla olduğunu hesaba katmadı. Aynı zamanda Kâmil'in askerleri petrol ateşiyile Hristiyan ordusuna karşılık vermekte ve Frankların halat, gemi ve savaş eşyalarını petrol altına almaktaydı. Kâmil, Hristiyan karargâhına iki gün aralıksız taarruz etmiş, İtalya'dan yardıma gelen Haçlı gemilerini bir süre engellemeyi başarmıştı.³⁷⁸

Pelagius ve ordusu Müslümanların direnci karşısında başarı sağlayamamış olsa bile, Dimyat'ın çevresinden ve aldıkları mevzilerden tam olarak uzaklaşmış değillerdi. Haçlılar 13 Temmuz günü yeni bir saldırı başlatmış, 20 Temmuz'da yaşanan çatışmalar her iki taraftan da ağır kayıplar yaşanmasına sebep olmuştu.³⁷⁹ Haçlılar 6 Ağustos 1219'a kadar hararetle devam eden karşılıklı tacizler sonucunda, Dimyatın zaptı ile ilgili olumlu bir neticeye varamadılar.³⁸⁰ Haçlı askerlerinin morali zayıfladı ve

---

³⁷⁴ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 17.

³⁷⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 138.

³⁷⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 140.

³⁷⁷ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 413.

³⁷⁸ Şeşen, *Eyyübiler*, 106.

³⁷⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 140.

³⁸⁰ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 84; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 140.

komutanlarının orduyu iyi idare edemedikleri konusunda dedikodu ve itirazlar yükselmeye başlamıştı. Eleştiriler devam ederken Kudüs Kralı Jean yeni bir teklif ortaya atarak, Kâmil'in Fariskar üzerinde bulunan karargâhına baskın yapıp, Müslümanları kısıpca alma planını sunmuştu. Jean'ın talebi Haçlı karargahında olumlu karşılanınca Hristiyan ordusu Fariskar üzerine yürümeye karar verdi.³⁸¹

3.5. HAÇLILARIN FARİSKAR'A HAREKETİ

Haçlıların Fariskar'a gitmek üzere yaptıkları plan doğrultusunda, ordu üç gruba ayrılmıştı. İlk grup söz konusu bölgeye gidince savunma görevini üstlenecek, ikinci grup ise Haçlı donanmasının yönetimini yürütecekti. Üçüncü gruba gelince, Kâmil'in karargâhına karadan hareket edecek ve İslam ordusunu etkisiz hale getirecekti. Haçlı ordusu 29 Ağustos 1219'da harekete geçerek, Fariskar yönünde ilerlemeye başladı. Bu sırada Eyyübî karargâhı tüm yaşananları gözlemleyerek bir strateji belirlemeye çalışıyordu. Jean'ın askerleri Manzaleh gölü ve Nil arasında bir bölgede konumlandı.³⁸²

Tatlı su kaynağı bulmakta epey zorlanan Haçlı askerleri, havanın da çok sıcak olması nedeniyle güçlkle hareket edebiliyordu. Frank ordusu Eyyübî karargâhına yaklaşınca Müslümanlar geri çekiliyor böylece Haçlıları kendi mevzilerine yaklaştırıp ani baskınlar yapıyorlardı. Eyyubilerin bu taktiği ile Haçlılar çok kayıp vermiş, Jean ve Pelagius kaçmanın planlarını yapmaya başlamışlardı. Orduda Hospitaller, Templiler, İngiliz ve Fransız asilleri de bulunuyordu. Tüm Haçlı liderleri kuvvetleri ağır kayıplar vererek Fariskar kuşatmasından zorlukla kaçabilmişlerdi.³⁸³

3.5.1. Eyyübîlerin Sulh Teklifi

Dimyat çevresi Hristiyan birlikler tarafından kısıpca alınmış, Müslüman askerlerin şehre girmesi imkânsız duruma gelmişti. Dimyat halkı, salgın hastalıkla mücadele ediyor, gıda temin etmede büyük zorluklar yaşıyordu. Evlerde ve sokaklarda hasta ve düşkün insanlar artmış, salgın hastalık herkesi perişan hale getirmişti. Kâmil ve

³⁸¹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 414; Ramazan Şeşen, *Eyyübîler*, 106.

³⁸² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 140; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 413.

³⁸³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142; Bu çarpışmada ölenler arasında Siene Kontları ileri gelen askerleri ile Templiler Tarikatı Lideri Guillaume de Chartre de bulunmaktaydı. Franklar bu kayıplar nedeniyle bir hayli üzölmüş ve tedirgin olmuşlardı. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 411-415.

Muazzam, Haçlılar ile barış yapmak istiyordu. Bu nedenle barış teklifini yenileyerek, Kerek ve Şevbek dışında Kudüs'ü ve Kutsal Haçı vermeyi tekrar teklif etti. Aynı zamanda Müslümanların elinde bulunan Haçlı esirleri serbest bırakılacak, Celile ve Orta Filistin Hristiyanlara teslim edilecekti. Hristiyanların kutsal saydıkları Nasıra³⁸⁴ Haçlıların olacak ve Franklar savaşmaksızın bu bölgelerde hâkimiyet sağlayabileceklerdi.³⁸⁵

Pelagius barış teklifini hiç düşünmeden reddetmiş, Haçlı dünyası için büyük avantaj sağlayacak Dimyat'ı Müslümanlara kolay kolay vermeyi kabul etmemişti. Ticaretin kalbini ele geçirmeyi hedefleyen Pelagius, 1219 yılı sonuna kadar Dimyat'ı ele geçirmeyi hedefliyordu. Almanya ve Sicilya Kralı II. Friedrich gelene kadar barış ile ilgili bir karar vermeyi düşünmüyor, Friedrich'in yardıma gelecek ekiplerinin sefer için umut vaad ettiği kanaatini taşıyordu. Jean de Brienne, İngiliz Fransız ve Alman Haçlı liderleri bu barışın kabul edilmesi taraftarı olsa bile, Pelagius'un verdiği karara uymak zorunda kalmışlardı.³⁸⁶

3.5.2. Dimyat'ın Zaptı

Pelagius Dimyat muhasarası için hazırladığı keşif kollarından birisini Dimyat surları yakınlarına göndermiş ve keşif kolu surlarda askeri açıdan tedbirsizlik olduğunu ve kulelerdeki boşlukları fark etmişlerdi.³⁸⁷ Müslümanların Dimyat garnizonunu savunmak için sayıca fazla askere ihtiyaçları vardı. Garnizon oldukça zor durumdaydı ve askeri açıdan son derece zayıflamıştı. Kâmil bu sırada askerleri ile beraber Mısır'a doğru ilerliyordu.³⁸⁸

Haçlılar yaptıkları savaş kuleleri ile sürekli olarak Eyyübîlerin Dimyat garnizonunu gözlemledi. Bölgenin sakinliği Haçlıların dikkatini çekti. İnşa ettikleri savaş kulelerin üzerine tırmanan Frank askeri birlikleri, Dimyat'ın duvarlarının terk edildiğinin farkına vardılar. Haçlı habercisi 5 Kasım 1219'da bu bilgiyi Hristiyanların karargâhına yetiştirdi.³⁸⁹

³⁸⁴ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 84-85; Şeşen, *Eyyübîler*, 106.

³⁸⁵ Makrîzî, *Sülûk* 1: 207.

³⁸⁶ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 554.

³⁸⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142.

³⁸⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 418.

³⁸⁹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 418.

Frank ordusu toplanarak bir araya geldi ve Dimyat üzerine hem denizden hem de karadan yürüme kararı alındı. Frank ordusu 5 Kasım 1219 günü Dimyat'ın dış surlarını aşip iç surlarına kolayca ilerledi. Şehrin surları herhangi bir çarpışma olmaksızın Haçlılarca rahat bir şekilde ele geçirildi. Dimyat halkı büyük bir korku ve endişe içindeydi.³⁹⁰ Salgın hastalıklarla mücadele eden insanların Franklara direnecek güçleri bile kalmamıştı. Hastalık elem vericiydi ve ölümler gün geçtikçe artıyordu. Şehirde sadece üç bin civarında Müslüman hayattaydı ve bunlardan yaklaşık yüz kişi hastalıkla mücadele vermek için direniyordu.³⁹¹

Dimyat halkı, ölümlerini toprağa vermek için bile halsiz ve bitkindi. Franklar şehre girdiğinde sokaklarda insan cesetleri ile karşılaştılar.³⁹² Köpekler bazı cesetleri kısmen parçalamışlardı. Müdafiler, Hristiyan cephesine bir elçi göndererek, Müslümanların taşınabilir eşyaları ile şehirden çıkmak istedikleri haberini Haçlı karargâhına ilettiler. Böylelikle Dimyat Haçlılara teslim edilecekti.³⁹³ Franklar teklifi olumlu karşıladılar. Dimyat, 5 Kasım 1219'da Haçlıların hâkimiyetine girmiş oldu.³⁹⁴ Haçlılar Dimyat'a bayraklarını astı ve büyük bir sevinç yaşadılar.³⁹⁵

Sıbt b. el-Cevzî'nin nakline göre “*Haçlılar sözlerinde durmadılar. Şehre girince halkı öldürmeye ve esir etmeye başladılar. Şehrin camiinde kadınlara tecavüz ettiler. Caminin minberini, mushafını, öldürülenlerin başlarını, esirleri gemilerle ülkelerine gönderdiler. Büyük Camii kilise yaptılar. Sadece, dindar kişilerden Ebü'l-Hasan b. el-Fazl'a dokunmadılar. el-Kâmil ve el-Muazzam Dimyat'ın düşmesine çok üzüldüler, ağladılar.*”³⁹⁶

İbnü'l-Esîr de Dimyat askerlerinin aman dileyerek teslimini kaydetmektedir. Ancak İbn Vâsıl, Makrîzî gibi Arap kaynaklarının yanı sıra bir kısım Haçlı Kaynakları,

³⁹⁰ Barber and Bate, *Letters from the East*, 119.

³⁹¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142.

³⁹² Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 559.

³⁹³ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 85.

³⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 326; Cansız cesetleri vahşice yiyen köpekler ve çoğunluğu çıplak olan bedenleri yiyen hayvanlar çevrede kol gezmekteydi. Kimi yatalak hastalar tek başına bırakılarak terk edilmiş ve çocuklar çaresiz şekilde ölmüşlerdi. Savunmasız insanlar kılıçtan geçirilmişti. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142. Buradan esir alınan birçok çocuk rahiplerin hizmetine verilmek için vaftiz edilmiştir. Bkz: İbnü'l- Kesîr, *el Bidâye ve'n- Nihâye*, 13: 191; Sebahattin Çelik, “Beşinci Haçlı Seferi (1217- 1221) Esnasında Mısır Sultan'ı el- Kâmil'e Karşı Darbe Girişimi”, 319.

³⁹⁵ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2: 499; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 191; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 419.

³⁹⁶ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 85; Haçlılar, Dimyatı ele geçirdiklerinde 400 Bizans altınına da sahip olmuşlar ve küçükbaş hayvanların yanı sıra barınma gibi ihtiyaç malzemeleri de elde etmişlerdir; Bkz: Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 21. Haçlılar, şehirde bir takım imar faaliyetlerinde bulunarak Ulu Cami'ye, Kutsal Bakire (Blessed Virgin) ismi vererek katedrale dönüştürdüler; Perry, Jean of Brienne, 103; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 420; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142-143.

Haçlıların burç kuşatmasından başlayarak 16 ay kadar süren kuşatma neticesinde meydana gelen mahrumiyetten, hastalıktan, savaştan Dimyat halkının bitkin düştüğünü, 5 Kasım 1219 günü kaleyi muhafaza eden müdafilerin bulunmamasıyla Haçlıların saldırıya geçmesi sonucu şehri ele geçirdiklerini kaydetmektedir.³⁹⁷

3.5.3. Dimyat'ın Zaptı Sonrası Haçlıların Durumu

Dimyat'ın Haçlılar tarafından zaptedilmesinin ardından, çevre bölgelerdeki Hristiyanlar buraya akınlar halinde gelmeye başladı.³⁹⁸ Bu olay ile Haçlıların Mısır'ı ele geçirmesi ve bölgeye tam anlamı ile hâkim olabilmesi yolunda çok büyük bir adım atılmıştı. Hristiyanlar, Dimyat'ın zaptı ile bol ganimet elde etmişlerdi. Bu ganimetin paylaşılmasının ardından, şehrin yönetimi konusu gündeme geldi. Papa Legatı Pelagius, Dimyat'ın tüm Hristiyan Dünyasının toprağı olduğu düşüncesinden hareketle, şehrin yönetiminin kiliseye ait olduğunu savunuyordu.³⁹⁹

Jean de Brienne'ye gelince, Dimyat'ın Kudüs Krallığına devredilmesi gerektiğini düşünüyor, bu konuda Şövalye tarikatleri de Jean'a destek veriyorlardı.⁴⁰⁰ Pelagius ve Jean arasında devam eden bir takım tartışmalar sonucunda. Almanya ve Sicilya Kralı II. Friedrich bölgeye gelene kadar şehrin idaresinden Jean'ın sorumlu tutulması kararı alındı.⁴⁰¹ Dimyat'ın zarar gören sokakları bir taraftan onarılmaya başlamış, diğer taraftan ise ganimetlerin adil olmayan bir şekilde paylaşıldığı eleştirileri ile askerler arasında huzursuzluklar çıkmaya başlamıştı.⁴⁰²

İstilanın hemen arkasından Ermeni Kralı I. Leo 1219'da öldüğünde, geride Staphanie ve Isabella adında iki kız evladı bırakmıştı.⁴⁰³ Jean, kralın Staphanie isimli kızı ile evliydi. Jean, Papa'dan müsaade isteyerek 1220'de Çukurova tarafına gitme kararı aldı. Kral II. Leo'nun mirasından kendisine, eşi Staphanie aracılığıyla düşen

³⁹⁷ Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 86.

³⁹⁸ El-Makrîzî, *es-Sülûk* 1: 207; Şeşen, *Eyyûbiler*, 356.

³⁹⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142.

⁴⁰⁰ Yönetim ile ilgili tüm idarenin Papa Legatı'na verilmesini reddeden Jean, yönetim Kudüs Krallığına bırakılmaz ise seferi terk edeceğini çok sert bir tepki ile dile getirmiştir. Bkz: Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 432.

⁴⁰¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142; Perry, *Jean of Brienne*, 420.

⁴⁰² Ganimetin Franklar arasında adil bir şekilde paylaşılmadığını düşünen askerler yurtlarına geri döndüler. Öyle ki kaynaklarda bu olaydan sonra yurtlarına dönenlerin, katılanlardan fazla olduğu geçmektedir. Bkz. Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 179.

⁴⁰³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 144.

mirastan pay almak istiyordu.⁴⁰⁴ Bu durumu Mısır'dan ayrılmak için bir bahane olarak kullanan Jean, yola çıkmak için hazırlığa girişti. Çukurova yolunda hem Staphanie hem de Jean'ın küçük oğlu öldü.⁴⁰⁵ Hem eşinin hem de tahta varis olan oğlunun vefatı, Jean'ın Ermeni tahtında söz hakkı bulunmasının önüne geçti.⁴⁰⁶

3.5.4. Dimyat'ın Zaptı Sonrası Müslüman Dünyasında Yaşananlar

Eyyübîler Dimyat'ı kaybettikten sonra Haçlılara karşı çok büyük güç kaybına uğradılar. Dolayısıyla yeni bir taarruzda bulunacak kadar güçlü değillerdi. Bu sebepten Kâmil, Mısır için Dımaşk tarafından gelecek takviye kuvvetlere ihtiyaç duymaktaydı. Kardeşi Muazzam'ı Dımaşk'a gönderip, tüm İslam âleminden asker toplamasını istedi. Muazzam, dönemin meşhur ve bilgili vaizlerinden olan Sıbt İbnü'l-Cevzî'ye açık bir mektup yazıp, halka duyurmasını talep etti. Dımaşk Emevî Camii'nde mektubu okuyan Cevzî halktan olumlu tepkiler almıştı fakat Muazzam'a destek vermeyen istemeyenler de çoğunlukta idi. Özellikle halkın yüreklendirilmesi ve tekrar birliğin sağlanması yönünde, İbnü'l-Cevzî'nin İslam Dünyasına katkılarının göz ardı edilemeyecek kadar çok olduğu aşikârdır. Muazzam Dımaşk'ta çaba harcarken Kâmil ise ordugâhını Nil boyunca 65 km kadar geriye çekip Talha bölgesine taşıyıp yeni bir şehir kurmuştu. "Mansure" adı verilen bu şehir imar edilerek han, hamam, evler ve çarşılar kuruldu. Oldukça önemli bir konuma getirilen şehrin Nil'e bakan kısmı, Haçlı tehlikesinden korumak amacıyla surlarla çevrildi.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Jean, seferden ayrılırken, tahttaki payını aramanın yanında, Muazzam'ın Filistin bölgesinde yürüttüğü askeri faaliyetlerden haberdar olmayı da hedefliyordu Haçlı askerleri arasında Jean'ı destekleyenler seferden ayrılmasını şiddetle eleştirmişlerdi; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 560.

⁴⁰⁵ Staphanie'nin yolculuk esnasında aldığı darbe sonucunda öldüğü bilinmektedir. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142-144; Haçlılar arasında yaşanan zorluk ya da başarısızlıklar, ordunun Jean'ı sürekli olarak suçlamasına sebebiyet vermiştir. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 420.

⁴⁰⁶ Jean'ın Dimyat'ın Zaptının akabinde bölgeden ayrılmaya ordu içerisindeki rütbelilerin kavgalarını artırmıştı. Kıbrıs, Suriye ve Dimyat limanlarındaki gemilerin rotalarındaki güvenlik bozulmuş, Müslümanlar Franklara saldırarak birçok askeri öldürmüşlerdi. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 420.

⁴⁰⁷ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 559.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAÇLILARIN HEZİMETİ VE MİSİR'DAN ATILMALARI

4.1. EYYÛBÎLER'İN LİMASOL BASKINI

Dimyat'ın zaptı sonrasında Müslümanlar ile Haçlılar arasında çarpışmalar kısa aralıklarla da olsa devam etmekteydi.⁴⁰⁸ Mısır'ın önemli stratejik noktaları Haçlılar tarafından ele geçirilmişti.⁴⁰⁹ II. Friedrich 1215'de, Roma'da sefere henüz katılmadan evvel Haçlı yemini etmiş ve sefere katılacağını dile getirmişti. Almanya ve Sicilya Kralı olması papa tarafından onaylanmıştı.⁴¹⁰ Bu nedenle siyasi gücünü doğuda ispatlamak ve sefere askerî destek sağlamak amacıyla takviye birlikler hazırladı. Batı'da hazırlanan bu gemilerde Haçlılar için savaş malzemesi, erzak ve asker bulunmaktaydı Friedrich tarafından bu ekibin başında Apulya Kontu Matthias görevlendirildi Mathias ve beraberindekilerin Temmuz 1220'de Dimyat'a ulaşması Haçlı karargâhında müthiş bir sevinç ve coşku yaşanmasına sebep olmuş, aynı zamanda Frank askerlerinin Mısır'a bir adım daha yaklaşma ümitleri artmıştı.⁴¹¹ Kardinal Pelagius, Matthias'ın Dimyat'a gelmesinden güç alarak Eyyûbî Sultanı Kâmil üzerine yeni bir saldırı düşüncesi içine girmişti.⁴¹² Sultan Kâmil ise Haçlıların hazırlıklarını takip ediyor; Mısır, Kudüs ve diğer İslam beldelerinden Frankları uzaklaştırmak için daha tedbirli bir savunma yapmayı hedefliyordu.⁴¹³

Haçlılar vakit kaybetmeden Eylül 1220'de, Dimyat'ın 30 km batısında yer alan Brullus'a⁴¹⁴ hücum ettiler. Yağma, yıkma ve saldırının ardından geri dönüş yolunda Kâmil'in askerleri tarafından pusuya düştüler.⁴¹⁵ Çok sayıda Haçlı askeri, Eyyûbî

⁴⁰⁸ Makrîzî, *Süluk*, 1: 207; Şeşen, *Eyyûbîler*, 356; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 560.

⁴⁰⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 283; Batıda Haçlılar, Doğu'da ise Moğollar ilerlemekteydi. Bu sırada Azerbaycan ve Irak sınırlarına kadar yaklaşmış bir tehlike ile karşı karşıya kalınmıştır; Bkz: Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 86.

⁴¹⁰ Friedrich, bir taraftan sefere katılma konusunda Papayı oyalarken, diğer taraftan Sefer için askeri birlik göndermenin önemini vurgulamakta ve savaş malzemesi konusunda Papa'ya yardım etmektedir. Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 87.

⁴¹¹ "Galley" olarak bilinen Haçlı savaş gemilerinden sekiz tanesinin geldiği bilinmektedir; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 145.

⁴¹² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 191; Malouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 209.

⁴¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 283; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 87.

⁴¹⁴ Şeşen, *Eyyûbîler*, 107; Burada ağır bir Haçlı hezimetinin olması, Eyyûbî ordularının kendine olan güvenlerini yeniden kazanmasına sebep olmuştur.

⁴¹⁵ Burullus savaşı büyük ve çetin bir harb olmuş, yaklaşık on bin Haçlı'nın Müslüman askerler tarafından öldürüldüğü belirtilmiştir. Bkz: Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 87.

ordusu karşısında yenilgiye uğradı ve kılıçtan geçirildi.⁴¹⁶ Kâmil'in ordusu bu pusus sayesinde sayısız ganimet elde ederken, Haçlıların ileri gelenlerini esir almayı da başarmıştı.⁴¹⁷ Bu saldırı Dimyat'ın zaptı sonrası Haçlılar için ilk hezimetti.⁴¹⁸

Brullus'un ardından Kâmil, 1220'de Kıbrıs önlerinde bulunan Limasol'a⁴¹⁹ (Raşit olarak da adlandırılır) taarruz etmeye karar verdi. Sultan, gerekli askeri tedbirleri sağladıktan ve ordusunu güçlendirdikten sonra, kuvvetlerini Nil Nehrinden yola çıkarmış ve Kıbrıs sularına göndermişti.⁴²⁰ Eyyübî ordusu Limasol'a ulaştığında kıyıda Haçlı kuvvetlerine ait demirlenmiş deniz donanması ile karşılaştılar. Bu gemilerin büyük bir kısmı Müslüman askerler tarafından ele geçirilirken, diğer bir kısmı ise Kıbrıs sularına batırıldı. Müslümanların bu galibiyeti sonucunda sayısız ganimet elde edildi, çok sayıda Haçlı askeri kılıçtan geçirildi ve bir kısmı esir alındı.⁴²¹

Pelagius, bu yaşananlar nedeniyle Venedikliler vasıtasıyla Rosette ve İskenderiye limanlarına saldırmak için deniz birlikleri görevlendirmişti fakat olumlu netice elde edemedi. Eyyübîler ile mücadelede yeterli sayıda deniz donanmasına sahip olmayan Pelagius'un, gönderdiği yardım gemileri geç kalmış, pek bir işe yaramamıştı. Pelagius'un tedbirsiz davranması, Haçlıların yenilgisi ile sonuçlandı ve neticede Haçlılar Eyyübîler karşısında ağır bir bedel ödemişti.⁴²² Haçlı gemilerinin Kıbrıs sularında batması askerler arasında moral bozukluğuna sebep olduğu için, özellikle Frank askerleri arasında ordudan ayrılma fikri yeniden gündeme geldi. Eylül ayı yaklaşırken birçok askeri kuvvet yurtlarının yolunu tutmuştu.⁴²³

⁴¹⁶ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 87.

⁴¹⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 146; Şeşen, *Eyyübîler*, 107; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 192.

⁴¹⁸ Liman kenti olmasına rağmen oldukça geniş bir sahası ve ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bir noktada yer alması bu bölgede Haçlı ve Eyyübîler arasında mücadelelerin yaşanmasına neden olmuştu. Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 145.

⁴¹⁹ Holt, *Haçlı Devletleri ve Komşuları*, çev: Mehmet Tanju Akad (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), 19-20; Kıbrıs Haçlı Seferlerinde geçiş güzergâhı üzerinde bulunması ve taşımacılık açısından önemli limanlara sahip olması nedeniyle sık sık istilalara uğramıştır. Bkz: Işın Demirkent, "Kıbrıs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 372; Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos 1148'de Venedikliler ile ticari ilişkilerini çok iyi yürütüyordu. Bu sayede Kıbrıs'ta Katoliklerin yerleşik hayata geçmelerini sağlamıştı. III. Haçlı Seferinde ise İngiltere Kralı Richard tarafından Kıbrıs'ın savunması bizzat Katolıklere devredilmiştir. Ada'nın bir müddet sonra Richard vasıtası ile Templiler Şövalyeleri'ne satılması sonucunda burada yönetim zayıflamıştır. Guy de Lusignan tarafından kurulan Kıbrıs Krallığı ile Roma Katolik anlayışı Ada'ya hâkim olmuştur. Bkz: Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 258; Ahmet Aras, "Geçmişten Günümüze Kıbrıs İnanç Coğrafyası", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 6, sy. 12 (2011): 170-171.

⁴²⁰ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 87; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 146.

⁴²¹ Ebru Altan, *Kıbrıs Haçlı Krallığı, 1191- 1498, Türkler Ansiklopedisi*, c.6, Ankara: Yeni Türkiye yay, 2012.

⁴²² Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 87; Şeşen, *Eyyübîler*, 107.

⁴²³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 147.

4.2. KÂMİL'İN EŞREF'TEN YARDIM TALEBİ

Sultan Kâmil'in, kardeşi olan el-Cezîre hâkimi Eşref Musa'dan, Haçlılar ile mücadele için yaptığı yardım talep etti. Eşref'in bu talebe cevap vermesi biraz gecikmişti.⁴²⁴ Eşref'in hâkim olduğu topraklarda da karışıklık yaşanıyor, bazı emir ve beyler Eşref'e isyan ve ihtilaflarını dillendiriyorlardı. Bu ayaklanmalar 1221 yılında ancak kontrol altına alınabilmiş ve gerekli sükûnet sağlanabilmişti.⁴²⁵ Eşref yönetimi kontrol altına aldığı sıralarda, Kâmil de Haçlılar ile mücadele için İslam Dünyasından yardım talep etmeye devam ediyordu.⁴²⁶ Nitekim Eşref'in topraklarındaki karışıklık ve ihtilaf ancak kontrol altına alınabilmişti.⁴²⁷

Haçlıların Mısır üzerine ilerlemesi Şam topraklarının ele geçirilmesine de kapı aralamaktaydı Eşref kendi hâkimiyetini de düşünerek Kâmil'e destek vermek gerektiğini düşünüyordu. Ramazan Şeşen'in bu konudaki kanaatine göre; Eşref yardım istenilen vakitte Musul'da bulunmaktadır. Esasen kardeşi Kâmil'e yardıma gitmek için de pek gönüllü değildir. Bu sebepten Kâmil, kardeşi Faiz'i Halep güzergâhından göndermiş, buradan da Eşrefin yanına ulaştırmıştır. Fâiz, Eşref'i ikna etme süreci içerisinde olduğu halde Eşref'in yanında vefat etmiştir.⁴²⁸ Kâmil, ise Fâiz'in vefatı ardından kardeşi Dimaşk Eyyûbî Meliki Muazzam'ı Eşref'in yanına göndermiş ve sonuç olarak Eşref Kâmil'e destek vermeye ikna olmuştur.⁴²⁹

Muazzam, Selâhaddîn sonrası Eyyûbîler arasında birliği sağlamada aktif rol aldığı gibi, Kâmil'in Haçlılar ile mücadelesinde her zaman kardeşinin yanında destek olmuştur.⁴³⁰ Muazzam'ın kardeşler arasında birliği sağlaması ve öncülük etmesi, aynı zamanda Eşref'i ikna edebilmesi, onun siyasi ve askeri bir güce sahip olduğunu bir kez daha kanıtlamıştı. İslam Dünyasının kalbine bir hançer gibi saplanan Haçlıların, Eyyûbîler arasında yaşanan iç mücadelelere kıyasla çok daha ciddi bir sorun olduğu bilincini taşıyan Muazzam, Dimyat'ın Müslümanlar tarafından geri alınacak olmasında çok büyük bir katkı sağlayacaktı. Eşref, düzenli ve disiplinli bir orduya sahipti ve askeri kuvvetleri ile birlikte Muazzam'ın eşliğinde Kâmil'e destek için Dimyat topraklarına

⁴²⁴ Önder Kaya, *Selahaddîn Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbîler*, İstanbul, 2007, 258.

⁴²⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 284.

⁴²⁶ Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 209.

⁴²⁷ Makrîzî, *Süluk*, 1: 207.

⁴²⁸ İslam Tarihi ve Medeniyeti 7, *Abbâsîler Döneminde Kurulan Devletler*, Siyer Yayınları, 2018.

⁴²⁹ Makrîzî, *Süluk*, 208.

⁴³⁰ Sefer nihayete erdikten sonra Muazzam sahip olduğu toprakları genişletme hırsına kapılmış, bir süre sonra Hama, Selemiyeye'yi almış ve Dimyat'ı tehdit edecek bir duruma gelmiştir. Bkz. İbn. Vâsıl, *Müferric*, 4: 118.

doğru yola çıktı. Bu durum Müslümanlar arasında büyük bir coşku yaşanmasına ve ordunun moral açısından güçlenmesini sağladı.⁴³¹

4.3. LUDWIG DİMYAT'TA

Almanya ve Sicilya Kralı II. Friedrich Barbarossa, Haçlı seferine henüz katılmamışken 1220 yılında Roma'ya gelmiş ve Papa III. Innocentius tarafından taç giydirilmiş ve İmparatorluğu resmen kabul edilmişti.⁴³² Honorius, Friedrich'in sefere katılım vaadlerine artık inanmıyor, kendisinin bir takım bahanelerle kandırıldığını düşünüyordu.⁴³³

Papa diğer taraftan, doğuda yaşanan gelişmeleri göz önüne alarak, Kardinal Pelagius'a tedbirli olmasını sürekli olarak bildiriyordu.⁴³⁴ Kâmil, Haçlılara yeni bir barış teklifinde bulunursa öncelikle Papaya bildirmesi ve Romanın kesinlikle barış teklifinden haberdar olmamasını ciddi şekilde tembihliyordu.⁴³⁵ Friedrich, sefere katılacağını içtenlikle dile getirmiş ve Bavyera Dükü Ludwig kumandasında bir orduyu bölgeye gitmek üzere hazırlamıştı.⁴³⁶ İtalya'dan yelken açan bu yardım donanmasının geleceği haberi, Dimyat'ta Pelagius ve Haçlı birlikleri için büyük bir sevince yol açtı. Sultan Kâmil, Haçlılara yapılacak olan bir anlaşma karşılığında Kudüs ve Filistin'i Franklara bırakmayı teklifini yineledi.⁴³⁷ Aynı zamanda Kudüs'ün surları yıkıldığı için, buranın telafisini de para ile karşılanacağını bildirmişti. Ancak Pelagius Honorius'un tembihini duymazdan gelerek Kâmil'in bu teklifini geri çevirdi.⁴³⁸

Bu sırada Kâmil büyük bir İslâm ordusu hazırlıklarına başlamış, Sultan'ın hazırlıkları kısa sürede Kıbrıs'ın Kraliçe Nâibesi 'ne kadar ulaşmıştı. Muazzam ve Eşref'in civar beldelerden topladıkları ve Suriye topraklarında oluşturdukları ordu gittikçe büyüyor ve güçleniyordu. Kraliçe bu ordu nedeniyle endişe duymaya başlayınca

⁴³¹ Mustafa Kılıç, *Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyûbî Meliki*, "el- Melik'ül- Muazzam" (576- 624/ 1180- 1227), 347.

⁴³² Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 142; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 551.

⁴³³ Friedrich Haçlı yemini edip taç giyerken Almanya ve Sicilya'nın ortak yönetimini yürütmeyeceğini belirtmişti. Kral olduktan sonra Friedrich'in birleşik bir Hohenstaufen ülkesi kurma amacı taşıdığı ortaya çıktı. Bu fikri V. Haçlı seferini olumsuz etkilemişti; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 552.

⁴³⁴ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 557.

⁴³⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 146.

⁴³⁶ Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 84-85.

⁴³⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 192; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 146; Paine, *Haçlı Seferleri*, 79- 81; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 558.

⁴³⁸ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 409-417; Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 208; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 139-141.

bir mektup vasıtası ile Papa Legatı Pelagius'a haber uçurmuş ve tüm olup bitenlerden haberdar etmişti.⁴³⁹

Kâmil'in barış teklifinden çok kısa bir süre sonra Friedrich'in Ludwing yönetiminde gönderdiği birlikler Dimyat'a ulaşmıştı.⁴⁴⁰ Pelagius Ludwing ile işbirliği içine girmişti ve yeni Haçlı birliklerinden güç alarak tüm Mısır'a hâkim olmak için sabırsızlanıyordu.⁴⁴¹ Pelagius zafer düşünceleri içindeydi ancak Eyyübîler bu süreç içerisinde günden güne güçlenmiş, askerî yapılarını çok sağlam duruma getirmişlerdi.⁴⁴²

Pelagius'un sabırsızlığı İslam Dünyasının hazırlıklarını görmezden gelmesine neden olmuş, öyle ki Tarikat Şövalyeleri'nin uyarılarını bile duymazdan gelmeye başlamıştı. Papa Legatı, galibiyetin kesinlikle Haçlıların olacağı kanaatini taşıyordu. Friedrich, Ludwig'e kendisi Dimyat'a gelmeden Müslümanlar üzerine herhangi bir taarruza geçmemesi emrini vermişti. Günler geçmesine rağmen Friedrich sefere gelmemişti. Ludwig de Friedrich'in geleceğini beklemekten yorulmuş olacak ki sabırsızlığı artmaya başlamıştı. Beş hafta sonunda Pelagius ve Ludwig Mısır'ın iç kısımlarına ilerlemek üzerine derhal harekete geçmeye karar verdiler. Bu sırada seferden ayrılmış olan Jean de Brienne'nin yeniden sefere çağrılması konusu gündeme gelmişti.⁴⁴³

Kâmil bu sırada yeni kurmuş olduğu Mansure şehrini güçlendirmeye devam ediyor, bir taraftan da Mısır'ın iç kısımlarını kontrol altında tutuyordu. Haçlılar'ın 1221 Temmuz'a kadar sakinliğini korumuş olması, İslam ordusunun hazırlıklarını tamamlaması için zaman kazanmalarına fayda sağlıyordu. Pelagius 4 Temmuz 1221'de Haçlı karargâhında üç günlük perhiz emri vermişti. Bu perhiz vasıtasıyla ordu Tanrı'dan yardım istiyordu.⁴⁴⁴ Haçlı ordugâhına dâvet edilen Jean de Brienne ise, 6 Temmuz 1221'de krallığın şövalyeleri eşliğinde karargâha gelmişti.⁴⁴⁵

⁴³⁹ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 22.

⁴⁴⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 144- 146; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 567.

⁴⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 283-284.

⁴⁴² Oliver' in ifadesi ile bu süre içinde Haçlı karargâhında hırsızlık, alkol ve ahlaksızlık serbestçe yayılmıştır. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 422.

⁴⁴³ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 423.

⁴⁴⁴ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 424; Şeşen, *Selâhaddîn'den Baybars'a*, 89. Pelagius'un emrettiği bu perhizin amacı Müslümanlara karşı zafer elde etmek amacıyla Tanrı'dan yardım dilemektir. Bkz: Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 424.

⁴⁴⁵ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 562. Jean, Haçlıların askeri durumundan pek de ümitli olmasa bile korkak olarak suçlanmamak için yeniden sefere katılmak durumunda kalmıştı; Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 146-147. Runciman, Jean'ın daveti konusunda kendine düşen rolü oynamak için getirildiği kanaatini taşımaktadır. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 146.

Jean'ın gelmesi ile birlikte Pelagius ile aralarında öteden beri süregelen liderlik sorunları yeniden gün yüzüne çıkmış. Pelagius'un verdiği emir ve önerileri dinlemeyen Jean, kendisini Papa tarafından afroz ettirilmekle tehdit edilmişti.⁴⁴⁶ Netice itibariyle Jean, Papa Legatı'nın emirlere itaat etmek zorunda bırakılmıştı.⁴⁴⁷

4.3.1. Fariskar'a Yürüyüş

Tüm hazırlıkların tamamlanması ile birlikte Dimyat karargâhında oldukça güçlü askerî bir birlik bırakan Haçlılar, Eyyûbîler'in Fariskar 'da bulunan karargâhına doğru yola çıkılar. Pelagius Kâmil'in ordusunu yerle bir etmek için sabırsızdı ve seferin Haçlıların zaferi ile nihayete ereceğine emindi. Savaş saflarında düzen oluşturan Pelagius, tüm orduyu düzenleyip hazır hâle getirmişti. Haçlı ordu düzenin merkezinde atlı askerler ve piyadeler yerleştirilmiş, sağ tarafta ise gemiler dizilerek duvar çekilmiş görüntüsü verilmişti.⁴⁴⁸ Sol tarafa dizilen piyadeler ise kendilerine verilecek emirleri beklemeye başladılar. Yaklaşık 600 gemi, 40 bin yaya asker, 5 bin kişilik şövalye birliği, 4 bin okçuya sahip bulunan Haçlı ordusu, savaşa başlamak için hazırdır.⁴⁴⁹

Kâmil ordugâhına saldırı yapılmasını beklemekle birlikte, Haçlı ordusunun sayıca çok fazla olacağını tahmin etmiyordu. En azından çarpışmaya girdiklerinde kendileri ile eşdeğer bir orduyla karşılaşacakları kanaatindeydi. Fakat Haçlılar son derece güçlü ve devâsa bir ordu ile ilerliyordu. Müslüman ordusunun çoğunluğunu gönüllüler oluşturmakta, yaklaşık 100 gemilik donanma ve 20 bin süvarisi bulunmaktaydı.⁴⁵⁰ Kâmil'in askerleri Haçlılarla savaşmak üzere Şerimşah'ın iç kısımlarına doğru ilerleyip, Nil'den uzanan Bahrüssağır'ın arka tarafından Talha denilen mevkie tutundular.⁴⁵¹ Kamil tarafından Nil nehrinin her iki tarafına da hazırlanan savaş mevzilerinde Eyyûbî askerleri konumlandırıldı.⁴⁵²

⁴⁴⁶ Kılıç, *Haçlıların Dimyat Muhasaraları*, 434.

⁴⁴⁷ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 424; Bir süre sonra aralarında geçen anlaşmazlık nedeniyle Jean, Pelagius tarafından korkak ve hain olarak ilan edilmiştir. Bkz: Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 89.

⁴⁴⁸ İbn.Vâsıl, *Müferric*, 201- 202; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 147.

⁴⁴⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 193; Haçlı askerlerin su ihtiyacını sağlamak amacıyla birçok hacı da orduya katılmıştır. Bunların görevi su kenarlarına yakın bulunmak ve askerlere su dağıtmak olacaktır. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri* 3: 147. Demirkent, “ Haçlılar”, *DİA*, 540. Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, 89.

⁴⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 284; Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 424.

⁴⁵¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 147.

⁴⁵² Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 561.

Haçlılar güçlü orduları ile Şerimşahı ele geçirdiklerinde, tarihler 21 Temmuz'u gösteriyordu. Jean, Haçlı ordusunun burada bir süre kalmasını istemişti. Zira Nil sularının yükselme zamanı yaklaşmış olduğundan, ordu su altında kalabilir ve ağır kayıplar yaşanabilirdi.⁴⁵³ Pelagius, Nil'in taşma vaktini önemsemiyor Mısır'a yönelmek istiyordu. Frank ordusu 24 Temmuzda Bahru'l-Mahalle adı verilen körfeze ulaşmayı başardılar. Tüm tehlikeye rağmen Nil'in bir kolu ile Bahru'l-Mahalle arasında karargâh kurdular.⁴⁵⁴

Gelişmeler devam ederken Müslüman yardımcı kuvvetler Suriye'den yola çıkmış ve Nil suları taşmadan önce Manzeleh gölü yakınındaki Nil kanalını geçmeyi başarmışlardı. Kâmil'in mevzileri gittikçe güçleniyor, bu kuvvet karşısında Pelagius'un askerlerinin tedirginlikleri artıyordu. Haçlılar Şerimşah mevkiinden geri dönmeye karar verince Müslümanlar, Haçlılar'ın çıkacağı yolun önünü kesip engel koridoru oluşturdular. Pelagius, dört bir taraftan kuşatıldığını anlayınca dehşetler içerisinde geri çekilmenin yollarını aramaya başladı.⁴⁵⁵

4.3.2. Pelagius'un Kaçması

Müslümanlar çok hızlı hareket etmişler, Hristiyanların su üzerinden kaçma yolunu da kapatmış ve gemileri ele geçirmişlerdi.⁴⁵⁶ Eyyübîlerin savaş taktikleri Haçlıları felakete sürüklerken iki taraf arasında barış elçileri yoluyla görüşmeler de devam etmekte idi. Müslümanlar Kerek hâriç, Taberiye, Sayda, Cebele, Kudüs, Askalan ve Lazkiye şehirlerini Haçlılara teslim etmeyi teklif etti. Franklar bu teklife ek olarak Kudüs şehrinin yıkılan duvarlarının yeniden tahkim edilmesi için 300 bin dinar para istediler. Ayrıca Haçlılar Kerek'in de kendilerine verilmesi şartını öne sürünce, hiçbir neticeye varılamadı. Bu barış tekliflerinin reddedilmesinde Pelagius'un payı oldukça büyüktü ve Friedrich'in yakın zamanda sefere geleceği ümidiyle boş bir hayal

⁴⁵³ Jean bu sırada Haçlı liderlerine yalvarma derecesinde geri çekilmek gerektiğini haykırıyordu. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 147; Haçlılar Jean'ı dinlemeyip, Dimyat'a geri dönmek istemeyince Kâmil tarafından hazırlanan tuzağa kendi elleri ile düşmüş oldular; Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 562.

⁴⁵⁴ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, 561.

⁴⁵⁵ Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'at*, VIII/ II, 620- 621. Savaşın kötü organize edilmesi ve Alman Şövalye Tarikatleri'nin yiyeceklerini ateşe verip, savaş mevzilerinden uzaklaştıkları görünmekteydi. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 193.

⁴⁵⁶ Müslümanlar Haçlılar'a ait üç savaş gemisini ele geçirince İslam ordusu büyük bir özgüven ile bir an önce hezimetini gerçekleştirmek istiyorlardı; Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 285.

içerisindeydi. Müslümanların gücünü henüz anlamadıkları için de tüm bölgenin kendilerinin olacağı ümidini taşıyorlardı.⁴⁵⁷

Haçlılar yiyecek bulmada zorlanıyor, beraberlerinde getirdikleri erzaklar gittikçe tükeniyordu. Pelagius ve diğer Haçlı liderleri aralarında yaptıkları görüşmeler sonucunda, Dimyat'a geri dönmenin en isabetli karar olduğu sonucuna vardılar. Geri çekilirken ordu iyi komuta edilmemişti. Bu dönüş sırasında bir taraftan Frank askerlerin çok içki içerek sarhoş olması ve birliğin sağlanamaması sırasında kendilerine Dimyat'a gidecekleri haberi bildirilmişti. Diğer taraftan ise Nil Suları yükselmeye devam ediyordu.⁴⁵⁸ Müslümanlar tarafından Nil'in bentleri açılınca da, Haçlıların geçiş yolu su ile dolmaya başlamıştı.⁴⁵⁹

Kamil'in süvarileri bu süreçte Haçlıları takip ediyor ve Haçlı kuvvetlerine göz açtırmıyordu. Askeri mevziler ve hendekler arasında sendeleyerek kaçan, binlerce Hristiyan piyadesi ölmüş, Pelagius ise canını kurtarmanın derdine düşmüştü. Ortalık can pazarına dönmüş, tüm bu karışıklık yaşanırken Pelagius, kendi gemisi ile birlikte yükselen sular yardımı vasıtasıyla kaçmış ve canını zor kurtarmıştı. Yolu üzerinde bulunan güçlü Müslüman filosunun yanından hızlıca sürüklenen Pelagius'un gemisinin içinde birçok yiyecek ve ilaç malzemesi bulunmaktaydı. Önemli malzemelerin gemi ile sürüklenmesi Haçlıların sonunun kötü bir şekilde bitmesini sağlamıştı. Nil suları her tarafı kaplamış, ortalık çamur deryasına dönmüştü. Kaçabilecekleri tek çıkış yolu Müslümanların eline geçmiş, dolayısıyla Haçlılar kısıpaca alınmış ve perişan bir vaziyette beklemeye koyulmuşlardı. Bu çatışmalar onlarca Müslüman ve Hristiyan askerinin Nil sularında boğulması ve Haçlı gemilerinin Eyyübî ordusu tarafından ele geçirilmesi ile bir süre duraksamıştı.⁴⁶⁰

4.3.3. Barış Müzâkereleri

Pelagius, 1221 Ağustosuna geldiğinde Müslümanlar karşısında başarı gösteremeyeceğini iyice anlamıştı. Sultan Kâmil'e barış elçisi göndererek sulh yapmak istediğini beyan etmişti. Dimyat'ı Müslümanlara teslim etmeleri karşılığında

⁴⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 285- 286; Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 148; Tate, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu*, 121.

⁴⁵⁸ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 193; Haçlılar şarap istihkaklarını terk etmek istememiş, terk etmektense son damla bitene kadar içmeyi tercih etmişlerdi. Bkz: Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 147.

⁴⁵⁹ Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, 209.

⁴⁶⁰ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 4: 97.

kendilerinin serbest bırakılmasını istedi. Kâmil ise kapana kısılan Haçlılar karşısında soğukkanlılığını koruyor hiçbir şekilde taviz vermiyordu.⁴⁶¹ Bu sırada Haçlıların Dimyat'a geçiş yolu tarafında bir hareketlilik yaşanmaktaydı.⁴⁶² Çok geçmeden bu kıpırdanmanın Muazzam ve ordusuna ait olduğu anlaşılması Müslümanlar arasında sevinçle karşılandı. Dimyata çıkış yolunu koruma görevi, Muazzam'ın komuta ettiği birlikler tarafından yürütülmekteydi.⁴⁶³

Haçlılar kayıtsız ve şartsız bir vaziyette Kâmil'in vereceği kararı beklemeye başladılar. Eyyübî Sultanının vereceği karar ile onların akıbeti de belirlenecekti.⁴⁶⁴ Kâmil, Pelagius'un gönderdiği barış elçilerine hoşgörülü davrandı ve Müslümanların ele geçirdikleri Haçlı esirlerini ise öldürülmedi. Kâmil'in ordusuna gelince, Sultan'ın vereceği karara bağlı kalacakları şüphesizdi.⁴⁶⁵

Barış görüşmeleri iki taraf arasında elçiler vasıtasıyla devam etmiş, bu görüşmeler yaklaşık bir hafta sürmüştü. Kardinal Pelagius uzun süren münakaşalar sonunda Sultan'ın tekliflerini kabul etti. Bu teklif ya da şartları kabullenmekten başka bir seçeneği kalmayan Pelagius ve Jean de Brienne, tabiri yerinde ise Kâmil'in vereceği karar ile hayatını kurtarabildi. Hristiyanların yapacağı herhangi bir saldırı ya da tehdit teşebbüsüne karşı Kâmil, iki taraf arasında esir alma şartını getirerek iç güvenliği sağlamayı başardı.⁴⁶⁶

Runciman her iki tarafın da birbirlerinden esir aldıkları şahısları şöyle sıralamaktadır:

“el-Kâmil, rehine olarak Pelagius'u, Kral Jean'ı, Bavyera Dükünü, tarikatlerinin büyük üstatlarını ve ayrıca on sekiz kont ve piskoposu talep etmişti. Kendisine gelince rehine olarak oğullarından birisini, kardeşlerinden birini ve birkaç genç emîrî Hristiyanların yanına gönderdi.”⁴⁶⁷

Haçlılar Dimyat şehrini terk edene kadar Haçlı liderleri Eyyübîler tarafından rehine olarak kalacaktı. Bu anlaşmanın sonunda Almanya-Sicilya İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın onayı ve imzası ile her iki taraf arasında sekiz yıllık bir barış yapılacaktır.⁴⁶⁸ Hristiyanlar Dimyat'tan çekilecek ve Müslümanlar Dimyat'a yeniden

⁴⁶¹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 148.

⁴⁶² Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 426-427.

⁴⁶³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 286- 287.

⁴⁶⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 148.

⁴⁶⁵ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 426- 427.

⁴⁶⁶ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 427.

⁴⁶⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 3: 148.

hâkim olacaklardır. Sultan Kâmil, Haçlılar nezdinde önemli bir yeri olan Kutsal Haç Hristiyanlara teslim edecektir.⁴⁶⁹

4.4. MÜSLÜMANLARIN DİMYAT'A HÂKİM OLMASI

Dimyatta bulunan Haçlı garnizonuna olup biten hadiseleri ulaştırmak için, Templiler ve Şövalye Tarikatlerinin ileri gelenlerinden haberciler Dimyat'a gönderilmiş, bu sırada Friedrich'in yolladığı yardım gemileri de Dimyat limanına çıkmışlardı. Dimyat'ta bulunan Haçlı garnizonu askerleri, Eyyûbîler ile yapılacak olan sulh kararına şiddetli bir şekilde karşı çıkarak barış müzakeresine çok büyük bir tepki gösterdiler. Venedikliler Dimyat'ı Müslümanlara bırakmayı bir türlü kabullenmek istemediler. Bu bölgede ticari gelirden mahrum olacaklarını düşünen Venedikliler etrafa ateş püskürüyor, Haçlı liderlerinin kutsal vazifeye ihanet ettiklerini dile getiriyorlardı. Müslüman karargâhı üzerine saldırmayı bile düşündüler, fakat Haçlı liderleri esir oldukları için bu karardan vazgeçmek zorunda kaldılar.⁴⁷⁰

Bu sırada çetin ve soğuk bir kış mevsimi yaklaşmakta ve yeterince erzaka sahip olmayan Haçlı ordusunun gücü tükenmekteydi. Müslümanlar, Akkâ üzerine yürümekle tehdit ettikleri Haçlıları endişelendirmiş olacak ki, tüm yaşananlar sonunda sulh anlaşması imzalanması kararı verildi. Diğer taraftan Dimyat'ta karaya çıkan Sicilya, Almanya ve İtalya Haçlı liderlerinin büyük bir kısmı Kâmil ile anlaşma yapmak istemezken, tüm direnişlere rağmen sulhu kabul etmek zorunda kalmışlardı.⁴⁷¹

Hristiyanlar ve Müslümanlar Dimyat için zor ve çetin bir mücadelenin ardından yapılan müzakereler ile barış anlaşması imzalamıştır.⁴⁷² Dimyat, 29 Ağustos 1221'de Müslümanlara bırakılmış, Eyyûbîler kazandıkları bu başarının ardından büyük ve coşkulu bir sevinçle unutulmayacak bir gün yaşamışlardır. Sultan Kâmil, anlaşma imzalandıktan sonra büyük bir ziyafet vermiş, Haçlı rehinelere ziyafette yemek ikram edilmiş ve cömert davranılmıştır. İki tarafın rehinelere serbest bırakılmasının ardından, 8 Eylül 1221'de Kâmil ve ordusu, beraberindeki Müslümanlar ile Dimyat'a

⁴⁶⁹ İbn. Vâsıl, *Müferric*, 4: 94-95; İbn'ül- Esîr, *el-Kâmil*, 12: 330.

⁴⁷⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, 148.

⁴⁷¹ Van Cleve, *The Fifth Crusade*, 427- 428.

⁴⁷² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 194.

giderek yeniden hâkimiyeti sağlamış ve bu yenilginin ardından Haçlı liderler ülkelerine geri dönmüşlerdir. 473

---

⁴⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 12: 338.

SONUÇ

Haçlı Seferleri, 1095-1272 yılları arasında Avrupalı Hristiyanların, Papa II. Urbanus'un çeşitli yaptırımları ve vaadleri ile Müslümanların hâkimiyetinde bulunan Ortadoğu (Kutsal Topraklar) üzerine düzenledikleri askerî hareketlere verilen isimdir. Birinci Haçlı Seferi (1095- 1099) ile İznik ve Batı Anadolu topraklarının büyük bir kısmı Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiş, Selçuklu Devleti Sultanı I. Kılıç Arslan devletin merkezini İznik'ten Konya'ya taşımıştır. Selçuklular, bu mücadele boyunca büyük direniş göstermiş fakat Haçlı ordusunun Anadolu'nun iç kısımlarına ilerlemesine engel olamamıştır. I. Haçlı Seferi sonucunda Franklar, Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus gibi İslam Dünyası'nın en gözde topraklarında birer Haçlı Devleti kurmuşlardır.

Musul-Halep Atabeyi İmâdüddîn Zengî, güçlü komuta ettiği İslâm ordusu ile 1144 yılında Urfa'yı Haçlıların elinden almış ve bölgenin en etkili siyasi gücü haline gelmiştir. Bu başarı ile Trablus, Kudüs ve Antakya topraklarındaki Haçlı Devletleri büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmış, Batı Dünyası II. Haçlı Seferi (1145-1149)'ni başlatma kararı almıştır. Bu seferde Alman ve Fransızlardan müteşekkil ordular Balıkesir, Bergama, İzmir, Efes gibi kritik bölgelerde, Türklerin amansız mücadelesi ile geri püskürtülmüştür. Akkâ'ya ulaşan Haçlı liderleri ise Dimaşk üzerine yapmayı planladıkları muhasaradan yenilgi ile ayrılmak ve arkasına bakmadan yurtlarına kaçmak zorunda kalmışlardı.

II. Haçlı Seferi Batı Dünyası adına olumlu bir sonuç vermedi. Müslümanların galibiyeti karşısında ihtiras ve mücadele düşünceleri artan Haçlılar, Ortadoğu'ya sahip olma hayallerinden vazgeçmiş değillerdi. Selâhaddîn Eyyûbî'nin Hittîn Muharebesi (1187)'nde Haçlılar'ın Kudüs Kralı Guy de Lusignan yönetimindeki orduyu mağlub etmesi, Guy'un esir alınması ve Selâhaddîn'in 1187'de Kudüs Haçlı Krallığı'na son vermesi, İslam Ordusunun Franklara yaşattığı en ağır yenilgilerden birisiydi. Bu hezimet Hristiyan liderler ve Papa nezdinde III. Haçlı Seferi (1189-1192) düşüncesini gündeme getirdi. Bahsi geçen sefer, Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın öncülüğünde gerçekleşti. Fransız Kralı Philippe Auguste ve İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard büyük bir ordu ile Anadolu'da Denizli yakınlarına kadar ilerlediler. Haçlı ilerleyişi nedeniyle, Selçuklular Konya'da yaşayan halkı tahliye etti.

Müslümanların büyük direniş ve mücadelesi ile karşılaşan Franklar, Akkâ'ya ulaşamadılar. Friedrich ve çok sayıda Haçlı askeri bu çarpışmalarda hayatını yitirdi. Netice itibariyle III. Haçlı Seferi Batı Dünyası için kayda değer bir katkı sağlamadı.

Avrupalı Hristiyanların başlatmak istediğı IV. Haçlı Seferi (1200- 1204) Mısır-Filistin topraklarında ticari gelir elde etmek, askerî yapıyı sağlamlaştırmak, önemli kıyı ya da limanlara sahip olmak düşüncesini taşıyordu. Bu dönemde Eyyübî Devleti Sultanı Âdil, hâkim olduğı limanlar üzerinde denizci devletlere birtakım ticari imtiyazlar sağlıyor, topraklarında yaşayan Doğı Hristiyanları ile iyi bir politika takip ediyordu. Denizci bir devlet olan Venedik ile gizli bir anlaşma yoluna giden Âdil, seferin yönünü Mısır'dan İstanbul üzerine çevirmeyi başarmıştı. Bir müddet de olsa Haçlı tehlikesi İslam topraklarından uzaklaştırıldı. Seferin yönünün İstanbul'a dönmesiyle Haçlılar İstanbul'da büyük bir katliam gerçekleştirdi, Hristiyanları dahi kılıçtan geçirdi ve 57 yıl sürecek olan Latin İmparatorluğu (1204- 1261) kuruldu.

Hristiyan Dünyası başarısızlıklara rağmen sefer düşüncesinden vazgeçmek istemiyordu. Papa III. Innocentius öncülüğünde V. Haçlı Seferi (1218-1221) için konsil toplandı ve geçmişte dile getirilen sefer vaadleri yenilendi. Seferin Mısır ve Filistin toprakları üzerine düzenlemesi kararı alındı. Mısır'ın anahtarı hükmündeki Dimyat şehri ele geçirilecek, bunun sonucunda Mısır'ın diğer önemli liman ve bölgeleri kuşatılacak ve Haçlı ordusu başkent Kahire'ye kadar ilerleme fırsatı bulacaktı. Avrupa'dan yola çıkan binlerce Haçlı askeri, deniz donanmaları ile uzun yolculuklar ardından Akkâ'da karaya çıktı. Kıbrıs Haçlıları ve civardaki birlikler ile büyük bir ordu oluşturuldu.

Beysan bölgesi yağma, talan ve yıkma faaliyetlerinin ardından 1217'de Haçlıların eline geçti. Beysan'ın ardından Banyas şehrine ilerleyen Franklar buradaki müslümanları öldürüp, birçoğunu esir alarak Akkâ'ya geri döndüler. Bir süre sonra Sayda ve eş-Şefik gibi verimli topraklar da Hristiyanlar tarafından yağma ve talan edilmişti. Eyyübî Sultanı Âdil, Haçlılar ile mücadelede yalnız bırakılmış, onlara dirense bile kalabalık Hristiyan ordusuna engel olamamıştır. Askerî gücünü artırmak isteyen Âdil, oğulları olan Kâmil ve Muazzam'dan sefer süresince destek almıştı.

Hristiyan kuvvetleri Dimyat muhasarasını çeşitli zaman aralıklarında üç safhada gerçekleştirdiler. İlk kuşatma Eyyübîler için stratejik önem arz eden ve Dimyat'ın kapısı hükmünde olan Silsilah Burcu'na yapılmıştır. Eyyübî ordusu ile Haçlılar arasında uzun süren mücadeleler sonucunda 1218'de Hristiyanlar, Silsilâh Burcu'nu ele geçirmişlerdir. Bu gelişmeler yaşanırken Sultan Âdil, 31 Ağustos 1218'de 75 yaşında

hayata gözlerini kapamış ve oğlu Kâmil mücadeleye devam etmiştir. İkinci kuşatma Eyyûbîlerin askerî karargâhı olan Âdiliye'ye düzenlenmiş, 15 Şubat 1219'da Dimyat'ın garnizonu özelliği taşıyan bu nokta, Haçlılar tarafından zabtedilmiştir. Kâmil bir taraftan Franklara karşı güçlenmeye çalışırken, diğer taraftan hanedan üyeleri ve devlete bağlı emirlerin kendisine düzenlemeyi planladıkları suikast girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. Eyyûbîlerin devlet yapısındaki mücadeleyi fırsata dönüştüren Haçlı liderleri üçüncü kuşatma için harekete geçmiştir. Dimyat burçlarına yönelen Franklar şehri muhasara altına almış, Kâmil ve ordusu Dimyat halkına maddi olarak yardım yapsa bile bir süre sonra salgın hastalıklar nedeniyle halk bitkin bir duruma gelmiştir. Hastalık ve zayıflıktan yararlanan Haçlılar, bu kuşatma ile 1219'da Dimyat'ı ele geçirmişlerdir.

Muhasara ve şehrin zaptı sonrasında Hristiyanlar, akınlar halinde Dimyat'a geldiler ve askerî üs olarak bu bölgeyi kullandılar. Papa Legatı Pelagius ve Jean de Brienne arasında yaşanan liderlik sorunu, Frank ordusunu psikolojik olarak yıpratıyordu. Kâmil başarılı savaş taktiği sayesinde 1220'de Haçlıların gemilerini ardı ardınca Kıbrıs'ın Limasol kıyılarında suya batırdı ve çok sayıda Frank askeri esir alındı. Papa Honorius ise sefer için eskisi kadar ümit taşımıyor, Kâmil'den gelecek bir barış teklifine olumlu bakıyordu.

Bu süreçte İslam Dünyası siyasi birlik için hızlandı ve daha emin adımlar atıyorlardı. Kâmil, kardeşi Muazzam'dan yardım görmekte ve iki güçlü komutan İslam ordusunu daha fazla disipline etmekteydi. Diğer kardeşleri Eşref de yardım için büyük bir ordu ile Dimyat'a gelince Müslümanların topyekün birliği sağlanmıştı. Almanya ve Sicilya Kralı Friedrich Barbarossa söz verdiği gibi sefere gelmemiş, gönderdiği deniz donanması Dimyat'ta karaya çıkmıştı. Bu sırada Şerimşah'a kadar ilerleyen Pelagius ve Jean de Brienne eşliğindeki Haçlı liderleri orduları ile müslümanlar tarafından kısıpaca alınması, Nil sularının taşma zamanı olması, Haçlı ordusunu felakete sürükleyen temel sebepler arasındadır. Müslümanlar, Nil Nehri'nin bentlerini açınca Hristiyan ordusu hırçın sularda boğuldu ve bir kısmı mahsur kalarak canını zor kurtarabilmişti. Kâmil'den barış teklifini yinelemesini isteyen Pelagius ve beraberindekiler, Eyyûbî Devleti ile sekiz yıl sürecek olan barış müzakeresi yaptılar. Böylece V. Haçlı Seferi, 1221'de Hristiyanların Müslüman ordusu karşısında hezimetini ve Eyyûbî Devleti'nin başarısı ile son buldu.

Hazırladığımız konu ile ilgili bugüne kadar yazılan tez çalışmalarından farklı olarak dönemin Abbasi halifelerinden de bahsedilmektedir. Mısır ve Suriye bölgelerinde

yaşanan Fâtımî-Abbasi mücadelesi aktarılmaya çalışılmıştır. Haçlı Seferi başlamadan önce Mağrib medeniyetinin zirvesine ulaşan Muvahhidler Devleti ve Haçlı mücadelesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Selahaddin Eyyûbî'nin Muvahhidler ile ilişkileri hakkında bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Azimli, Mehmet. “İlk Şii Halife Ubeydullah el Mehdî ve Fâtımî Halifeliği Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*7, sy.1. (2005),60-71.
- Abû'l-Farac, G. Bar Hebraeus. *Abû'l-Farac Tarihi*. Çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Adıgüzel Adnan. “Abdülümün b. Ali Döneminde Muvahhidler Devleti”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005.
- Adıgüzel, Adnan. *Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler Kuruluş Dönemi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Adıgüzel, Adnan. *Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler Halife Yakup Mansur Dönemi*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Adıgüzel, Adnan. “XII. Yüzyıl Sonlarında Eyyübîler- Muvahhidler İlişkileri”. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 13, sy.25. (2018) : 57-59.
- Adıgüzel, XII. yy Sonlarında Eyyübîler Muvahhidler İlişkileri, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu. (2017): 62-65.
- Alptekin, Coşkun *Dımaşk Atabegliği, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Edt: Hakkı Dursun Yıldız. İstanbul: Çağ Yayınları, 1988.
- Altan, Ebru. “Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar”. *Bellekten* LXV, sy. 243 (2001): 582.
- Altan, Ebru. “Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)” *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, sy.6 (2002):695-700.
- Altan, Ebru. “Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu”. *Bellekten* LXVI, sy. 245 (2002): 92.
- Altan, Ebru. *İkinci Haçlı Seferi 1147-1148*. Ankara: Türk T.T.K. Basımevi, 2003.
- Altınay, Ahmet Refik. *Haçlılar*. 1095- 1291. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Anonim Haçlı Tarihi. Çev. Ergin Ayan. İstanbul: Selenge Yayınları. 2013.
- Asbridge, Thomas. *Haçlı Seferleri*. Çev: Ekin Duru. İstanbul: Say Yayınları. 2014.
- Ashtor, Eliyahu. *East- West Trade in The Medieval Mediterranean*. Edited by Benjamin Z.Kedar. London: Variorum Reprints, 1986.

- Ayan, Ergin. “Fatımîler, Selçuklular ve Haçlılar Arasında Kudüs”. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Journal of Medieval Researches*, sy.2 (2019): 8.
- Ayan, Ergin. *Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs’ün Zaptına Kadar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.
- Ayönü, Yusuf. “Dördüncü Haçlı Seferi’nin Batı Anadolu’nun Türkleşme Sürecine Etkisi”, *Tarih İncelemeleri* 24, sy. 1, (2009): 5.
- Barber, Malcom ve Bate, Keith. *Letters from the East, Crusaders Pilgrims and Settlers in the 12th13th Centuries*. Ashgate.
- Baykara, Tuncer. *Tarih Araştırmaları ve Yazma Metodu*. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık, 2007.
- Togan, A. Zeki Velidi. *Tarihte Usûl*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1985.
- Belâzurî, Ahmet b. Yahya b. Câbîr. *Futûh el- Buldân*, Beyrut, 1987.
- Bezer, Gülay Öğün. “Zengî, İmâdüddîn” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44: 258-261. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Cahen, Claude. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. Çev: Mustafa Daş. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.
- Carnotensis, Fulcherius. *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*. Çev. İlcan Bihter Barlas. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Cohn, Norman *The Pursuit Of The Millennium*. Oxford: Oxford Unıvesty Press, 1970.
- Kanat, Cüneyt ve Devrim Burçak. *Sorularla Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Çelik, Aydın. “Mısırın Müslümanlar Tarafından Fethini Kolaylaştıran Önemli Unsurlar”. *Türk Dünyası Araştırmaları* sy.141. (2002): 99-103.
- Çelik, Sebahattin. *Beşinci Haçlı Seferi (1217- 1221) Esnasında Mısır Sultan’ı el-Kâmil’e Karşı Darbe Girişimi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 319.(2018): 319.
- Çetin, Atilla. “Dimyat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9: 309. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Daftary, Farhad. *Şii İslam Tarihi*. Çev: Ahmet Fethi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- Darkot, Besim. “Beyrut”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8: 500-501. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Demir, Ahmet. *Urfa ve Çevresi Eyyûbiler Tarihi*. İstanbul: Kent yayınları, 2008.

- Demirkent, Işın. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi 1098-1118. I.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1990.
- Demirkent, Işın. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi II. 1118-1146.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1994.
- Demirkent, Işın. “Haçlılar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.14: 525-546.* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1996.
- Demirkent, Işın. *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996.
- Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri.* İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.
- Demirkent, Işın. Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması. Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997.
- Demirkent, Işın. 1101 Yılı Haçlı Ordularına Karşı Mücadelede Selçuklu-Danişmendli İşbirliği. Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler, Dünya Yayıncılık.
- Demirkent, Işın. Antakya Prinkepsi Bohemond’un Esir Alınması, Niksar’da Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması. Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler İncelemeler, Dünya Yayıncılık. 2007.
- Demirkent, Işın. İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097).Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler, Dünya Yayıncılık. 2007.
- Demirkent, Işın. “Haçlı Seferleri Döneminde Yakındoğu Kültürünün Batı’ya Taşınması ve Bunun Avrupa Toplumuna Etkileri Üzerine”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy.12 (2002): 212.
- Demirkent, Işın. *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultanı Sultan I. Kılıç Arslan.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Demirkent, Işın. “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”. *Tarih Dergisi 1*, sy. 35 (1994): 67-74.
- Demirkent, Işın. “Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış”, *Belleten 53*, sy. 206 (1990): 167-174.
- Demirkent, Işın. *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri Bildiriler.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1998.

- Demirkent, Işın. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi 1118- 1146. II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Dickson Gary. *The Children's Crusade Medieval History, Modern Mythistory*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Dikici, R. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Doğaner, Suna. "Mısır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c.29: 553. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Dursun, Davud. "Beyrut" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.c.6: 81-84. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Ebu Abdullah Şihâbüddin Yâkut b. Abdullah Yâkût el-Hamevî Mucemü'l-Büldân (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 141- 142
- Ebü Şâme Şihabüddîn Abdurrahman İsmail b. İbrahim el-Makdisî ed-Dımaşkî. *Kitâbü'r-ravzateyn fî ahbâri'd-devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*. tahk: İbrahim Zeybek, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut,1418/ 1997.
- Ebu'l- Fidâ, el- Muhtasar, 2: 176.
- Eckhart, F. *Macaristan Tarihi*. Çev: İbrahim Kafesoğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949.
- Makrîzî, Ebü'l-Abbas Takıyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrîzî, Kitâbü's-Sülûk li Mâ'rifeti Düveli'l-Mülûk, c.1, Kahire, 1970.
- Mukaddesî, *Ahsenü't-Tekâsim, İslâm Coğrafyası*. Çev: D. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- Emecan, Feridun. "Akkâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 265-267 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Erer, Raşit. *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1-2, haz: Zekeriya Kurşun ve Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Fayda, Mustafa. "Askalan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3: 487- 488. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1991.
- Garaudy, Roger. *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*. Çev: Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2014.

- Goldsmith, L. (2006). John of Brienne. The Crusades an Encyclopedia, (Alan V. Murray (ed. Santa Barbara). (ABC-CLIO, II).
- Göktaş, L. (1996). Katolik Kilisesi'nin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri. USES, Diyarbakır.
- Gregory, T. E. *Bizans Tarihi*, Çev: Esra Ermert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Heyd, W. *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Çev: Enver Ziya Karal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Hillenbrand, Carole. *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*. Çev: Nurettin Elhüseyni. Alfa Yayınları, 2015.
- Holt, P.M. *Haçlılar Çağı 11 Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu*. Çev: Özden Arıkan. Türk Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Holt, P.M. *Haçlı Devletleri ve Komşuları*. Çev: Mehmed Tanju Akad Kitap Yayınevi, 2007.
- Humphreys, R. S. "XIII. Yüzyılda Eyyübiler, Memlukler ve Latin Doğu", çev: Mustafa Kılıç, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.11, 359-378.
- İbn Battuta et-Tancî, Ebu Abdullah. *İbn Battuta Seyahatnamesi*. Sadeleştiren: Mümin Çevik. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 1983.
- İbn Battûta, *er- Rihle*, Beyrut, 1987.
- İbn Cübeyr, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, terc: İsmail Güler İstanbul: Selenge yayınları, 2015.
- İbn Cübeyr, *Rihletü İbn. Cübeyr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1384/ 1964.
- İbn Haldun Abdurrahman. *Kitâbu'l-İber Dîvânü'l Mübtedâ ve'l- Haber*, Mısır 1284.
- İbn Hallikan, Ebu'l- Abbas Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir 681/1282, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Ebnâi'z- Zaman*, yayına hazırlayan: M. Muhyiddin Abdulhamid, Kahire, 1948.
- İbn Havkal, *X. Asırda İslam Coğrafyası*. Çev: Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014.
- İbn Hurdazbih, Ebu'l- Kâsım Ubeydullah. *el- Mesâlik ve'l Memâlik*, Leyden.
- İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl- 1. ve 2. Haçlı Seferleri Dönemi*. Çev: Onur Özata. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- İbn Kesîr, *el- Bidâye ve'n- Nihâye*, çev: Mehmed Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1995.

- İbn Rüsteh, Ebî Ali Ahmed b. Mahmud el- Kazvinî, Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmud el- Farisî, *Kitabu'l Mesâlik ve'l Memâlik*. Leyden, 1969.
- İbn Şeddâd, Bahâeddîn. *En-Nevâdiru's- Sultâniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye, Sîretu Selahaddîn Eyyûbî*. Tahk: Cemaleddîn eş-Şeyyâl. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1415/1994.
- İbn Vâsıl. *Müferricü'l-Kurûb fî Ahbâr-i Benî Eyyûb*. Tahk: Cemâleddîn Şeyyâl, Kâhire: Dârü'l-Kütübi ve'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, 1377/1957.
- İbn. Münkız, *Kitab'ül İtibar: İbretler Kitabı*. Çev. Yusuf Ziya Cömert. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.
- İbnü'l- Cevzî, Şemsüddîn Ebü'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu et-Türkî. *Mir'âtü'z-zamân, fî târihi'l-âyân*. Haydarâbâd: Dâiretü'l- Mâ'ârifî'l- Osmâniyye, 1371/1951.
- İbnü'l-Adim. *Zübdetü'l-Haleb min Tarih-i Haleb'de Selçuklular (H.447-521/1055-1127)*.Seçme, Tercüme ve Değerlendirme: Ali Sevim. Ankara: T.T.K. Yayınları. 2014.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l- Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Kâmil fi't-târih*, thk: Halil Me'mun Şihâ. Beyrut: Dâru'l- Mârife, 2002.
- İbn Şeddâd Bahâeddîn, *en-Nevâdiru's-Sultâniyye ve'Mehâsimü'l-Yûsufiyye Sîretu Selahaddîn Eyyûbî*. thk: Cemâleddîn eş-Şeyyâl. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1415/ 1994.
- İbnü'l-Kalânîsî. *Şam Tarihine Zeyl, I.ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*. Çev: Onur Özata. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- İslam Tarihi ve Medeniyeti 7, *Abbâsîler Döneminde Kurulan Devletler*, Siyer Yayınları, 2018.
- Kanat, Cüneyt. ve Burçak, Devrim. *Sorularla Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi. 2013.
- Karakaş, Şehri, “V. Haçlı Seferi 1218-1221”. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2017.
- Karakuş, Nadir. “Miladî XII. ve XIII. Asırda Dımaşk ve Haçlılar, Damascus and Crusaders in the XII and XIII Century”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi* 22. sy.1 (2018): 203.
- Karakuş, Nadir. “Müslümanlara Esir Düşen Haçlı Soyluları”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 54 (2018): 51-74.
- Karakuş, Nadir. *Haçlı Seferlerinde Haşhâşiler*. İstanbul: Mana Yayınları, 2018.

- Kaya, Önder *Selahaddîn Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbîler*, İstanbul, 2007.
- Kesik, Muharrem "Sultan I. Mes'ud- Nüreddîn Mahmûd- b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, sy 3 (2018): 83-84.
- Khoniates, Niketas. *Historia'sı, İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*. Çev: Işın Demirkent. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004.
- Kılıç, Mustafa "Haçlıların Dimyat Muhasaraları ve Eyyûbîlerin Mücadeleleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7, sy.1 (2007): 413-414.
- Kılıç, Mustafa. "Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyûbî Meliki "el- Melik'ül- Muazzam (576- 624/ 1180- 1227)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10, sy.2 (2006):337-355.
- Kırpık, Güray, Haçlı Seferi Düşüncesinin Kaynaklarından "Tanrı Barışı". *Ekev Akademi Dergisi*,(12/ 35).
- Kırpık, Güray. "Haçlılar ve İpek Yolu". *Bilgi Ahmed Yesevî Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. sy. 61 (2012):181-190.
- Kinnamos, I. *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*. Yayına Hazırlayan: Işın Demirkent. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- Koca, S. Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220). Ankara: T.T.K Yayınları.
- Koca, S. Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar. *Türkler Ansiklopedisi*, 2002.
- Koca, S. Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Güvenlik Politikası. *Gazi Türkiyat*, (S.5). 2009.
- Kommena Anna, Alexiad. *Malazgirt'in Sonrası, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996.
- Kök, Bahattin. "Nureddin Zengi, Mahmud", *DİA*, (33), 2007.
- Köksal, Aydoğan. *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 1999.
- Kuşçu, Ayşe Dudu. *Eyyûbî Devleti Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Küçüksipahioğlu, Birsal "Haçlılar Karşısında ilk Türk Lideri Sultan I. Kılıçarslan". *Şarkiyat Mecmuası*, sy. 26 (2015): 66.

- Küçüksipahioğlu, Birsal. *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2007.
- Küpelî, Yusuf. *Tarihin Külleri Arasında Konstantinopolis*. Diyarbakır: Apec Basın Yayın, 2018.
- Lamb, Harold. *Selahaddîn Eyyübî ve Haçlılar*. Çev: Sinem Ceviz. İstanbul: İlgi Kültür yayınları, 2017.
- Lewis, Bernard. *Cultures in Conflict Christians, Muslims and Jews, in the Age of Discovery*. Oxford University Press, 1995.
- Lewis, Bernard. *Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. Çev: Selen Y. Kölay. İstanbul: Arkadaş Yayınları, 1996.
- Maalouf, Âmin. *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. Çev: Ali Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Malik Binnebi. *İslam Davası*. Terc: Muharrem Tan. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990.
- Marrisson, C. *Haçlılar*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 2005.
- Michaud, J. F. *The History of The Crusades*. Çev. W. Robson. III Volume, New York: A. C. Armstrong & Son.
- Montefiore, Simon Sebag. *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*. Çev: Cem Demirkan, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2016.
- Nicolle, David. *Dördüncü Haçlı Seferi 1202- 04*. Çev: Gürkan Ergin İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Nicolle, David. *Üçüncü Haçlı Seferi 1191*. Çev: L. Ece Sakar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Nicolle, David. *Birinci Haçlı Seferi 1096- 99*. Çev; L. Ece Sakar. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Numani, Şibli. *Anadolu, Suriye ve Mısır Seyahatnamesi, Sefernâme-i Rûm u Şâm u Mısır*. Çev: Yusuf Karaca. İstanbul: Ravza Yayınları, 2016.
- Oflaz, Abdulhalim “Eyyübî Ailesinin ilk Dönem Tarihleri”. İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, sy. 7 (2016): 37-60.
- Oflaz, Abdulhalim. “Eyyübîlerde Sultan Selâhaddîn Sonrası İktidar Mücadeleleri (589-598/ 1193-1202)”. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal Of Divine Studies*, sy. 4 (2015): 123.
- Oflaz, Abdulhalim. *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyübîler, Melik Âdil Dönemi* İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

- Ostrogorsky, George *Bizans Devlet Tarihi*. Çev: Fikret Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Özdemir, Mehmet. “Muvahhidler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 410. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Özer, S. “Haçlıların, Askalân Şehrini Zaptı”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 34,58 (2015): 537.
- Özkuyumcu, Nadir *Fethinden Emevîlerin Sonuna kadar Mısır ve Kuzey Afrika*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
- Paine, Mike. *Haçlı Seferleri*. Çev: Cumhur Atay. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 2011.
- Parlaz, Selim. “Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Cenova ve Cenovalılar, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy. 10 (2011): 109-116.
- Perry, G. Jean of Brienne, King of Jerusalem, Emperor of Constantinople c.1175-1237. Cambridge University Press, 2013.
- Polat, İbrahim Ethem. *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, İstanbul: Vadi Yayınları, 2007.
- Polat, Ziya. “Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs Haçlı Krallığıyla Yaptığı 581/1185 Yılı Antlaşması”, *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, sy.15 (2015): 47-68.
- Polat, Ziya. “Selâhaddîn Eyyûbî'nin Haçlı Siyaseti ve Kudüs Haçlı Krallığı ile Yaptığı Anlaşmalar”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015.
- Powell, J. M. *Anatomy Of A Crusade 1213-1221*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1990.
- Roberts J.M. *Avrupa Tarihi*. Çev: Fethi Aytuna. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2010.
- Roger, Adelson. *London and Invention of the Middle East Money, Power, and War, 1902- 1922*. New Haven: Yale Universty Press, 1995.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi, I, III*. Çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Sevim, Ali. Makaleler 3, Haz. E. Semih Yalçın, Süleyman Özbek. Ankara: Berikan Yayınevi, 2005.
- Sevim, Ali. *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

- Sevim, Ali. *Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemi ile İlgili Bölümler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Sevim, Ali. "Azîmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 331. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Sevim, Ali. *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi Başlangıçtan 1086'ya Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Southern, Richard W. *Western Views of İslam in the Middle Ages*. Cambridge: Harvard University Press, 1962.
- Stephenson, N.E. *Çocukların Haçlı Seferi Bilinmeyen Bir Haçlı Seferinin Öyküsü*. Çev: Orhan Düz. İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2015.
- Stevenson, M A, *The Crusades in The East*. Cambridge University Press, 2013).
- Suheyl Zekkar, el-Mevsuatü's-Şamiye fi Tarihi'l-Hurubi's-Salibiyye. Dımaşk: Dar'ul-Fikr yayınları, 1995.
- Şeşen, Ramazan. *Ramazan Müslümanlarda Tarih Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul: İsar Yayınları, 1998.
- Şeşen, Ramazan. *Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet*. İstanbul: Çağ Yayınları. 1987.
- Şeşen, Ramazan. *Selâhaddin Eyyûbî ve Devri*. İstanbul: İsar Vakfı Yayınları, 2000.
- Şeşen, Ramazan. "Cezire". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 7: 509-511. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Şeşen, Ramazan "Eyyûbîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 31-33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Şeşen, Ramazan. "el-Melikü'l Âdil I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 59-60. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Şeşen, Ramazan. *Selâhaddin'den Baybars'a Eyyûbîler-Memlûkler 1193-1260*. İstanbul: İsar Vakfı Yayınları. 2007.
- Şeşen, Ramazan. *Eyyûbîler*. İstanbul: İsam Yayınları, 2012.
- Şeşen, Ramazan. "Hittîn Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 165-167. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Şeşen, Ramazan. *Selâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Tate, George. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu*. İstanbul: Yapı Kredi. Yayınları, 2015.
- Togan, Zeki Velidi. *Tarihte Usûl*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1969.

- Tokatlı Atilla. *Uluslararası İlişkiler Tarihi*. Evrensel Basım Yayın, 2000.
- Tomar, Cengiz. “Haçlılar Çağında Doğu -Batı Etkileşimi XI ve XVIII. Yüzyıllar, Türk İslam Medeniyeti ve Avrupa Uluslararası Sempozyum,3 (2):333.
- Tomar, Cengiz. “Sayda”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36: 207-209. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Tomar, Cengiz. “el- Melik’ül- Azîz,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29:61.İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1993.
- Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162). Çev: Hrant D. Andreasyon. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Usta, Aydın. *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.
- Usta, Aydın. *Selçuklu Sultanları*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*.Çev: Hrant D. Andreasyon. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1987.
- Valenciennes, Geoffroi De Villehardouin Henri De. *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*. Çev: Ali. Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Van Cleve, T. C. “The Fifth Crusade”. A History of the Crusades II. General Editor: Kenneth M. Setton. Edits: Robert Lee Wolf and Harry W. Hazard. Madison, Milwaukee, London: The University of Wisconsin Press, 1969.
- Wells, H.G. *Kısa Dünya Tarihi Başlangıcından 1956’ya Kadar*. Çev: Ziya İhsan İstanbul: Varlık Yayınevi, 1972.
- Yâkut b. Abdullah el- Hamevî er- Rûmî, *Mu’cem- el- Buldân*. Beyrut: Dârü’l-Fıkr, 1977.
- Yavaş, Halil. “Töton Şövalyelerinin Ortaya Çıkışı ve Geç Ortaçağ’da Kuzey Afrika’da Tesiri” . *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, sy.1. (2008).
- Yazıcı, Nesimî *İlk Türk -İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Yazılıtaş, Nihat. *Fâtımî Devleti Tarihi*. İstanbul: Kriter Yayınları, 2010.
- Yazılıtaş, Nihat. “Fâtımî Ordusunu Meydana Getiren Etnik Unsurlar”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 18 (2005): 189.
- Yazılıtaş, Nihat. “Sûr Şehrinin Haçlılar Tarafından Tehdidi Karşısında Fâtımî Tuğtekin İttifakı”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar* 7, sy. 3. (2003): 117- 127.

Yılmaz, Mehmet “IV. Haçlı Seferi’nin Balkanların Etnik Yapısına Etkileri”, The Effect Of The Fourth Crusades Structure Of The Balkans, *USAD* , sy. 5(2016): 205-226.

EKLER

EK-1. HARİTALAR

Şekil E1. 1: Birinci Haçlı Seferi (1095-1099) yıllarında Haçlı Ordusu'nun Anadolu'da izlemiş olduğu güzergâh.

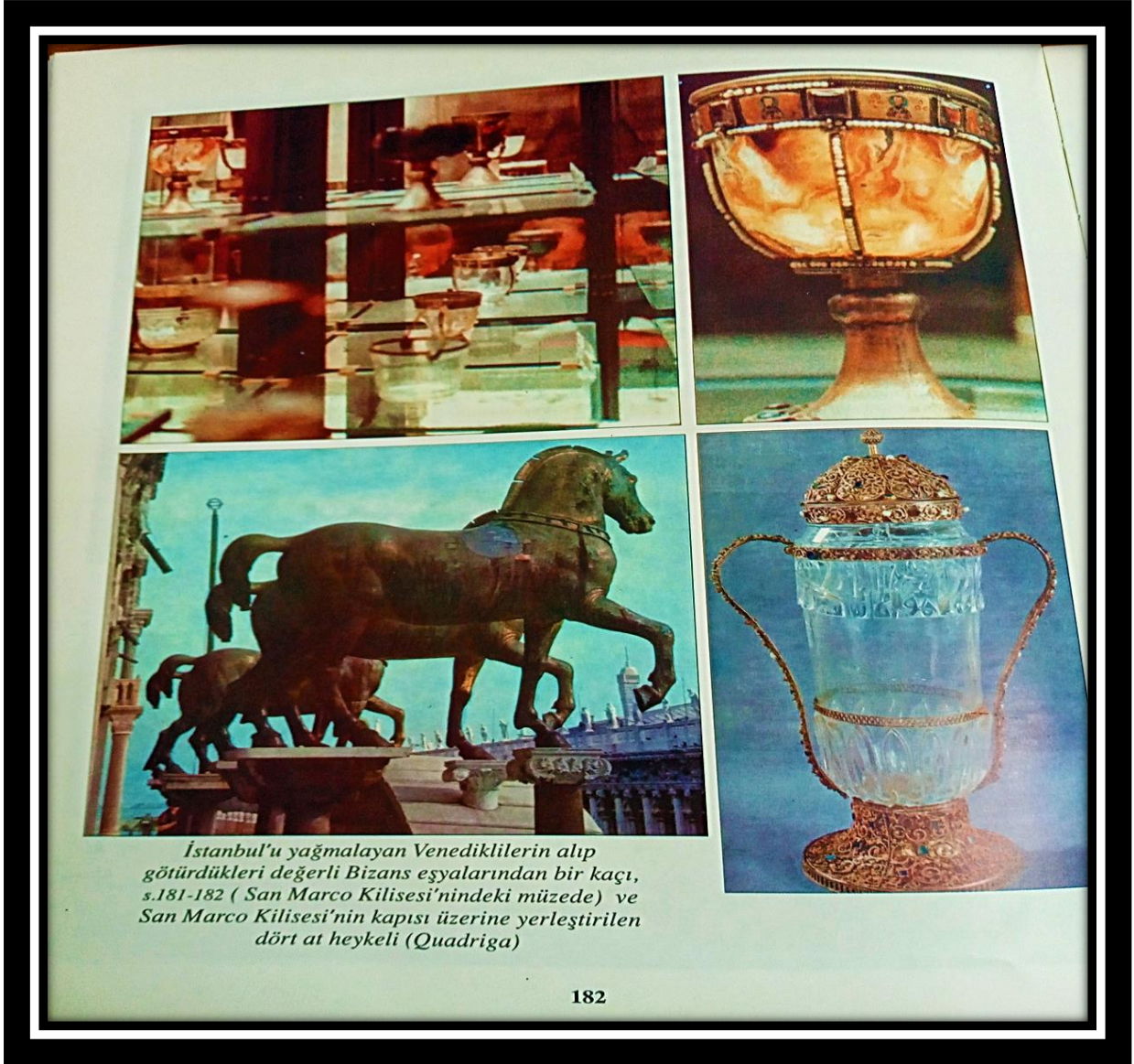
Kaynak: Işın Demirkent. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.

Şekil Ek 1. 2: İmâdeddîn Zengi ve Nureddîn Mahmûd Zengî döneminin gösterimi.

Kaynak: Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.

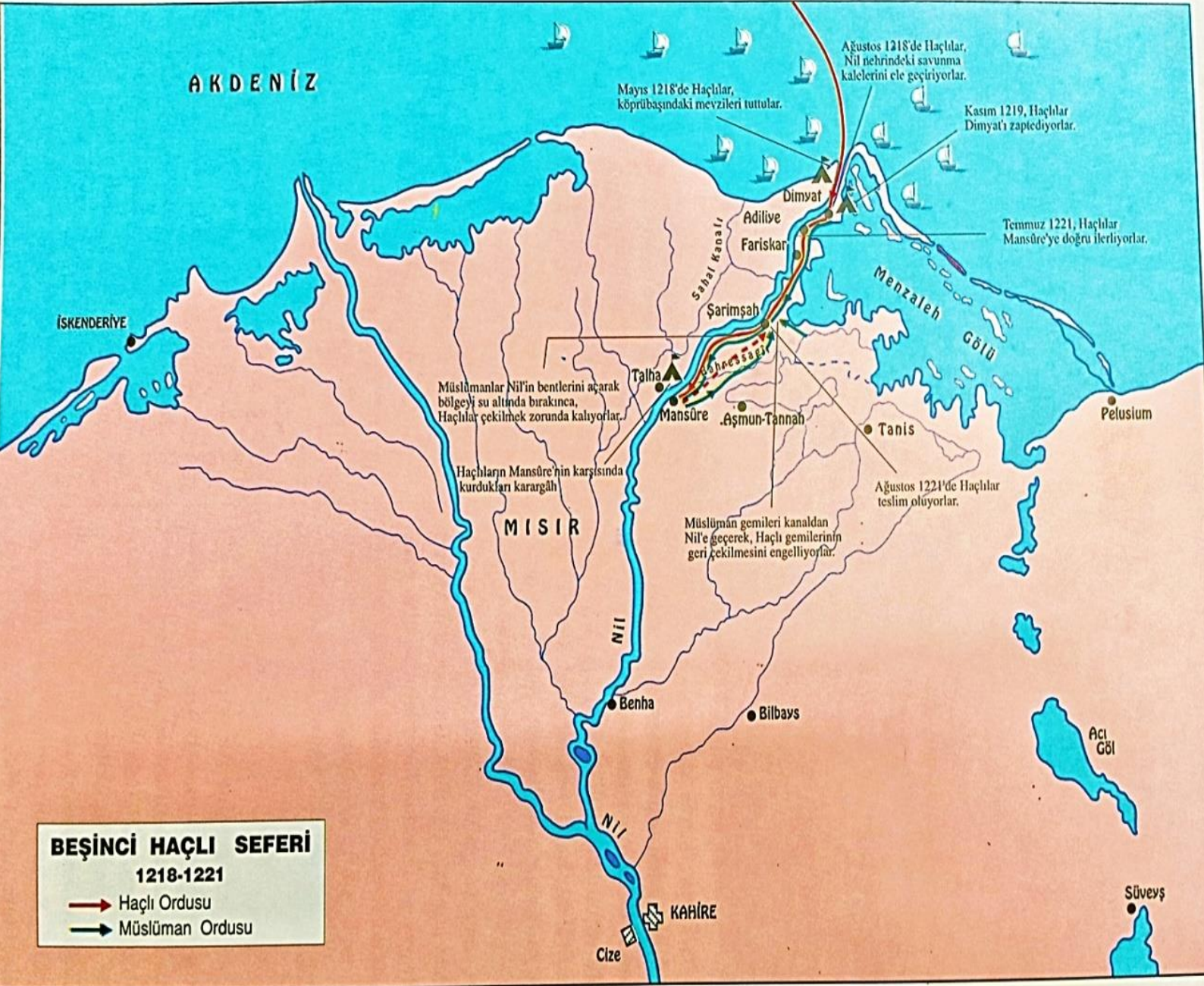
Şekil Ek 1. 3: Venedik, St Marco Meydanı, İstanbul'un zaptından sonra alınıp götürülen Hippodrom'daki dört at heykeli, meydandaki kilisenin önünde görülüyor.

Kaynak: Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.

Şekil E.1. 4. V. Haçlı Seferi (1218- 1221)

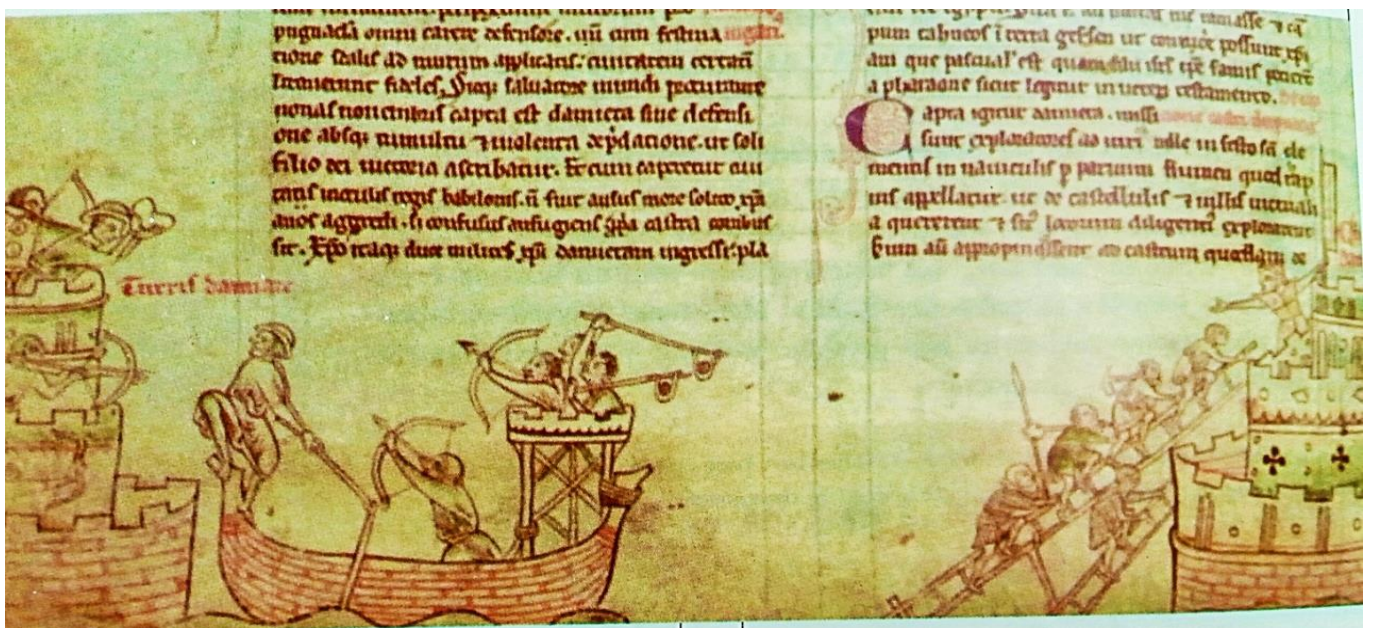
Kaynak: Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.

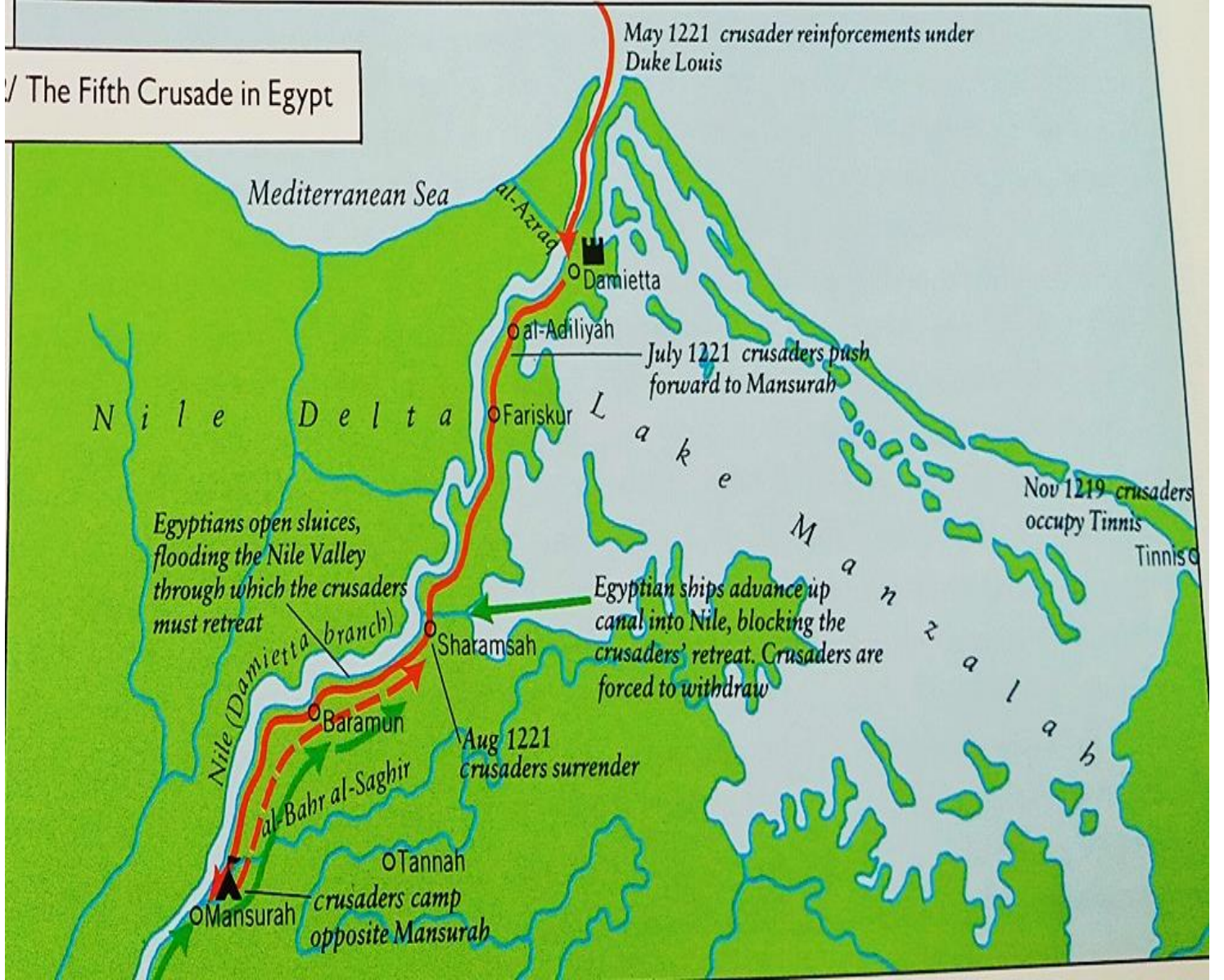

Ek 1. 5. Haçlıların Dimyati Kuşatması ve Zaptı.

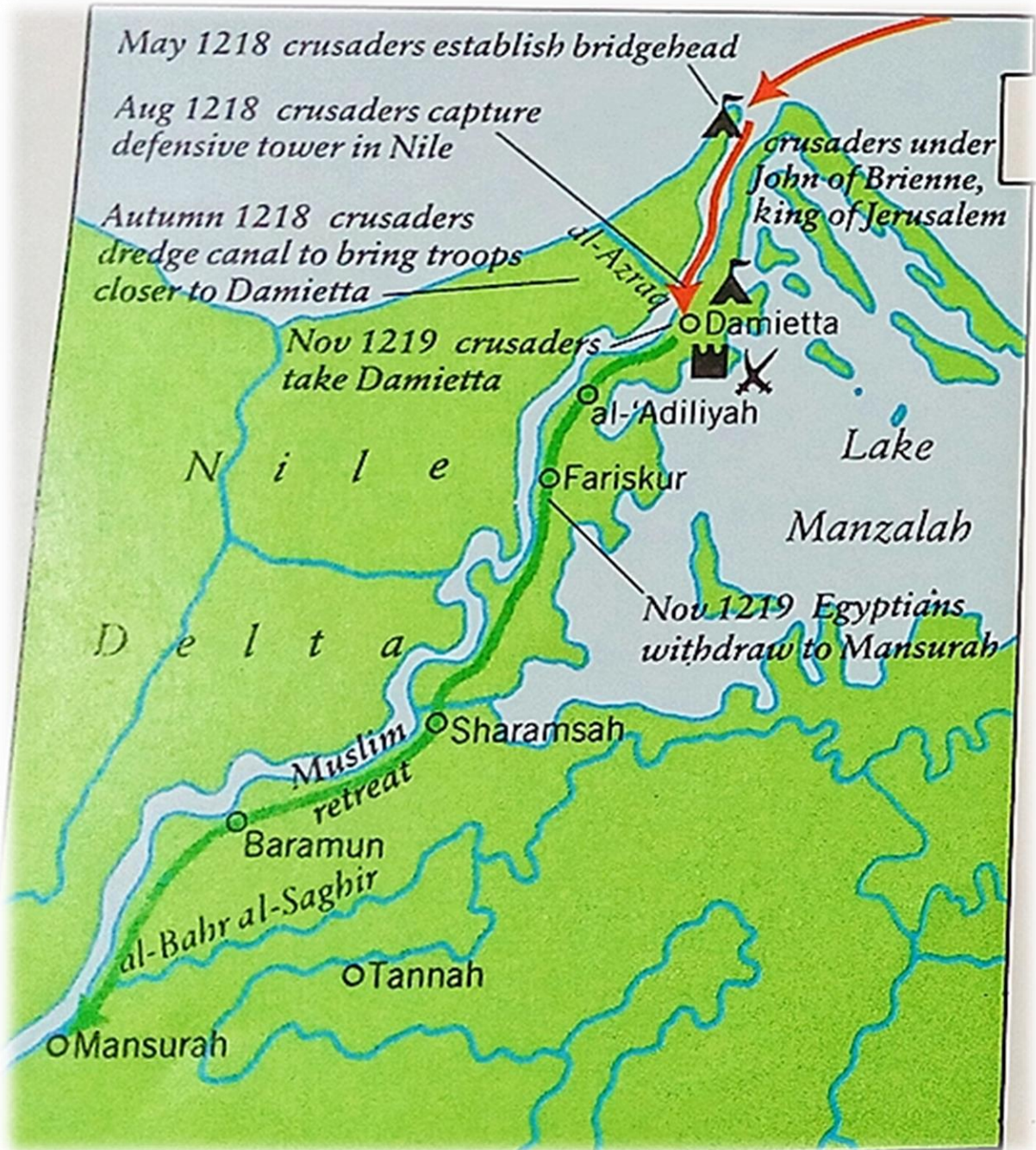
EK-2. RESİMLER VE HARİTALAR

Kaynak: The Atlas of The Crusaders, Jonathan Riley Smith. Times Books, 1991.

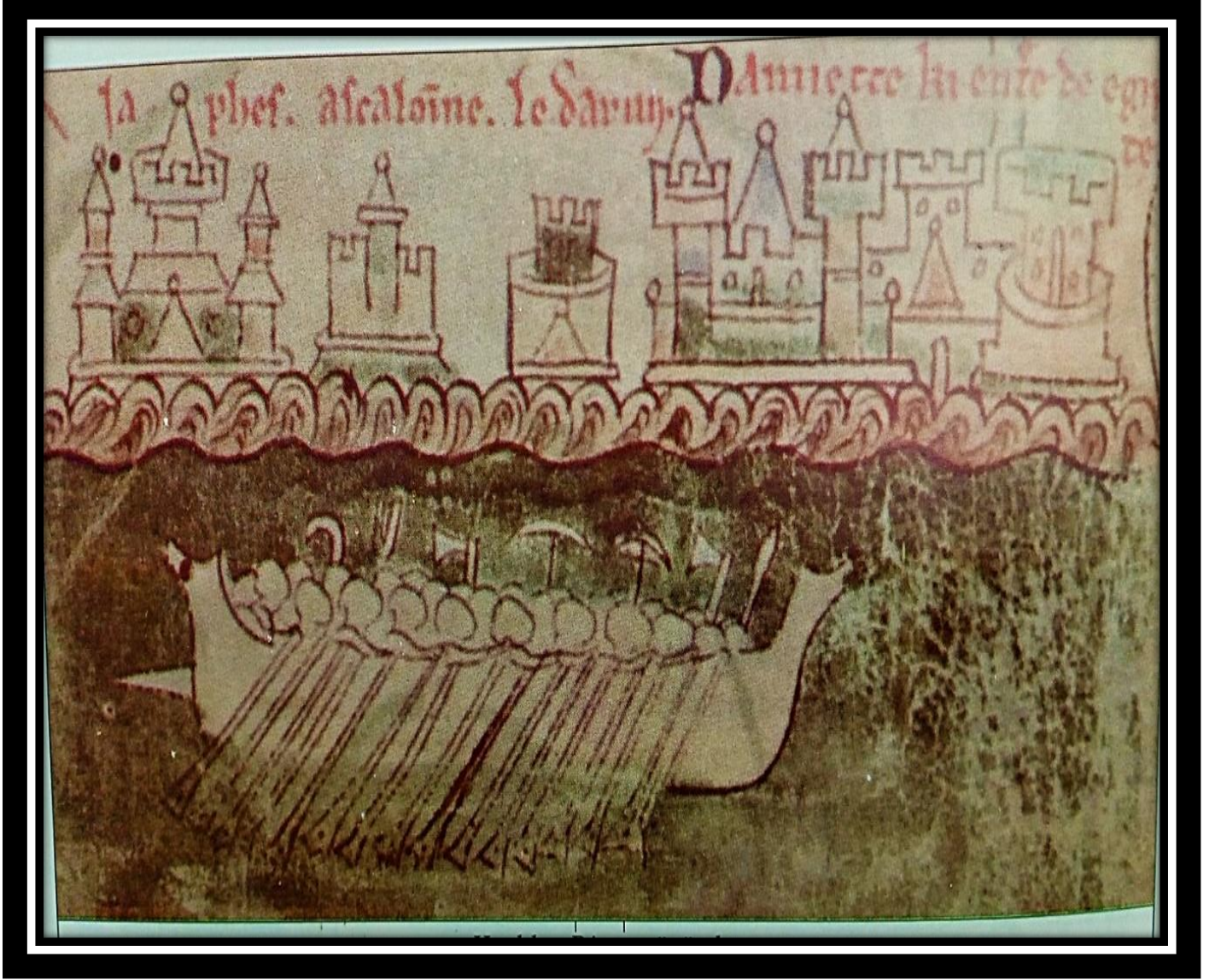
Ek.2. 1: Beşinci Haçlı Seferini gösteren harita

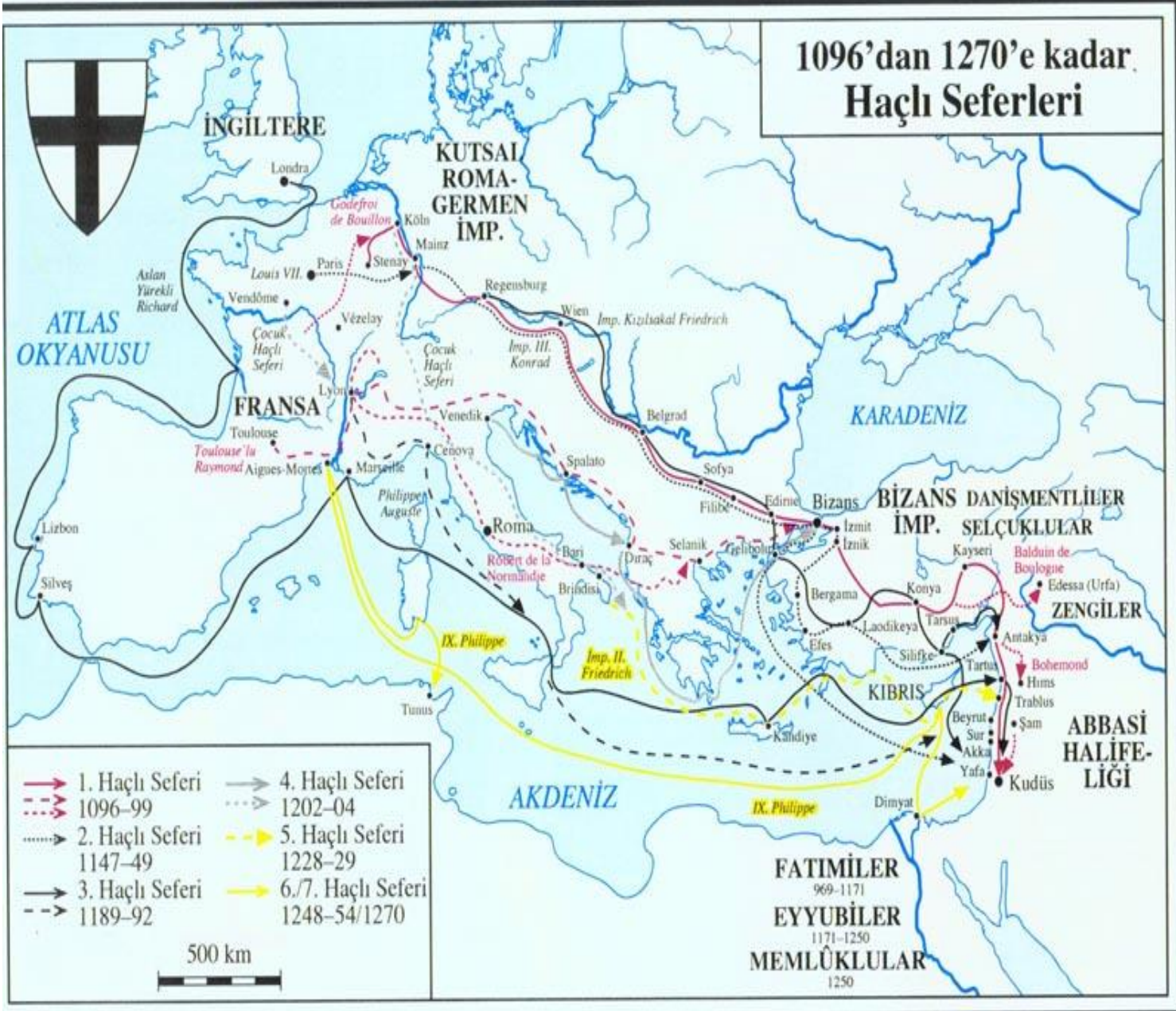

EK.2. 2: Haçlıların Dimyat Önerine İlerlemesi

Kaynak: Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.

E.2. 2 Devamı: 1096- 1270 yılları arasında Haçlı Seferlerini gösteren bir harita.

